

ВІННИЦЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ ІНСТИТУТ
WYŻSZA SZKOŁA EKONOMII, PRAWA I NAUK
MEDYCZNYCH IM. PROF. E. LIPIŃSKIEGO W KIELCACH

«ВІСНИК НАУКОВИХ ІДЕЙ МОЛОДІ»

Статті та тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів

24-25 березня 2021 р.
ВІННИЦЯ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації. Серія ВЦ № 794-152-р від 23.09.2010 р.

Друкується за рішенням Вченої ради Вінницького кооперативного інституту. Протокол № 7 від 24 березня 2021 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голова редакційної колегії:	Драбовський А.Г., д.е.н, професор, почесний ректор Вінницького кооперативного інституту;
Заступник голови редакційної колегії:	Драбовська В.А., к.ф.н, в.о. ректора Вінницького кооперативного інституту;
Члени редакційної колегії:	Waldemar Cisowski, д.с.н, декан факультету права та безпеки Вищої школи економіки, права та медичних наук ім. проф. Едварда Ліпінського (м. Кельце, Польща); Білецька Н.В., к.е.н., доцент кафедри менеджменту, проректор з науково-методичної роботи Вінницького кооперативного інституту; Мазур Г.О., к.е.н., доцент, проректор з навчально-педагогічної роботи Вінницького кооперативного інституту, директор Фахового коледжу економіки і права ВКІ; Морозова Л.П., д.ф.н., професор кафедри економічної теорії, фундаментальних та соціально-гуманітарних дисциплін Вінницького кооперативного інституту; Петренко М.І., д.е.н., професор кафедри фінансів, обліку та аналізу Вінницького кооперативного інституту; Іванюта П.В., д.е.н., професор кафедри менеджменту Вінницького кооперативного інституту; Петренко В.І., к.і.н., доцент кафедри права Вінницького кооперативного інституту; Мацера С.М., к.е.н., доцент кафедри менеджменту Вінницького кооперативного інституту; Ткачук Н.П., спеціаліст вищої категорії Фахового коледжу економіки і права.
Технічний секретар:	Рябченко Г.В.

Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст статей і тез, матеріали друкуються в редакції і мовою авторів.

У збірнику вміщено публікації молодих вчених, аспірантів та студентів, які взяли участь у роботі Міжнародної науково-практичної конференції, в якій висвітлено проблеми наукові ідеї сучасної науки.

Вісник наукових ідей молоді: Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів та студентів., м. Вінниця, 24-25 березня 2021 р.: [тези, статті] / ред.кол.: Драбовський А.Г. [та ін..]. – Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. – 138 с.

Видається в авторській редакції.

© Вінницький кооперативний інститут

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 01. Сільськогосподарські науки

Затолочний О.В. ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ.....	8
---	----------

СЕКЦІЯ 03. Біологічні науки

Лакєєва В.В. ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я.....	9
Тюренков Г.О. БІОНОМІКА. ЕКОНОМІКА З ТОЧКИ ЗОРУ БІОЛОГІЇ.....	12
Головіна Ю.С. СТАН ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ В СУЧАСНИХ МОВАХ.....	16

СЕКЦІЯ 07. Технічні науки

Хавлюк В.О., Довгалюк А.М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ.....	18
--	-----------

СЕКЦІЯ 08. Фізико-математичні науки

Serbenyuk S.O. CERTAIN GENERALIZATIONS OF ALTERNATING CANTOR SERIES.....	20
Семчишин Л.М., Павелчак-Данилюк О.Б. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ.....	23

СЕКЦІЯ 09. Географічні науки

Нікітіна Г.В. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АНТРОПОГЕННОЇ ГЕОМОРФОЛОГІЇ.....	27
--	-----------

СЕКЦІЯ 12. Харчові технології

Бондарєва Н.І. ЕКСПЕРТИЗА ЯКОСТІ ТВЕРДОГО ТУАЛЕТНОГО МИЛА.....	29
Ледюк А.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЯКОСТІ МАЙОНЕЗІВ З ДОДАВАННЯМ ПРЯНО-АРОМАТИЧНОЇ СИРОВИНИ.....	31
Очеретна А.В., Керницький В.А. ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ЖИРНОКИСЛОТНОГО СКЛАДУ ОЛІЇ КУНЖУТНОЇ.....	34

СЕКЦІЯ 13. Педагогічні науки

Гончар Г.І., Козловська С.О. КОНТРОЛЬ ЗА РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ І СТАНOM ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	36
Жерелій Т.С. ТРАВМАТИЗМ В СПОРТІ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА.....	38
Шліхта Д.В. ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.....	39
Шворак Р.С. ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.....	43
Коробань О.В. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗПТО.....	46
Ткач К.В. ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВЧОЇ РОБОТИ В АНСАМБЛІ СУЧАСНОГО ТАНЦЮ: ВІКОВА ГРУПА 6-7 РОКІВ.....	48
Бондаренко Д.В. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	51

СЕКЦІЯ 14. Психологічні науки

Цимбалюк К.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИЙОМІВ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	53
---	-----------

СЕКЦІЯ 15. Соціологічні науки

Balan A. CORONAVIRUS THE GLOBAL FAKE INTRODUCTION.....	56
Крижанівська А.О., Хлібович В.А. АБОРТИ ЯК ЗАГРОЗА ЛЮДСТВУ.....	59

СЕКЦІЯ 16. Журналістика

Капшицька Л.М. THE BIGGEST PROBLEM IN COMMUNICATION.....	61
---	-----------

СЕКЦІЯ 18. Історичні науки

Капшицька Л.М. ПРОБЛЕМА ДУХОВНИХ ПОШУКІВ І ВІЛЬНОДУМСТВО У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	62
--	-----------

СЕКЦІЯ 20. Готельно-ресторанна справа

Кравченко Л.В. ПОШУК ШЛЯХІВ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ	64
Захаренко А.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	66
Коваленко В.О. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	69
Заяць А.О. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ.....	71
Терещук А.С. НОВІ КОНЦЕПЦІЇ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ГАСТРОМАРКЕТИ ТА ЕКОРЕСТОРАНИ.....	74

СЕКЦІЯ 21. Політичні науки

Мороховський В.О. ОБРАЗ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ.....	76
--	-----------

СЕКЦІЯ 22. Філологічні науки

Драпак Д.В. ПРЕДИКАТИВНО-ОБ'ЄКТНІ МОДЕЛІ ДВОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ ДІЄСЛІВНОЇ БУДОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	78
Кучинська О.Г., Ткачук М.В. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН – ВИМОГА ЧАСУ.....	79

СЕКЦІЯ 24. Економічні науки

Сидоренко В.А. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ.....	81
Кравцова А.Р. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	84
Гал Е.С. КРАЇНИ-ТИГРИ: ОСОБЛИВОСТІ СТІМКОГО РОЗВИТКУ.....	86
Мірієва Р.З. СВІТОВИЙ ДОСВІД ІСНУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ.....	88

Chornomord Ye.Ye.	
ISSUES OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE THROUGH THE MECHANISM OF INVESTMENT POLICY.....	91
Бедлевич М.О.	
ДІЯЛЬНІСЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	93
Павліченко І.В.	
ПІДТРИМКА МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ....	96
Антіпова А.А., Мрищук В.О.	
ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	98
Кирилюк А.Ю.	
ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНА ЕКОНОМІКА – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	101
Шостак В.О.	
СТРУКТУРА ВНУТРІШНІХ ДЖЕРЕЛ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.....	103
Шостак В.О.	
МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНІХ ДЖЕРЕЛ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	105
Бужанська Ю.С.	
МІСЦЕ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	107
Козаченко І.В., Чернілевська О.Г.	
ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	110
Воронка О.З.	
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЇЇ КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ.....	111
Загурна М.В.	
ЧИННИКИ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ.....	114
Добровольська М.В.	
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА.....	116
Васильченко І.Р.	
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ ЛЮДИНИ І СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	119
Матяш О.Ю.	
ПРОБЛЕМИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	122
Повар В.В.	
СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ.....	123

Біжан Л.В. ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	126
--	------------

СЕКЦІЯ 25. Юридичні науки

Літневська А.Р. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ...	127
Ковальчук І.В. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДЕЙ.....	129
Поліщук А.В. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ ТА ДОСВІД ЄС.....	131
Горячкіна Н. В., Горелова Н. М. ВАКЦИНУВАННЯ ВІД COVID-19 – ПРАВО ВИБОРУ ЧИ ОBOB'ЯЗОК.....	133
Марисей Н.І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ.....	136
Дерев'янка О.В., Каретнік С.Р. АРЕШТ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ.....	138
Свята Д.Р. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ. ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ.....	140

СЕКЦІЯ 01. Сільськогосподарські науки

Затолочний О.В., аспірант 1 року навчання
Вінницького національного аграрного університету
Науковий керівник: Мазур В.А., канд. с.-г. наук, професор
Вінницького національного аграрного університету

ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Нут являється однією з найдавніших і найпоширеніших культур світу, яку використовують як на харчові так і на кормові цілі. Нут – культура стародавніх часів, найбільш ранні знахідки насіння даної рослини датуються 5450 роком до н. е. у Туреччині, а в країнах Сходу його культивували 2000 років до н. е. На сьогодні нут вирощується переважно в Туреччині, країнах Північної Африки, Індії, Пакистані та Мексиці та посідає третє місце в світі серед зернобобових культур. Наприклад, в Індії щороку сіють близько 10 млн. га цієї культури, що становить приблизно 83% світових площ. З поміж численних переваг нуту можна виділити його поживну та біологічну цінності. У насінні цієї культури міститься 28-32% білка і до 7% олії. Білок нуту за амінокислотним складом дуже близький до ідеального білка ФАО.

За площами посіву культура нуту посідає третє місце у світі серед зернобобових культур, а за поживними властивостями одне з перших. У зонах вирощування нуту широко використовують для продовольчих та кормових потреб. Боби споживають у вареному та смаженому вигляді. В Індії нут є головним джерелом протеїну у вегетаріанській кулінарії. Рослину застосовують у медичній практиці країн Азії та Європи. Продукти, виготовлені з нуту, включено до обов'язкового асортименту європейських супермаркетів, враховуючи їх відповідність вимогам до збалансованого харчування.

Встановлено, що нут позитивно впливає на роботу мозку людини завдяки вмісту триптофану, із якого утворюється один з найважливіших гормонів і нейромедіаторів центральної нервової системи людини – серотонін. Внаслідок селекції нут став містити ще більше триптофану, ніж його дикий родич, що тепер росте лише на південному сході Туреччини.

Нут є невід'ємною складовою харчування людей, хворих на діабет, із-за високого вмісту клітковини та низького вмісту жирів, переважно мононенасичених. Білки борошна з нуту за кількістю амінокислот близькі до білків тваринного походження, які представлені здебільшого водо- та солерозчинними фракціями, що є ознакою високого засвоєння продукту. Серед білків у нуті переважають метіонін, триптофан, тріонин, лізин.

Дані мінерального складу свідчать про найбільш сприятливе співвідношення кальцію та фосфору – 1:1,5, кальцію і магнію – 1:0,65. Борошно з нуту займає перше місце за вмістом селену, який підсилює опір організму онкологічним захворюванням. Серед ліпідів борошна з нуту переважають ненасичені жирні кислоти, які сприяють зниженню рівня холестерину, ризику утворення тромбів, розвитку серцево-судинних захворювань та атеросклерозу. Експериментальні дослідження вчених свідчать, що використання при виготовленні БКВ нутового молока і борошна, призводить до збільшення в них білків на 14,5%. Амінокислотний аналіз білків нової продукції показав, що в ній відсутні лімітуючі амінокислоти. Загальна кількість незамінних амінокислот у рецептурі нових виробів у 7 разів більше, ніж у контрольному зразку, який не містить борошна з нуту (БН).

В Україні зростає попит і розширюються площі під нутом: за останні 10 років площа посівів нуту збільшилася більше, ніж у 10 разів, і становить близько 50–70 тис. га. В

особливо посушливі роки, які останнім часом трапляються все частіше, нут добре конкурує за продуктивністю з горохом. За посухостійкістю він посідає друге місце після чини. Завдяки потужній кореневій системі та економічному витрачанням води нут найбільш пристосований для вирощування в регіонах, які страждають від частих посух у літній період.

Висновки. Нут широко використовують для продовольчих та кормових потреб, а включення нуту в сівозміну дає можливість збагатити ґрунт азотом і мати відмінний попередник для всіх зернових культур.

Список використаних джерел

1. Singh P. K., Shrivastava N., Sharma B., Bhagyawant S. S. Effect of domestic processes on chickpea seeds for antinutritional contents and their divergence. *American Journal of Food Science and Technology*, 2015. Vol. 3, No. 4. pp. 111-117.

2. Tripathi S., Sridhar V., Jukanti A. K., Suresh K., Rao B. V., Gowda C. L. L., Gaur P. M. Genetic variability and interrelationships of phenological, physicochemical and cooking quality traits in chickpea. *Plant Genetic Resources: Characterization and Utilization*. 2012. Vol. 10(3). pp. 194–201. doi:10.1017/S1479262112000251

3. Mazur, V. A., Myalkovsky, R.O., Mazur, K. V., Pantsyreva, H. V., Alekseev, O.O. 2019. Influence of the Photosynthetic Productivity and Seed Productivity of White Lupine Plants. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(4), 665-670. DOI: 10.15421/2019_807

4. Дідур І. М., Темченко М. О. Вплив інокулянтів та мікродобрив на густоту стояння та висоту рослин нуту. *Сільське господарство та лісівництво*. 2017. № 6, т. 1. С. 14–20.

5. Pantsyreva, H.V. Morphological and ecological-biological evaluation of the decorative species of the genus *Lupinus* L. *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(3), 74-77. 21997 DOI: 10.15421/2019_711

6. Vdovenko S.A., Pantsyreva H.V., Palamarchuk I.I., Lytvynuk H.V. Symbiotic potential of snap beans (*Phaseolus vulgaris* L.) depending on biological products in agrocoenosis of the RightBank Forest-steppe of Ukraine. *Ukrainian journal of Ecology*. 2018. № 8 (3). С. 270-274.

7. Mazur V.A., Didur I.M., Myalkovsky R.O., Pantsyreva H.V., Telekalo N.V., Tkach O.O. The Productivity of intensive pea varieties depending on the seeds treatment and foliar fertilizing under conditions of right-bank forest-steppe Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. Vol. 10(1). P. 101-105.

8. Mazur V.A., Pantsyreva H.V., Mazur K.V., Didur I.M. 2019. Influence of the assimilation apparatus and productivity of white lupine plants. *Agronomy Research* 17(X), 206-209. URL: <https://doi.org/10.15159/AR.19.024>.

СЕКЦІЯ 03. Біологічні науки

Лакєєва В.В.

**Науковий керівник: Дехтярьова О. О., кандидат біологічних наук,
доцент, доцент кафедри природничих дисциплін
Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради**

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я

Здоров'я – один з важливіших ресурсів, що необхідний для повноцінної реалізації особистості. Здоров'я, як складова людських цінностей, впливає на якість життя суспільства в цілому. Проблеми збереження здоров'я нації, особливо кожної людини, під впливом різних внутрішніх та зовнішніх факторів стають все більш актуальними. Для забезпечення власного

здоров'я слід навчитися виявляти та протистояти впливу різних факторів. Так, важливо виділити зовнішні фактори, які мають найбільший вплив на формування всіх складників здоров'я. Серед них доречно виділити духовне благополуччя, що в сучасному світі найбільше потерпає від різних проблем.

Вирішення проблеми формування духовного здоров'я особистості досліджували психологи, філософи та педагоги: О. Вишневський, К. Юнг, Г. Шевченко, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Особливої уваги приділили валеологічним дослідженням: С. Анісімов, В. Новиков, О. Грабовський, Ю. Бойчук, Н. Науменко, Т. Тюріна та інші.

Отже, дослідження формування духовного благополуччя, як складника здоров'я є актуальним і потребує більш глибокого різнобічного аналізу. Метою дослідження є висвітлення впливів зовнішніх факторів на формування духовного здоров'я шляхом визначення зовнішніх чинників впливу на духовність особистості.

Сучасна філософія здоров'я розглядає категорію формування здоров'я комплексно, як єдність здоров'я природи, суспільства і конкретно кожної людини. Без збереження та покращення власного здоров'я індивідууму складно досягнути стійких результатів, оскільки здоров'я або нездоров'я усієї соціальної системи, суспільства обов'язково відбивається і на кожній людині [6].

Відповідно до Всесвітньої організації охорони здоров'я, здоров'я розглядається як це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя. Такий стан людини залежить від різних чинників, зокрема особливостей навколишнього середовища, від способу життя людини, її духовності, світогляду, ставлення до власного здоров'я та до інших людей і природи. Для повноцінного здоров'я потрібне сприятливе поєднання природних і соціальних умов існування суспільства [3].

Духовна складова здоров'я є найвпливовішою на формування загального здоров'я. Вона є своєрідною основою для становлення індивідуальності. Невід'ємною частиною духовного здоров'я людини є здатність до співчуття, доброзичливість, порядність, терпимість. Протягом усього життя людина прагне знайти вершину свого духовного розвитку. Спершу згадаємо, яка роль духовного здоров'я у нашому житті, а саме: бачення прекрасного довкола та в собі, дотримання цивільного кодексу та законів моралі, розуміння людини та її місце в суспільстві з природою, формування власної позиції способу життя, формування філософії життя, формування релігійних поглядів, сприйняття позитивної чи негативної сторони життя, тощо [3]. Отже, духовність має найбільший вплив на формування не тільки здоров'я, а й особистості.

Оскільки стан духовного здоров'я формується у результаті взаємодії зовнішніх (природних, соціальних) та внутрішніх (спадковість, совість, самоаналіз) факторів, то варто проаналізувати такі зовнішні фактори: соціальне середовище, ЗМІ, стресові ситуації, інформаційно-технологічні матеріали, харчування, екологія та економічне становище.

До соціального середовища належить родина, друзі, тобто всі ті, хто щоденно оточують людину. Відповідно сприятливе оточення – важливий чинник підтримання психологічної та духовної рівноваги. Традиції, звичаї культурні пам'ятки, історія та ментальні особливості народу – усе це елементи культури, які можуть впливати на здоров'я. Пізнання культури свого народу допомагає краще зрозуміти самого себе, сприяє формуванню ідентичності та формує гуманність особистості [5].

Засоби масової інформації також відіграють важливу роль у формуванні громадської думки. Варто пам'ятати, що інформація у ЗМІ часто спрямована на критику та залучення уваги, а не розвитку та формування культури освіченості громадян. Так, реклами, лозунги, вивіски мають на меті збільшення прибутків, відвідувачів, тому нерідко висвітлюються лише кращі якості й приховуються недоліки [5]. Політичні реклами та новини змушують людину сприймати інформацію не своїми очима, а очима авторів. Тому, часто після перегляду телевізійних новин виникає розчарування, внутрішнє протистояння поглядів, що лише

негативно відбивається на внутрішньому світі людини. Звісно, що позитивні новини можуть принести спокій, задоволення, гармонію.

Стресові ситуації мають два варіанти впливу на стан людини: позитивний та негативний. Позитивний стрес, під час свят та веселощів, підвищує роль людини у соціумі. Проте негативний стрес – внутрішній біль, тривога, страх.

Аудіо-, відеоматеріали та інший контент у соціальних мережах завдає найбільший вплив у сучасному світі – відсторонення від реального світу, замкнутість, припинення самонавчання тощо.

Що стосується екології, то потреби в чистому повітрі, у свіжій воді, у красі природи завжди залишаються актуальними для формування духовного здоров'я людини. Це не тільки забезпечення фізичного здоров'я, а й відчуття краси, позитивне самонавіювання, комфортність, тощо.

Вічна потреба мати кращі здобутки, конкуренція, потреба в матеріальному забезпеченні життя – стає поштовхом до зречення власного світогляду, призводить до депресії та страху бути гіршим ніж інші.

Спершу може здатися, що харчування – це матеріальні потреби, і воно не може бути духовним. Проте, варто звернути увагу на знання, які людина бере для себе і через власне сприйняття та аналіз передає іншим.

Отже, проаналізувавши основні зовнішні фактори впливу на духовне здоров'я людини, можна зробити висновок, що слід звертати увагу на всі ці чинники та намагатися уникати їх негативного впливу.

Духовне здоров'я особистості – це прагнення до життєвої істини, добра та милосердя, толерантності, пошуку власного «Я», відкриття всіх можливостей людського існування, оптимістичний погляд на життя, розуміння плинності часу та мети свого перебування на Землі у цей час. Духовне здоров'я є головним джерелом життєвої сили й енергії. При правильному сприйнятті навколишнього середовища формується здатність людини бути чуйним та безкорисливим, бажання збагачувати життя корисними вчинками; бути чесним та справедливим, самовдосконалюватися, сприймати себе як піщинку великого світу [1].

Тому важливо зберігати рівновагу і дбати про всі аспекти благополуччя. Для цього варто усвідомити своє призначення і сенс життя, сприйняти загальнолюдські цінності, залучатися до культурної спадщини людства, піклуватися про добробут соціуму. Невід'ємним складником здоров'я людини в цілому є задоволення духовних потреб через сприйняття зовнішніх впливів на рівновагу духовного та матеріального.

Список використаних джерела:

1. Духовність і здоров'я. Підручник «Основи валеології» URL: <https://subject.com.ua/valeology/valecka/36.html>
2. Науменко Н.В. Формування духовного здоров'я особистості як сучасна педагогічна проблема URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzspp_2012_2_9.pdf
3. Поняття про здоров'я та його складові. Підручник «Основи валеології» URL: <https://subject.com.ua/valeology/valecka/3.html>
4. Про духовне здоров'я та духовне харчування URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O61hUqgxjho>
5. Сучасне уявлення про здоров'я і соціальне благополуччя URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/114>
6. Тюріна Т.Г. Духовне здоров'я системи «Людина» (у світлі сучасної інформаційно-енергетичної парадигми) URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/domtp_2018_6_18.pdf

Тюрєнков Г.О.
Науковий керівник: Коваль Ю.А, викладач
Коледж економіки і права
Вінницького кооперативного інституту

БІОНОМІКА. ЕКОНОМІКА З ТОЧКИ ЗОРУ БІОЛОГІЇ

Можливо ви звертали увагу на те, як інколи сучасне економічне суспільство походить на біологічну екосистему. Дійсно, можливо побачити, що сьогоденна ринкова економіка деколи нагадує зовсім звичайну екосистему — уявний тропічний ліс, в якому живуть, вимирають та еволюціонують різні види економічних суб'єктів. Такі явища які ми маємо змогу спостерігати у дикій природі — конкуренція, спеціалізація, співробітництво, експлуатація, та багато іншого має ключове значення і у сучасній економіці.

Подібно кожному багатоклітинному організму, який складається з великої кількості клітин організованих у тканини та органи, фірми в свою чергу складаються з робочих клітин, які розташовані у ієрархіях різноманітних відділів. Можливо побачити як людина, складена з мільярдів клітин, має схожість з величезною транснаціональною корпорацією, яка є конфедерацією тисяч і тисяч спеціалізованих робітників.

Такий напрямок у економічній теорії, згідно якому до економіки застосовують біологічні моделі та методи, називається біономікою. Сама біономіка являє собою також біологічну галузь, що вивчає відносини між живими організмами і їх зовнішнім середовищем[1]. Коротко кажучи, як біологію можна вивчати через економіку (економіка біології), так і економіку можна описувати в термінах біології (біологія економіки). У межах даної роботи ми розглянемо біономіку лише у економічному сенсі, який є найбільш теоретично розвинутим.[4]

Засновником біономіки як напрямлення у економіці є Майкл Ротшильд, американський економіст. В своїй книзі *Bionomics: Economy as ecosystem* (1995) він дає визначення біономіці: напрямок в економічній науці, який активно запозичує біологічні аналогії, де економіка постає як подібність живих систем або екосистем[5]. На думку Ротшильда існуючі економічні теорії не включають у себе економічну еволюцію, природу її виникнення, та наслідки для світової економіки вцілому. Так, основну думку його роботи можна охарактеризувати концепцією не “економіка як механізм”, яка застосовується більшістю економістів, а “економіка як екосистема”[3, 397с.].

В той час як традиційна економіка заснована на концепціях, запозичених від класичної ньютоніанської фізики, біономіка виділилася з сучасної еволюційної біології. Там, де традиційний погляд бачить організації як машини для виробництва продуктів, біономіка бачить організації як розумні соціальні організми.

Застосування принципів функціонування живих систем до економічних в останні роки набуло широкого поширення в рамках вирішення питань розвитку окремих галузей і регіонів. Звісно, існують деякі обмеження, які властиві лише для організацій та лише для живих істот, що визначає неможливість прямого копіювання всіх законів природи на екосистеми в економіці. У зв'язку з цим екосистемний підхід найчастіше застосовується в сукупності з теорією кластерів, парадигмою відкритих інновацій, теорією розвитку інноваційних систем (секторних, регіональних, національних), теорією міжфірмових кооперацій і рядом інших теорій.[8]

Найчастіше дослідники дотримуються думки, що сутність екосистем в економіці можна описати через взаємовигідне співробітництво деяких економічних суб'єктів на основі комплементарності ресурсів і / або компетенцій. Ці взаємодії здійснюються економічними суб'єктами з метою досягнення певних особистих, групових і екосистемних цілей. Особисті і групові цілі залежать від індивідуальних стратегій розвитку економічних суб'єктів, а під метою екосистеми в найбільш узагальненому вигляді мається на увазі забезпечення її

стійкості, що полягає в здатності протистояти змін зовнішнього середовища. Економічні екосистеми (так само, як і природні) характеризуються тим, що цілі їх учасників хоч і не збігаються, проте балансуються між собою для досягнення стабільності екосистеми і отримання певного синергетичного ефекту від взаємодій.[8, 1384с.]

Інформація у біономії

Як і у біології, інформація має найважливіше місце у біономії. Генетична інформація, що записана в молекулі ДНК, є основою органічного життя, так в свою чергу технічна інформація, зафіксована в книгах, наукових журналах, базах даних і ноу-хау мільйонів індивідів, є джерелом всього економічного життя[3, 7с.]. Завдяки здатності людства копіювати, зберігати та обмінюватися інформацією, спочатку з винаходом друкарського верстата, а потім і комп'ютера, накопичення наукових знань швидко прискорилось. Сьогодні більшість компаній - від звичайних кіосків та перукарень, до виробників мікросхем та авіакомпаній - перетворюють фрагменти інформації на товари та послуги, щоб вижити у своїй економічній екосистемі.

Хоча темпи економічного розвитку надзвичайно швидкі його основні механізми залишаються схожими на ті, що існують в природі. Справді, головною відмінністю між біологічною та економічною формами еволюції є швидкість. Технологічні зміни відбуваються у мільйони разів швидше за генетичні.[3, 8с.]

Отже, у певному сенсі, передача знань друком дуже схожа на обмін генетичною інформацією, яка стала можлива завдяки статевому розмноженню. Протягом перших форм життя вся генетична інформація копіювала сама себе нестатевим шляхом. Протягом двох мільярдів років бактерії та синьо-зелені водорості були єдиними формами життя на землі. Майже кожен організм був копією одного зі своїх батьків. Темпи змін були дуже повільними. Але приблизно 900 млн. років тому, модифікація у організмі дозволила об'єднати ДНК двох батьківських клітин в одне потомство. Поєднуючи різні види ДНК, в одному організмі, статеве розмноження сильно прискорило темпи еволюції. Передача генетичної інформації дозволила з'явитися багатьом новим формам життя.[6]

Подібним чином, коли друк відкрив канали людського спілкування, рекомбінація знань спричинила серйозні зміни у економіці. Так, у 1800 роках традиційна феодальна фермерська економіка почала переживати дуже швидкі зміни. З початком промислової революції в економіці, що складалась лише з селянина, поміщика та цехового ремісника, почали з'являтися нові види робіт — машиніст, вугільник, робітник млина, інженер та інші[2]. Ливарні заводи, тестильні фабрики, залізничні компанії, виникли без будь-якого плану. Біономіка, беручи до уваги генетичну інформацію у біології, стверджує, що у сучасній економіці існує свій вид інформації — технічний, який і є основою економічного життя.

Види у біономії

Окремою темою у біономії є виникнення, розвиток, мутація та вимирання видів. В якості приклада може бути паровий двигун. Ще в 1711 році його винайшов англійський винахідник Томас Ньюкомен. Гірняки не могли видобувати цінні руди без шахтного насоса, отже для економічної потреби двигун Ньюкомена працював добре: він відповідав своїй економічній ніші. У ньому застосовувалися тогочасні технології для задоволення тогочасних потреб. Хоча, дуже примітивний за сучасними міражами, механізм Ньюкомена був потрібен економіці того часу.[9]

У біологічному плані машина — це наче скам'янілість, що представляє стан технологічної інформації на момент її створення, подібно тому як кістка є залишком генетичної інформації.[3, 33с.]

З часом, зростання знань після прориву Ньюкомена, дозволило іншому винахіднику Ватту, перепроектувати двигун. Завдяки Ватту, сукупність нової технічної інформації об'єдналася у винаході кращої парової машини. Не дивно, що перший комерційний успіх Ватт досяг у мідних шахтах, де через високі витрати вугілля двигуни Ньюкомена не могли окупитися. Машина Ньюкомена була обмежена лише вугільними шахтами, де паливо було

дуже дешевим. З біологічної точки зору, кажучи теорією приривчастої рівноваги, двигун Ватта зародився на периферії економічного виду двигунів Ньюкомена. Дійсно, Ватт не мав комерційного успіху коли впреше спробував продати свій двигун вугільним шахтам. Батьківський вид був цілком здоровий і міцно закріпився у своїй домашній ніші.

Винахід Ватта був мутацією інформації втіленої в проекті двигуна Ньюкомена. Радикальні поліпшення дозволили двигуну Ватта вторгнутися у нові ніші економічного ландшафту, які двигун Ньюкомена не міг заселити. Через декілька років після виникнення двигунів Ватта у мідних шахтах, вдосконалений, та ще з більшою енергоефективністю вторгся на батьківщину своєї батьківської технології, і почав замінити один двигун Ньюкомена з однієї вугільної шахти в іншій.

Зрештою, двигунів Ньюкомена вже не виробляли. Перша в світі машина вимерла, конкуруючи зі своїми дочірніми видами.

Відображення біології у економіці

Як і в природі, всі найважливіші життєздатні функції відбуваються всередині окремих клітин, де люди використовують знання для перетворення ресурсів на товари та послуги. Але переважна кількість організацій та організмів є незначними. Магазини, перукарні, сімейні ферми — це мікроби економіки. Подібно одноклітинним істотам, такі фірми наймовірно численні й різноманітні, але через свій малий розмір здаються неважливими для спостерігача. Тим не менше, вони мають велике значення для економічної життєздатності.

У природі організми перетворюють генетичну інформацію в тканини, в економіці організації перетворюють технологічну інформацію на продукцію. Різкі генетичні зміни, такі як виникнення статевого розмноження, призвели до переробки усієї екосистеми. Аналогічним чином еволюція технологій змушує реструктуризувати компанії.

Існує метод диференціації клітин, коли ДНК командує виробництвом різних білків та сумішей органел у різних клітинах, ДНК перетворює стандартну клітину життя на структури надзвичайної складності. Але основна структура та виробничий процес кожної з клітин однаковий. Такі ж самі принципи застосовуються і до економічних суб'єктів. У середині кожної з камер люди використовують інструменти та знання щоб перетворити енергію на матеріали та продукти. Яким би не був продукт, виробничий потік імітує процес утворення білка в органічних клітинах.[3, 252с.]

У звичайній організації, наприклад ресторані, паралель з одноклітинним організмом дуже проста. Енергія, що протікає через обладнання та працю робітників створює один продукт за іншим. На кожному кроці робітник який використовує інструмент (ніж, плита, каса) виконує необхідну функцію. Фактично комбінація робітник / інструмент діє як органела всередині економічної клітини.

Але на відміну від органел люди можуть брати різні інструменти, освоювати нові навички, змінювати свою роль у економічному житті. Ця гнучкість зі швидкими темпами технічного розвитку наділяє сучасну економіку здатністю до блискавичних реструктуризацій. Навіть у великих корпораціях, які виробляють дуже складні вироби, основна структура виробництва незмінна. Але, як і у великих організмів, робота в компанії розподілена між групами вузькоспеціалізованих клітин, при чому вихідні продукти однієї групи стають вхідними речовинами для іншої.

Вся світова економіка складається з робочих клітин та організацій, які займаються взаємозалежним виробництвом та обміном продукції. Незалежно від розміру та рівня технологічної досконалості, усі організації вирішують однакові завдання, які стоять перед однією живою клітиною. Від білка до мікропроцесора основи органічного та економічного виробництва однакові.[3, 396с.]

Деякі організми та організації, які складаються з одного робітника, зовсім незначні, але вони знаходяться у наймовірно великій кількості та різновидах, тоді як інші, наче сині кити по типу Samsung, дуже масові та рідкісні. Щоб продувжувати існування кожна форма життя має тенденцію ставати спеціалізованою. Уникнення прямої конкуренції, як і у дикій природі так і на ринку, призводить до різноманітності, що в свою чергу призводить до

взаємозалежності. Взаємовигідні відносини, які дуже поширені у природі, знаходять своє відображення у бізнесі, як взаємна прибутковість.

Кожен організм визначається інформацією в його генах, а також його відношенням до здобичі, конкурентів та хижаків. Так само і організація, несучи в собі технічну інформацію, визначається своїми відносинами з постачальниками, конкурентами та клієнтами.

Будь-який організм чи організація утримуються в своїй ніші переслідуючи свою головну мету – збереження генетичної або технічної інформації яку вона несе.

Відмінність екосистеми від економіки

В екосистемі ресурси надходять по харчовому ланцюгу. Сонячне світло забезпечує всю систему. Енергія перетікає спочатку до рослини, потім до рослиноїдних тварин, потім до хижаків. Завершуючи кругообіг матеріалів бактерії розщеплюють мертві тканини та виділяють речовини, які стають поживними для рослин. В економіці ресурси протікають по ланцюжку додатної вартості: від шахт і ферм, до виробників та фірм що обслуговують. Робота людини забезпечує всю систему. Кінцеві продукти економіки використовуються окремими споживачами.

Основною відмінністю між економікою і екосистемою може бути те, що у природі популяція виду обмежена наявністю ресурсів. Без сонячного світла не має планктону, без планктону немає риби, і так далі. Ряд життя на кожному рівні залежить від ресурсів, що знаходяться нижче. В економіці навпаки — розмір галузі залежить від попиту споживачів, а не наявності ресурсів. Фірми вмирають через нестачу платників, а не постачальників.[3, 256с.]

Як обмежені ресурси стримують ріст популяції, так і обмежений споживчий попит стримує експансію в галузі.

На більш глибокому рівні різниця походить від того, що організми не можуть жити вічно. Вони повинні дати потомство яке має вижити щоб потім дати своє. Організації стикаються з іншою ситуацією. Оскільки фірми мають необмежений термін життя, вони можуть постійно підтримувати свій розвиток. Фірмам не потрібно давати потомство, замість цього фірми перетворюють ресурси на продукти. Наприклад виробники літаків продають своїм клієнтам літаки, а не його креслення. Застосовуючи свій досвід до придбаних компонентів виробник додає реальну цінність своїм ресурсам. У звичайних умовах, сума, яку отримує виробник, перевищує вартість ресурсів. Реінвестуючи свій прибуток у поліпшення технологій, виробник збільшує свої шанси на довготривале існування.

В зв'язку з цим, методи, які використовують організми та організації для виживання, протилежні. Якщо організми використовують камуфляж щоб сховатись від хижака, організації навпаки, витрачають велечезні ресурси на те щоб залучити споживачів.

Цікаво, але не зважаючи на різницю між відносинами хижак / здобич та замовник / споживач, основними конструкціями екосистеми та економіки є приблизно те саме. Щоб подолати загрозу виживання, організми дають якомога більше потомства. Щоб використати можливість виживання, яку дають замовники, організації виробляють якомога більше продукції.

Висновки

Не дивлячись на велику різницю між біономікою та традиційною економікою протиставити їх один одному невірно, це все одно, що протиставити біологію фізиці. Ці науки зовсім не суперечать одна одній, тому, що в них зовсім різні предмети вивчення. Біономіка, разом з традиційною економікою мають взаємо доповнювати одна одну, створюючи нову, крашу та повноцінну економічну науку.

Найважливіше прийняти концепцію щодо природнього світу – це те, що він працює сам. Жодна свідомо сила не потрібна щоб утримати ліс. Життя – явище самоорганізації. І ринки виконують ту саму функцію у економіці.[3, 396с.]

Біономіка пояснює нам, що економіку можна уявити не тільки як умовний механізм, котрий був її основою з початку, а як екосистему, в якій за законами природнього відбіру та

еволюції живуть, розвиваються, конкурують, співпрацюють та вмирають надзвичайно різні за розмірами та кількістю організми, тобто економічні суб'єкти.

Список використаних джерел

1. Л.Б. Трунова. – Биониномика и экономическая биология человека как передовые науки: методические рекомендации по реализации системы непрерывного агробизнес-образования в Тамбовской области (9-11 классов) – Мичуринск ФГБОУ ВПО «МГПИ». – 2011. – 43 с.
2. J. Mincer – Human capital and economic growth – Economic of education review – 1984. – 201с.
3. M. Rothschild – Bionomics: Economy as ecosystem – Henry Holt and Company Inc. – 1995. – 517с.
4. А.Н. Попов, С.А Шульмин – Бионимический аспект исследования процессов развития самоорганизующихся систем предпринимательского типа – Вестник тульского филиала финуниверситета – 2018. – 206-212с.
5. Н.А Сопина – Биониномика как альтернативное направление в экономической науке – ФГАО УВО «Белгородский государственный национальный исследовательский университет» – 2016. – 166 - 169с.
6. S. J. Gould – Ever Since Darwin: Reflections in Natural History – W.W Norton – 1977. – 116с.
7. О.С. Циганова – Адаптивне управління підприємством: біонімічний аспект – Науковий вісник Ужгородського національного університету, випуск 15, частина 2 – 2017. – 152 - 156с.
8. А.Д Тихонова – К вопросу о развитии инновационных экосистем в современной экономике – Вопросы инновационной экономике, том 9, номер 4 – 2019. – 1383 - 1392с.
9. Плачкова С. Г, Плачков І.В – Пізнання й досвід - шлях до сучасної енергетики, Частина 2, Розділ 4, 4.1.1 Парові машини – 2013.

Головіна Ю.С.

Науковий керівник: Корінчак Л. М. к. б. н.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СТАН ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ В СУЧАСНИХ МОВАХ

Несприятливі демографічні процеси в нашому суспільстві супроводжуються різким погіршенням стану здоров'я дітей і підлітків: 80% першокласників мають порушення здоров'я. А значна кількість випускників шкіл обмежена у виборі професії через медичні показники. У більшості школярів спостерігаються функціональні відхилення в різних системах організму, які за несприятливих умов можуть трансформуватися у те чи інше захворювання. Збільшилася кількість дітей із психічними розладами, відхиленнями в психологічному, соціальному та духовному розвитку.

Неблагополучний стан здоров'я дітей і підлітків часто стає причиною їхньої девіантної поведінки. Серед неповнолітніх злочинців 30% мають порушення здоров'я. На поведінку дітей і підлітків негативно впливають хронічні захворювання, травми, ослаблена нервова система, погана спадковість тощо.

Анатомо-фізіологічні особливості підліткового віку визначають високу чутливість молодого організму, на розвиток якого впливають фактори біологічного ризику, екологія,

соціально-гігієнічні умови, а також відсутність психологічних установок на здоровий спосіб життя.

Аналіз результатів медичних обстежень свідчить про те, що сьогодні кількість здорових підлітків не перевищує 2-9%, та ще й зменшується з кожним роком, а в останнє десятиріччя ця тенденція набула стійкого характеру. Значною мірою це зумовлено інтенсивним зростанням функціональних порушень і хронічних хвороб у підлітковому віці.

Так, наприклад, 34% мають функціональні відхилення в різних сферах і системах організму, а в 64,5% виявлено хронічні захворювання. Причому хронічна патологія зростає від 1-го до 11-го класу. Серед патологій перші місця займають захворювання носоглотки, органів травлення, хвороби ендокринної системи. Привертають увагу таку поширені відхилення в стані здоров'я, як деформація хребта, грудної клітки та порушення постави.

Значно погіршується здоров'я в період навчання у школі. У чотири рази частіше виявляють порушення зору, вдвічі – органів травлення, у 3,5 рази нервової та ендокринної систем та функціональні відхилення в серцево-судинній системі.

В середньому в Україні лише 10% випускників шкіл можна вважати здоровими, 52,6% мають серйозні морфо-функціональні відхилення, а 36-40% школярів потерпають від хронічних захворювань.

Останніми роками спостерігається також зростання нервово-психічних захворювань у школярів. Тільки 23% дітей можна визнати благополучними, а 77% учнів становлять групу ризику. Важливим показником стану здоров'я школярів є їхній розвиток. На жаль, за даними комп'ютерної програми «Школяр», лише 1,65% дітей мають високий рівень фізичного розвитку, 33,5% – середній, 33,5% – нижчий середнього, 23,6% – низький.

За останні 10 років знизилися показники маси тіла, росту, окружності грудної клітки як у юнаків так і у дівчат. Значно збільшилася кількість осіб астеничної тілобудови. Репродуктивні можливості людини є одним із критеріїв її здоров'я. Формування, становлення репродуктивної функції залежить переважно від того, чи є хронічні захворювання, порушення фізичного розвитку, від зовнішніх і біологічних чинників ризику, а також гінекологічних захворювань.

У дівчаток-підлітків в Україні фіксують багато захворювань внутрішніх органів. Здоров'я підлітків суттєво погіршилося внаслідок поширення захворювань сечостатевої, серцево-судинної систем, розладів менструального циклу, запалень придатків, анемії. Нині гінекологічні захворювання серед дівчаток підліткового віку трапляються майже в кожній п'ятій. У віці 15 років гінекологічні порушення й хвороби є у 77,5% із 1000 обстежуваних дівчат. Ще більш поширені функціональні порушення й хронічні захворювання зустрічаються у дівчат 17 років.

Також спостерігається значне зростання кількості захворювань, що передаються статевим шляхом, зокрема ВІЛ/СНІД.

Усе це свідчить про зниження рівня репродуктивного здоров'я в дівчат підліткового віку й зумовлює зменшення репродуктивного потенціалу суспільства в найближчі роки та зниження якості здоров'я майбутніх поколінь. Щоб протистояти цьому необхідно, посилити профілактичну роботу серед юнаків та дівчат.

Отже, можна констатувати стійкі негативні тенденції в динаміці здоров'я сучасних школярів-підлітків. Зростає захворюваність, погіршується фізичний розвиток дітей цієї вікової групи. Це значною мірою зумовлює виникнення порушень соціальної адаптації та інтеграції особистості на підлітковому, юнацькому та наступних етапах розвитку людини.

Список використаних джерел

1. Бондар Т.С. Здоров'я школярів: практичні матеріали для повсякденної роботи педагога. – Упоряд. Т.С. Бондар. – Х.: Веста, 2009. – 192 с.
2. Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків та молоді: потенціал громади: метод. матеріали до тренінгу / Авт.-упоряд. Н.В. Зимівець; за заг. ред. Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2006. – 205

3. Здоров'я та здоровий спосіб життя: погляди, думки, висновки С. Омельченко, Рідна школа. – 2005. – 80 с.
4. Коростелов Н.Б. Воспитание здорового школьника. – Москва.: Медицина, 1987. – 112 с
5. Лукьянова О.М. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку // Журнал АМН України. 2001. Т. 7 № 3. – С.408-415.
6. Свириденко С. Навчаємо бути здоровими. Позакласна робота 5-9 класи. – К.: Шкільний світ, 2007.

СЕКЦІЯ 07. Технічні науки

Хавлюк В.О.

Довгалюк А.М.

*Науковий керівник: Горобець Л. В., викладач-методист
Вінницький кооперативний інститут*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ

Незважаючи на досягнення в галузі інформаційних технологій, інформаційні системи, що призначені для управлінського інформування, не завжди задовольняють збільшені очікування користувачів цих продуктів. В основному це можна сказати про складні інформаційні потреби. Технології для підтримки складних ідей, такі як системи і технології підтримки прийняття управлінських рішень, викликають збільшення інтересу як з боку розробників, так і з боку користувачів. Це викликано надзвичайною важливістю надійного бізнес-інформування та правильного прийняття рішень для функціонування підприємства.

Сучасний бізнес не може довго існувати без використання будь-якої інформаційної системи для управління величезними обсягами даних. Використання таких систем може поліпшити роботу компанії в багатьох напрямках.

Системи штучного інтелекту, покладені в основу інформаційних систем, імітують людський досвід для виявлення закономірностей серед великої кількості даних. Такі компанії, як Amazon, Facebook, Google, Apple, використовують методи штучного інтелекту для визначення даних, які є найбільш актуальними.

Візьмемо в якості приклада Facebook. Facebook зазвичай робить дуже точні прогнози щодо людей, яких ви б могли знати чи з якими вчилися у школі. Він використовує дані, які ви йому надаєте, дані, які пропонують ваші друзі, і на основі цієї інформації робить прогнози щодо людей, яких ви, можливо, знаєте.

Amazon також використовує методи штучного інтелекту, щоб пропонувати продукти, які потрібно купувати, залежно від того, яку інформацію в даний час отримує.

Google також використовує штучний інтелект, щоб надати вам найрелевантніші результати пошуку на основі взаємодії користувача з Google та його місця розташування.

Інформаційна система управління складається з п'яти основних компонентів, а саме людей, бізнес-процесів, даних, обладнання та програмного забезпечення. Всі ці компоненти повинні працювати разом для досягнення бізнес-цілей.

Люди - це працівники, які використовують інформаційну систему для реєстрації щоденних ділових операцій. Користувачами, як правило, є кваліфіковані фахівці, такі як бухгалтери, менеджери з управління персоналом тощо. У відділі ІКТ, як правило, працює допоміжний персонал, який забезпечує належну роботу системи.

Ділові процедури - це узгоджені найкращі практики, які спрямовують користувачів та всі інші компоненти на ефективну роботу. Бізнес-процедури розробляються людьми, тобто користувачами, консультантами тощо.

Дані - записані щоденні господарські операції. Для банку дані збираються за такими видами діяльності, як депозити, зняття коштів тощо.

Апаратне забезпечення - апаратне забезпечення складається з комп'ютерів, принтерів, мережевих пристроїв тощо. Апаратне забезпечення забезпечує обчислювальну потужність для обробки даних. Воно також надає можливості роботи в мережі та друку. Апаратне забезпечення прискорює обробку даних в інформацію.

Програмне забезпечення - це програми, що працюють на апаратному забезпеченні. Програмне забезпечення розбито на дві основні категорії, а саме системне програмне забезпечення та прикладне програмне забезпечення. Системне програмне забезпечення відноситься до операційної системи, тобто Windows, Mac OS та Ubuntu тощо. Прикладне програмне забезпечення - це спеціалізоване програмне забезпечення для виконання бізнес-завдань, таких як програма заробітної плати, банківська система, система торгових точок тощо.

Розглянемо вплив ІТ на організаційні цілі. Організаційні цілі стосуються цілей та місії організації, особливо в довгостроковій перспективі. Незалежно від типу бізнесу, яким займається організація, загальною метою є створення цінності для клієнтів.

Вдосконалення бізнес-інформаційних технологій стосується використання інформаційних технологій для ефективного досягнення бізнес-цілей.

Два найпоширеніші способи, якими організація може надати цінність, - це пропонування якісного продукту за нижчою ціною, ніж у конкурента, або за високою ціною, але з більшою кількістю функцій, які додають цінності споживачам.

Інформаційні технології дозволяють підприємствам обробляти та аналізувати великі обсяги даних за нижчі витрати та в найкоротші терміни. Це дозволяє організаціям надавати якісну продукцію за нижчою ціною.

Візьмемо приклад банк. Банк може використовувати банкомат, щоб дозволити клієнтам знімати гроші та інші автоматизовані засоби для внесення грошей. Клієнти із запитом можуть бути спрямовані на веб-сайт, який публікує питання, що часто задаються. Як фізичні особи, так і компанії можуть переглядати виписки в Інтернеті, якщо підписалися на Інтернет-банкінг.

Вищезазначені практики ІТ-бізнесу призводять до зменшення витрат на ведення бізнесу та створення нових продуктів та послуг. Знижені витрати на ведення бізнесу дозволяють банку зменшити банківські збори, отже, пропонують якісний продукт або послугу за нижчою ставкою.

Отже, суб'єкти господарювання існують для отримання прибутку. Незалежно від типу організації, інформаційні системи для бізнесу відіграє важливу роль у досягненні цілей. Вони дозволяють організаціям приймати обґрунтовані рішення, надаючи інформацію.

Список використаних джерел

1. Юрчук Н. П. Інформаційні системи і технології як інновація у системі управління бізнес-процесами. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6323> (дата звернення: 04.02.2021)
2. Components & Role of MIS (Management Information System) – URL: <https://www.guru99.com/rol-component-mis.html> (дата звернення: 04.03.2021)

CERTAIN GENERALIZATIONS OF ALTERNATING CANTOR SERIES

The investigation of various numeral systems is useful for the development of metric, probability, and fractal theories of real numbers, for the study of fractal and other properties of mathematical objects possessing a complicated local structure such as nowhere differentiable, non-monotonic, or singular functions, random variables of Jessen-Wintner type, transformations preserving the Hausdorff dimension, dynamical systems with chaotic trajectories, etc. [2, 3].

Now in science there exists the tendency of modeling and studying numeral systems defined in terms of alternating expansions of real numbers. Let us consider several examples:

- The notion of the s -adic numeral system with a fractional base $s > 1$ (more known as the β -expansion) was introduced by A. Rényi in [7] in 1957. However, the nega- s -adic numeral system with a fractional base $(-s) < -1$ (or $(-\beta)$ -expansion) was introduced in [4] in 2009. Later, the last-mentioned numeral system was investigated by a number of researchers from Western Europe, USA, and East Asia: P. Ambrož, K. Dajani, D. Dombek, S. Elizalde, Ch. Frougny, S. Ito, Ch. Kalle, V. Komornik, A. Ch. Lai, L. Liao, P. Loreti, Z. Masàková, K. Moore, E. Pelantová, T. Sadahiro, W. Steiner, T. Vávra and other scientists.

- In 1883, in the paper [6], the German mathematician J. Lüroth introduced an expansion of a real number in the form of a special series (now these series are called Lüroth series). However, in 1990, S. Kalpazidou, A. Knopfmacher, J. Knopfmacher introduced alternating Lüroth series in the paper [5].

- Such examples also exist for other expansions, e.g., for the case of positive and alternating Engel series.

Given a matrix $(-1) \cdot \tilde{Q} = \|-q_{i,j}\|$, where $i = \overline{0, m_j}$, $m_j \in N_\infty^0 = N \cup \{0, \infty\}$, and $j = 1, 2, \dots$.

Here $\tilde{Q} = \|q_{i,j}\|$ and elements $q_{i,j}$ of $\tilde{Q}$ satisfy the following system of conditions

$$\begin{cases} 1. 0 < q_{i,j} \in R \\ 2. \forall j \in N : \sum_{i=0}^{m_j} q_{i,j} = 1 \\ 3. \forall (i_j), i_j \in N \cup \{0\} : \prod_{j=1}^{\infty} q_{i_j,j} = 0. \end{cases}$$

Let us consider real number expansions of the form

$$-a_{i_1,1} + \sum_{n=2}^{\infty} \left[(-1)^n a_{i_n,n} \prod_{j=1}^{n-1} q_{i_j,j} \right] \equiv \Delta_{i_1 i_2 \dots i_n \dots}^{(-\tilde{Q})} = x \in [t_0'; t_0^n]$$

where

$$a_{i_n,n} = \begin{cases} \sum_{i=0}^{i_n-1} q_{i,n} & \text{whenever } i_n \neq 0 \\ 0 & \text{whenever } i_n = 0. \end{cases}$$

Here

$$t_0' = -a_{m_1,1} + \sum_{n=2}^{\infty} \left[(-1)^n \tilde{a}_{m_n,n} \prod_{j=1}^{n-1} \tilde{q}_{m_j,j} \right] = -1 + \sum_{n=1}^{\infty} \left[(-1)^{n-1} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{m_j,j} \right],$$

$$t_0'' = \sum_{n=2}^{\infty} \left[(-1)^n \tilde{a}_{0,n} \prod_{j=1}^{n-1} \tilde{q}_{0,j} \right] = \sum_{n=1}^{\infty} \left[(-1)^{n-1} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{0,j} \right],$$

and

$$\tilde{a}_{i_n,n} = \begin{cases} a_{i_n,n} & \text{whenever } n \text{ is odd} \\ a_{m_n-i_n,n} & \text{whenever } n \text{ is even,} \end{cases}$$

$$\tilde{q}_{i_n,n} = \begin{cases} q_{i_n,n} & \text{whenever } n \text{ is odd} \\ q_{m_n-i_n,n} & \text{whenever } n \text{ is even.} \end{cases}$$

It is easy to see that the last-mentioned expansion is:

- a nega- q -ary expansion ([7]) whenever the conditions $m_n = q-1$ and $q_{i_n} = \frac{1}{q}$ hold

for all positive integers n . Here q is a fixed positive integer.

- an alternating Cantor series ([9]) whenever the equalities $m_n = q_n - 1$ and $q_{i_n} = \frac{1}{q_n}$

are true for all positive integers n , where $Q = (q_n)$ is a fixed sequence of positive integers $q_n > 1$.

A set of the form

$$\Lambda_{c_1 c_2 \dots c_n}^{(-\tilde{Q})} \equiv \left\{ x : x = \Delta_{c_1 c_2 \dots c_n i_{n+1} i_{n+2} \dots i_{n+k} \dots}^{(-\tilde{Q})}, x \in [t_0'; t_0''] \right\}$$

where $c_1, c_2, \dots, c_n$ is a fixed tuple of digits, $i_{n+k} \in N_{m_{n+k}}^0 \equiv \{0, 1, \dots, m_{n+k}\}$, and $k = 1, 2, \dots$, is called a cylinder $\Lambda_{c_1 c_2 \dots c_n}^{(-\tilde{Q})}$ of rank n with the base $c_1 c_2 \dots c_n$.

Lemma. ([8]). *The following properties are true:*

- A cylinder $\Lambda_{c_1 c_2 \dots c_n}^{(-\tilde{Q})}$ is a closed interval.
- The main metric relation is following

$$\frac{d\left(\Delta_{c_1 c_2 \dots c_k}^{(-\tilde{Q})}\right)}{d\left(\Delta_{c_1 c_2 \dots c_k}^{(-\tilde{Q})}\right)} = q_{c,k+1} \frac{a_{m_{k+2},k+2} + \sum_{t=k+3}^{\infty} \left[\tilde{a}_{m_t,t} \prod_{r=k+2}^{t-1} \tilde{q}_{m_r,r} \right] + \sum_{t=k+3}^{\infty} \left[\tilde{a}_{0,t} \prod_{r=k+2}^{t-1} \tilde{q}_{0,r} \right]}{a_{m_{k+1},k+1} + \sum_{t=k+2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{m_t,t} \prod_{r=k+1}^{t-1} \tilde{q}_{m_r,r} \right] + \sum_{t=k+2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{0,t} \prod_{r=k+1}^{t-1} \tilde{q}_{0,r} \right]}.$$

- If the condition $\Delta_{c_1 c_2 \dots c_{n-1} c_n m_{n+1} 0 m_{n+3} \dots}^{(-\tilde{Q})} = \Delta_{c_1 c_2 \dots c_{n-1} [c_n - 1] 0 m_{n+2} 0 m_{n+4} \dots}^{(-\tilde{Q})}$ holds, where $c_n \neq 0$, then

$$\text{the equality} \quad \frac{t_0'' - \sum_{k=2}^{n-2} \left[\tilde{a}_{0,k} \prod_{j=1}^{k-1} \tilde{q}_{0,j} \right] - \prod_{j=1}^{n-1} \tilde{q}_{0,j}}{t_0' + a_{m_1,1} + \sum_{k=2}^{n-1} \left[\tilde{a}_{m_k,k} \prod_{j=1}^{k-1} \tilde{q}_{m_j,j} \right]} = \frac{q_{c_n,n} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{0,j}}{q_{c_{n-1},n} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{m_j,j}}$$

is true for the case of an even number n , and the following equality is true for an odd number n :

$$\frac{t_0'' - \sum_{k=2}^{n-1} \left[\tilde{a}_{0,k} \prod_{j=1}^{k-1} \tilde{q}_{0,j} \right]}{t_0' + a_{m_1,1} + \sum_{k=2}^{n-2} \left[\tilde{a}_{m_k,k} \prod_{j=1}^{k-1} \tilde{q}_{m_j,j} \right] + \prod_{j=1}^{n-1} \tilde{q}_{m_j,j}} = \frac{q_{c_n-1,n} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{0,j}}{q_{c_n,n} \prod_{j=1}^n \tilde{q}_{m_j,j}}.$$

Theorem. ([8]). For an arbitrary number $x \in [t_0'; t_0'']$, there exists a sequence (i_k) , where $i_k \in N_{m_k}^0 \equiv \{0, 1, \dots, m_k\}$, such that

$$x = -a_{i_1,1} + \sum_{k=2}^{\infty} \left[(-1)^k a_{i_k,k} \prod_{j=1}^{k-1} q_{i_j,j} \right],$$

whenever for all $k \in N$ the following system of conditions holds:

$$\begin{cases} q_{c+1,2k} \left(a_{m_{2k+1},2k+1} + \sum_{t=2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{m_{2k+t},2k+t} \prod_{r=2k+1}^{2k+t-1} \tilde{q}_{m_r,r} \right] \right) \geq q_{c,2k} \left(1 - \sum_{t=2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{0,2k+t} \prod_{r=2k+1}^{2k+t-1} \tilde{q}_{0,r} \right] \right); \\ q_{c+1,2k-1} \left(a_{m_{2k},2k} + \sum_{t=2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{0,2k+t-1} \prod_{r=2k}^{2k+t-2} \tilde{q}_{0,r} \right] \right) \geq q_{c,2k-1} \left(1 - \sum_{t=2}^{\infty} \left[\tilde{a}_{m_{2k+t-1},2k+t-1} \prod_{r=2k}^{2k+t-2} \tilde{q}_{m_r,r} \right] \right). \end{cases}$$

Finally, one can note ([10]) the following generalization of the considered real number expansion:

$$(-1)^{\rho_1} a_{i_1,1} + \sum_{n=2}^{\infty} \left[(-1)^{\rho_n} a_{i_n,n} \prod_{j=1}^{n-1} q_{i_j,j} \right].$$

Here N_B is a fixed subset of positive integers and

$$\rho_n = \begin{cases} 1 & \text{whenever } n \in N_B \\ 2 & \text{whenever } n \notin N_B \end{cases}.$$

References

1. G. Cantor, Ueber die einfachen Zahlensysteme, *Z. Math. Phys.* 14 (1869), 121-128.
2. K. Falconer, *Techniques in Fractal Geometry*, John Wiley & Sons, Ltd., Chichester, 1997.
3. K. Falconer, *Fractal Geometry. Mathematical Foundations and Applications*. Second edition, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, NJ, 2003.
4. S. Ito, T. Sadahiro. Beta-expansions with negative bases, *Integers* 9 (2009), no. 3, 239-259.
5. S. Kalpazidou, A. Knopfmacher, J. Knopfmacher. Lüroth-type alternating series representations for real numbers, *Acta Arithmetica* 55 (1990), 311-322.
6. J. Lüroth. Ueber eine eindeutige Entwicklung von Zahlen in eine unendliche Reihe, *Math. Ann.* 21 (1883), 411-423.
7. A. Rényi. Representations for real numbers and their ergodic properties. *Acta. Math. Acad. Sci. Hungar.* 8 (1957), 477-493.
8. Symon Serbenyuk. Nega- $\tilde{Q}$ -representation as a generalization of certain alternating representations of real numbers, *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Mathematics. Mechanics*, **35** (2016), no. 1, 32-39 (in Ukrainian).
9. Symon Serbenyuk. Representation of real numbers by the alternating Cantor series. *Integers* 17 (2017), Paper No. A15, 27 pp.
10. S. Serbenyuk. On some generalizations of real numbers representations, [arXiv:1602.07929v1](https://arxiv.org/abs/1602.07929v1) (in Ukrainian).

Семчишин Л.М.
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

Павелчак-Данилюк О.Б.
кандидат технічних наук
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ

Математичне моделювання в наукових дослідженнях і практичних застосуваннях є невід'ємною рисою прогнозування економічного процесу. Його ефективність визначається продуктивністю ЕОМ та якістю обчислювальних алгоритмів і програм, що використовуються. Сучасні наукові дисципліни широко включають у себе необхідні інструментальні засоби, математичні моделі і методи які дозволяють здійснювати більш високий рівень формалізації й абстрактного опису найбільш важливих істотних зв'язків техніко-економічних змінних систем і об'єктів, оцінювати форму і параметри залежностей їх змінних, отримувати нові знання про об'єкти, визначати найкращий розв'язок в тій чи іншій ситуації, формулювати висновки адекватні вивченому об'єкту, компактно викладати основні теоретичні положення. Більш того, активність економічних досліджень стає рушійною силою для математиків у подальшому розвитку математичного інструментарію. Сьогодні в економічній науці на перший план ставиться математична модель як дієвий інструмент дослідження та прогнозування розвитку економічних процесів і явищ.

Економіко-математичні дослідження, що проводяться в країні, охоплюють важливі проблеми на різних рівнях планування та управління. Успішне розв'язання численних економіко-математичних задач стало можливим лише завдяки широкому використанню математичних моделей, обчислювальних методів і комп'ютерних технологій. Застосування математики в економіці дозволяє виділити й формально описати найголовніші зв'язки між економічними змінними та параметрами об'єктів дослідження, індуктивним шляхом одержати нові відомості про об'єкт, зробити важливі теоретичні висновки і прийняти правильні економічні рішення. Головні переваги математики як засобу наукового пізнання найповніше розкриваються саме у процесі побудови математичних моделей.

Застосування математичних методів в економічних дослідженнях передбачає використання математики як особливого способу вивчення економічних закономірностей і одержання теоретичних та практичних економічних висновків. Економіко-математичні задачі належать до числа найскладніших задач, які відомі науці. Характеристикам, які описують такі задачі, притаманні випадковість, невизначеність і динамічність економічних показників.

Основним методом дослідження таких складних задач є моделювання. Метод моделювання базується на принципі аналогії, тобто можливості вивчення реального об'єкта не безпосередньо, а через розгляд подібного йому і більш доступного об'єкта, його моделі.

Використання математичного моделювання в економіці та управлінні дозволяє поглибити кількісний економічний аналіз, розширити область економічної інформації, інтенсифікувати економічні розрахунки.

Економіко-математичне моделювання є одним із ефективних методів опису функціонування складних соціально-економічних об'єктів та процесів у виді математичних моделей, об'єднуючи тим самим в єдине ціле економіку та математику.

Застосування математичного апарату в економіці ґрунтується на засвоєнні необхідної бази математичних знань. Економіко-математичні методи – методологічний інструмент у професійній діяльності економістів-аналітиків, який допомагає їм вирішити два основні завдання: перше – визначити, чому у виробничо-економічній системі чи іншій структурній інституції склалася поточна кризова ситуація, тобто провести комплексний економічний аналіз стану фінансово-господарської діяльності та виробити прогнозну стратегію наслідків прийнятих управлінських рішень на перспективу. Друге завдання полягає в кількісному обґрунтуванні процедури дій «що буде, якщо ...» для кожного з можливих сценаріїв розвитку, обираючи при цьому найбільш корисний (вигідний) за заданим критерієм або множиною критеріїв.

Широке використання математичних методів є важливим напрямком удосконалення аналізу різних сфер національної економіки, який підвищує ефективність діяльності процесів в суспільстві. Зазначимо що таке модель та моделювання. Модель – це такий матеріально або розумово зображений об'єкт, який у процесі дослідження замінює об'єкт-оригінал таким чином, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про цей об'єкт. Іншими словами, модель – умовне зображення об'єкта, що певною мірою адекватно описує його функціональні характеристики, які істотно важливі для поставленої мети дослідження. [1]. Моделювання – це наукова теорія побудови і реалізації моделей, за допомогою яких досліджуються явища, процеси в природі і суспільному житті [4].

Математичні моделі забезпечують перехід до оригіналу, фіксують і досліджують його властивості і відношення за допомогою математичних методів. Серед них виділяють відповідні і розрахункові. Розрахункові моделі виражають властивості і відношення оригіналу за допомогою уявлень – формул, рівнянь, графіків, таблиць, операторів, алгоритмів і т.д. у відповідних моделях – змінні величини пов'язані з відповідними змінними величинами оригіналу певними математичними залежностями.

Побудова економіко-математичних моделей – складний процес, який вимагає глибоких знань з економічної теорії, предмета дослідження і математичного інструментарію [2].

Задача пошуку оптимальних обсягів виробництва ґрунтується на допущеннях про лінійність зв'язку між витратами ресурсів і обсягами виготовленої продукції; між ціною, рекламою та попитом тощо. Але такі зв'язки насправді є нелінійними, тому точніші математичні моделі доцільно формулювати в термінах нелінійного програмування [3].

Нехай для деякої виробничої системи необхідно визначити план випуску продукції за умови найкращого способу використання її ресурсів. Відомі загальні запаси кожного ресурсу, норми витрат кожного ресурсу на одиницю продукції та ціни реалізації одиниці виготовленої продукції. Критерії оптимальності можуть бути різними, наприклад, максимізація виручки від реалізації продукції. Така умова подається лінійною залежністю загальної виручки від обсягів проданого товару та цін на одиницю продукції.

Однак, загальновідомим є факт, що за умов ринкової конкуренції питання реалізації продукції є досить складним. Обсяг збуту продукції визначається передусім її ціною, отже, як цільову функцію доцільно брати максимізацію не всієї виготовленої, а лише реалізованої продукції. Необхідно визначити також і оптимальний рівень ціни на одиницю продукції, за якої обсяг збуту був би максимальним. Для цього її потрібно ввести в задачу як невідому величину, а обмеження задачі мають враховувати зв'язки між ціною, рекламою та обсягами збуту продукції. Цільова функція в такому разі буде виражена добутком двох невідомих величин: оптимальної ціни одиниці продукції на оптимальний обсяг відповідного виду продукції, тобто буде нелінійною. Отже, маємо задачу нелінійного програмування.

Будь-яка задача стає нелінійною, якщо в математичній моделі необхідно враховувати умови невизначеності та ризик. Як показник ризику часто використовують дисперсію, тому для врахування обмеженості ризику потрібно вводити нелінійну функцію в систему обмежень, а мінімізація ризику певного процесу досягається дослідженням математичної моделі з нелінійною цільовою функцією [4].

Розглянемо утворення найхарактерніших нелінійних моделей.

Загальну задачу математичного програмування сформулюємо так: знайти такі значення змінних x_j ($j = \overline{1, n}$), щоб цільова функція набувала екстремального (максимального чи мінімального) значення:

$$\max(\min) F = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \quad (1)$$

за умов:

$$g_i(x_1, x_2, \dots, x_n) \{ \leq, =, \geq \} b_i \quad (i = \overline{1, m}); \quad (2)$$

$$x_j \geq 0 \quad (j = \overline{1, n}). \quad (3)$$

Якщо всі функції $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ та $g_i(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $i = \overline{1, m}$ є лінійними, то це задача лінійного програмування, інакше (якщо хоча б одна з функцій є нелінійною) маємо *задачу нелінійного програмування*.

Часто задачу нелінійного програмування намагаються звести до лінійного вигляду, що призводить до значних похибок.

Зведення нелінійної задачі до лінійної дає змогу отримати, симплексним методом, розв'язок, близький до розв'язку початкової нелінійної задачі. Однак з вище розглянутого прикладу бачимо, що при побудові наближених лінійних задач можна отримати надто неточний розв'язок, який непридатний для використання. Питання щодо існування розв'язку задачі нелінійного програмування потребує окремого дослідження [4].

Розглянемо основні труднощі розв'язування нелінійних задач.

1. Для лінійних задач можна завжди знайти оптимальний розв'язок універсальним методом – симплексним. При цьому не існує проблеми стосовно доведення існування такого розв'язку, тобто в результаті застосування алгоритму симплексного методу завжди отримують один з таких варіантів відповіді:

- а) отримали оптимальний розв'язок;
- б) умови задачі суперечливі, тобто розв'язку не існує;
- в) цільова функція необмежена, тобто розв'язку також не існує.

Для задач нелінійного програмування не існує універсального методу розв'язання, що зумовило розроблення значної кількості різних методів розв'язування окремих типів задач нелінійного програмування. Для кожного специфічного методу необхідно доводити існування розв'язку задачі та його єдиність, що також є досить складною математичною задачею.

Відомі точні методи розв'язування нелінійних задач, але в такому разі існують труднощі обчислювального характеру, тобто навіть для сучасних ЕОМ такі алгоритми є досить трудомісткими, тому здебільшого для розв'язування нелінійних задач виправданим є застосування наближених методів.

2. Для задач лінійного програмування доведено наявність єдиного екстремуму, що досягається в одній (або кількох одночасно) з вершин багатогранника допустимих розв'язків задачі.

3. Класичний метод оптимізації. Метод множників Лагранжа. Як уже згадувалось, для розв'язування задач нелінійного програмування не існує універсального методу, тобто до них необхідно застосовувати широке коло різних методів і обчислювальних алгоритмів. Вони в основному базуються на застосуванні диференційного числення і залежать від конкретної постановки задачі та форми економіко-математичної моделі.

Ідея методу множників Лагранжа полягає в заміні початкової задачі простішою. Для цього цільову функцію заміняють іншою, з більшою кількістю змінних, тобто такою, яка включає в себе умови, що подані як обмеження. Після такого перетворення подальше розв'язування задачі полягає в знаходженні екстремуму нової функції, на змінні якої не накладено ніяких обмежень. Тобто від початкової задачі пошуку умовного екстремуму переходимо до задачі відшукування безумовного екстремального значення іншої функції.

Отже, завдяки такому перетворенню можливе застосування методів класичного знаходження екстремуму функції кількох змінних.

Розглянемо метод множників Лагранжа для розв'язування задачі нелінійного програмування, що має вигляд:

$$\max(\min) Z = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \quad (4)$$

за умов:

$$q_i(x_1, x_2, \dots, x_n) = b_i \quad (i = \overline{1, m}), \quad (5)$$

де функції $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ і $q_i(x_1, x_2, \dots, x_n)$ мають бути диференційовними.

Задача (4)-(5) полягає в знаходженні екстремуму функції $f(x)$ за умов виконання обмежень q_i , $(i = \overline{1, m})$.

Переходимо до задачі пошуку безумовного екстремуму. Теоретично доведено, що постановки та розв'язання таких задач еквівалентні.

Замінюємо цільову функцію (4) на складнішу. Це є функція Лагранжа і має такий вигляд:

$$L(x_1, x_2, \dots, x_n; \lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_m) = f(x_1, x_2, \dots, x_n) + \sum_{i=1}^m \lambda_i (b_i - q_i(x_1, x_2, \dots, x_n)), \quad (6)$$

де λ_i – деякі невідомі величини, множники Лагранжа.

Обчисливши частинні похідні, прирівнявши їх до нуля, отримаємо розв'язки $X^* = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_n^*)$ і $\lambda^* = (\lambda_1^*, \lambda_2^*, \dots, \lambda_m^*)$ – стаціонарні точки. Оскільки, ці розв'язки отримані з необхідної умови екстремуму, то вони визначають максимум, мінімум задачі (4).

Одним із найефективніших методів розв'язування економіко-математичних моделей є оптимізаційні задачі з лінійною формою взаємозв'язків. Вони мають задовольняти наступні вимоги:

- будь-яка задача повинна бути представлена в математичній формі за допомогою систем нерівностей або рівнянь;
- будь-який отриманий розв'язок не повинен суперечити економічному змісту задачі;
- система лінійних рівнянь повинна бути невизначеною;
- для знаходження оптимального розв'язку необхідно сформулювати критерій оптимальності і виразити його у формі цільової функції, яка в процесі розв'язку набуде екстремального значення.

Використання методів економіко-математичного моделювання дає змогу аналізувати якісно і кількісно складні економічні процеси. Нові методи моделювання, засновані на строгих математичних розв'язаннях економічних завдань із застосуванням виявлених законів економіки виробництва, у поєднанні із сучасною обчислювальною технікою сприяють створення високоефективних систем для аналізу стану і науково обґрунтованого прогнозування розвитку економіки підприємств, галузей і країни загалом, дають можливість усвідомлено управляти економічними процесами виробництва.

Список використаних джерел

1. Григорків В. С. Моделювання економіки. Ч. 2: Навч. посібник / В. С. Григорків. – Чернівці: Рута, 2006. – 100 с.
2. Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О.Т. Іващука. Тернопіль. ТНЕУ, 2008. – 704 с.
3. Ляшенко І.М. Економіко-математичні методи та моделі сталого розвитку / І.М. Ляшенко. – К.: Вища школа, 1999. – 236 с.
4. Недашковський М.О. Обчислення з λ -матрицями / М.О. Недашковський, О.Я. Ковальчук. – К.: Наукова думка, 2007. – 294 с.

5. Семчишин Л.М. Динамічні математичні моделі в економіці / Л.М. Семчишин. – Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – Випуск 3. – С. 123-129.

СЕКЦІЯ 09. Географічні науки

Нікітіна Г.В.

Науковий керівник: Браславська О.В. д.пед.н.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АНТРОПОГЕННОЇ ГЕОМОРФОЛОГІЇ

Наукові дослідження впливу діяльності людини на рельєф і процеси рельєфоутворення беруть початок у другій половині XIX століття. Основоположниками виділення двох груп процесів, пов'язаних з діяльністю людини є Ч. Лайель та Г. Марш, які визначили ті процеси, що безпосередньо змінюють вигляд земної поверхні і ті, що опосередковано (через зміни стану рослинного покриву, ґрунтів тощо) впливають на рельєф і процеси рельєфоутворення. Ці ідеї знайшли відображення в публікаціях українських та зарубіжних дослідників Землі [2, 3, 6, 9, 10].

Так, В. Вернадський у 1917-1921 р.р. писав, що «вивчення історії людства веде до надзвичайно важливого висновку, що цивілізоване людство виступає новою геологічною силою в історії планети. Можливо, що з появою цивілізованого людства на нашій планеті створилася сила, яка заставляє зовсім іншим чином розвиватися геохімічні планетарні процеси. Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан – в ноосферу» [2, с. 126-131]. Тобто, за В. Вернадським людина виступає в якості біогенного та абіогенного чинника розвитку і змін стану біосфери Землі та земної поверхні.

С. Рудницький вже у 1923 і 1926 р.р. у праці «Основи землезнання України» детально проаналізував вплив людини на рельєф і рельєфоутворювальні процеси (насамперед флювіальні) через вирубування лісів, розорювання колишніх сіножатей, луків і степових ділянок, будівництво гребель, поселень, що активізувало розвиток ерозії, спричинило ураження орних земель ярами, погіршило гідрологічний режим річок, зумовило зменшення їх водності у меженні періоди [6].

Дещо пізніше про вплив людини на рельєф писав видатний український вчений П. Тутковський. У праці «Загальне землезнавство» він характеризує вплив промислової діяльності людини на рельєф, яка «знищує вибухами цілі скелі, робить тунелі, канали, глибокі шахти та свердловини, копальні» [11, с. 395]. Як і С. Рудницький, П. Тутковський виділяє у підручнику окремий розділ «Антропогеографія», в якому звертає увагу на взаємовплив людини і природи, зростання сили і різноманітності техногенного впливу діяльності людини на рельєф і краєвиди (ландшафти); відмічає, що наслідком господарювання є як антропогенні, так і природно-антропогенні процеси.

М. Дмитрієв у підручнику «Рельєф УСРР (геоморфологічний нарис)» чимало уваги приділив діяльності людини і її впливові на рельєф. Зокрема, він писав, що основними формами, створюваними людиною або на розвиток яких впливала її діяльність, є яри, балки, дюни, греблі на річках, «могили» в степах, конусоподібні горби (відвали, терикони шахт за сучасною термінологією), залізничні виїмки і насипи, форми рельєфу, що створюються при будівельних роботах тощо [4].

Певна увага до питань оцінки впливу людини на рельєф і краєвиди виявлена в підручнику «Географія українських і суміжних земель» (за редакцією В. Кубійовича), опублікованому у 1937 і 1943 р.р. Ці проблеми висвітлювали Ю. Полянський та С.

Пашкевич, які писали, що людина своєю діяльністю створила особливі культурні краєвиди, що плейстоценова людина була пасивним членом довкілля, а теперішня стала його активним трансформувачем. Помітний внесок в оцінку впливу людини на природу Землі і її перетворення зробив О. Воейков [3]. Цікаві результати дослідження антропогенних ерозійних процесів опублікував у 1956 р. Д. Арманд [1]. Цим проблемам присвячені також праці С. Соболева, О. Козьменка, Е. Фелс та інших. Офіційного статусу цій галузі геоморфології в тодішньому СРСР спробував надати Ф. Мільков у роботі «Антропогенна геоморфологія»: «основним завданням антропогенної геоморфології є вивчення створених людиною форм рельєфу – прямих (кар'єр, відвал, курган, земляний оборонний вал тощо) і супутніх (яр, що утворюється при розорюванні схилу). Разом з цим, антропогенна геоморфологія досліджує роль і значення діяльності людини у створенні природних форм рельєфу» [9, с. 4]. Автор виділяє власне антропогенну геоморфологію, яка вивчає лише антропогенні форми рельєфу, та антропогенну геоморфологію в широкому розумінні цього терміну, до завдань якої належить оцінка впливу антропогенного чинника на формування природних форм рельєфу (сучасною термінологією – природно-антропогенних форм і процесів). Цікавою є його спроба класифікації антропогенних форм рельєфу з виділенням шести класів рельєфу (гірничорудного, дорожнього, поселенського, сільськогосподарського, водно-берегового і беллігеративного), восьми типів (вироблений, насипний, ерозійний, еоловий, зсувний, карстово-суфозійний, термокарстовий, мерзлотно-горбистий) та доволі багатьох видів форм.

Особливо інтенсивно розвивається антропогенна геоморфологія у 60-80-х роках ХХ ст. У цей період з'являються узагальнюючі праці Ф. Котлова, який оцінив вплив діяльності людини на рельєф міських поселень та дав класифікацію рельєфоутворюючих процесів і явищ з виділенням природних, антропогенно-природних та антропогенних категорій, здійснив аналіз наслідків їх прояву та причин виникнення [7].

Суть техногенних перетворень рельєфу, його наслідків і підходів до вивчення висунув Л. Розанов, який запропонував називати науку, яка вивчає інтегральну геотехноморфогенну поверхню і геотехноморфогенні процеси геотехноморфознавством [10]. Геотезноморфогенез, за Л. Розановим – це «історично єдиний процес трансформації і модифікації природних форм рельєфу, виникнення техногенних, створення рельєфоїдів (інженерних споруд) і рельєфідів (механічних пристроїв, самохідних установок) і, відповідно, перетворення вихідної мінеральної речовини та утворення нового, штучного (технолітоїдного) матеріалу, яким побудовані або покриті морфооб'єкти оточуючого середовища» [10, с. 89-90].

Колектив авторів трактує антропогенну геоморфологію як розділ загальної геоморфології, який вивчає створені й перероблені людиною форми рельєфу та оцінює роль антропогенного чинника у формуванні його природних і природно-техногенних форм [8].

Отже, при розгляді людини як геоморфологічного фактора, нову парадигму геоморфології можна сформулювати так: рельєф є результатом взаємодії природних (ендогенних та екзогенних) чинників і факторів життєдіяльності людини.

Список використаних джерел:

1. Арманд Д. Л. Антропогенные эрозионные процессы. *Сельскохозяйственная эрозия и борьба с ней*. Москва: Сельхозиздат, 1956. С. 6 – 37.
2. Вернадский В. И. Живое вещество. Биосфера. Человек. *Начало и вечность жизни*. Москва: Советская Россия, 1989. С. 51 – 188.
3. Воейков А. И. Воздействие человека на природу: избранные статьи. – Москва: Географгиз, 1949. 435 с.
4. Дмитрієв М. І. Рельєф УСРР (геоморфологічний нарис). Харків: Радянська школа, 1936. 187 с.
5. Ковальчук І. П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. Львів: Заповіт, 1997. 438с.

6. Колтун О. Проблема антропогенного впливу на рельєф у працях українських вчених 20-40-х років ХХ століття. *Історія української географії*. Тернопіль: Підручники і посібники. 2002. Вип. 5(1). С. 53 – 56.

7. Котлов Ф. В. Антропогенные изменения рельефа на примере г. Москвы. *Вопросы географии*, 1961. № 52. С. 134 – 150.

8. Лихачева Э. А., Бгатов А. П., Красков А. Ф. Особенности современных геоморфологических процессов на территории города. *Современное экзогенное рельефообразование, его изучение и прогноз*. Москва, 1984. С. 32 – 43.

9. Мильков Ф. Н. Антропогенная геоморфология. *Научные записки Воронежского отдела географического общества СССР*. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1974. С. 3 – 9.

10. Розанов Л. Л. Теоретические основы геотехноморфологии. Москва: ИГАН СССР, 1980. 189 с.

11. Тутковський П. Загальне землезнавство. Харків: Державне видавництво України, 1927. 496 с.

СЕКЦІЯ 12. Харчові технології

Бондарєва Н.І.

*Науковий керівник: Коробейнікова І.Л., старший викладач
ВСП «Вінницький фаховий коледж НУХТ»*

ЕКСПЕРТИЗА ЯКОСТІ ТВЕРДОГО ТУАЛЕТНОГО МИЛА

Сучасний розвиток України ставить перед фахівцями проблему забезпечення населення товарами особистого призначення високої якості, що можливо тільки при проведенні експертизи, яка є бар'єром на шляху неякісної продукції. За даними статистики, вісім відсотків досліджених проб продукції особистого призначення, які ввозяться в Україну, не відповідають вимогам стандартів. Вітчизняні виробники також послабили увагу до проблеми якості. Тому експертиза якості даної групи товарів є необхідним та актуальним питанням сьогодення. [1]

Одним з поширених та необхідним засобом догляду за шкірою є мило туалетне - очищаючий косметичний засіб на основі солей натуральних або синтетичних жирних кислот. [3] На сучасному ринку косметичних товарів запропонована велика кількість різних видів мила, які відрізняються за складом, формою, кольором, масою, упаковкою. Хоча ці параметри і впливають на вартість мила, його властивості та якість залежить виключно від якості сировини, з якої воно виготовлено. Експертиза цього товару є дуже важливим елементом в формуванні ринку парфумерно-косметичної продукції, до якої відноситься туалетне мило. [2]

Тому *об'єктами дослідження* обрано зразки твердого туалетного мила відомих торговельних марок: 1) «Шарм», ТМ «Конвалія і водяна лілія», 2) «Самау», ТМ «Рожевий грейпфрут», 3) «Nivea», ТМ «Свіжість зеленого чаю», 4) «Фа», ТМ «Морська свіжість», 5) «Duru», ТМ «Розкіш шовку», 6) «Фах», ТМ «Лісові ягоди», 7) «Невська косметика», ТМ «Нове Вазелінове».

Мета роботи – проведення експертизи якості твердого туалетного мила вітчизняних та закордонних виробників, що реалізується в торговельній мережі м. Вінниці.

Експертизу якості проведено відповідно до державних стандартів [3,4] з використанням сучасних інструментальних методів в лабораторії технохімічного контролю ВіФК НУХТ.

Алгоритм проведення експертизи включає оцінку пакування і маркування,

дослідження органолептичних і фізико-хімічних показників якості.

Упаковка мила повинна забезпечувати його збереження та незмінність властивостей на час терміну зберігання. Також вона повинна бути зручною та безпечною у використанні.

Маркувальні дані наносять безпосередньо на шматкове мило та на його упаковку. Маркують мило державною мовою або мовою, обумовленою у контракті на постачання.

Під час оцінювання упакування встановлено, що обгортки досліджуваних зразків цілі, непошкоджені, естетично оформлені. Однак, необхідно зазначити, що не всі зразки відповідають вимогам щодо маркування, а саме: у зразках мила «Самау», «Nivea», «Fa», «Dugu», «Fax» склад зазначено англійською мовою та відсутня інформація із зазначенням нормативних вимог, за якими вони виготовляються. Але, з огляду на те, що ці зразки іноземного виробництва, то дане відхилення не можна вважати суворим порушенням вимог щодо маркування.

Органолептичні показники якості - це зовнішній вигляд, форма, колір і запах, які мають відповідати милу певного найменування.

Шматкове мило повинно бути твердим на дотик, однорідним у розрізі, без тріщин, смуг та плям. Поверхня повинна бути гладенькою, з рисунком або без рисунка, форма шматка — правильною, з чітким штампом. Колір повинен бути рівномірним, чистих тонів. Запах — приємний.

Під час проведення досліджень за органолептичними показниками виявлено, що усі зразки мають відповідну форму, колір та запах, що зазначені у стандартах та технічних описах для мила конкретного найменування.

Фізико-хімічні показники якості мила - це якісне число, титр мила, масова частка содопродуктів, хлориду натрію, початковий об'єм піни.

1. Якісне число - загальний показник, який характеризує якість мила. Досліджувані зразки мила відносяться до марки «Класичне». Для даної марки якісне число має становити не менше ніж 74г жирних кислот на 100г мила.

Під час проведення досліджень було встановлено, що якісне число мила «Шарм», «Nivea», «Dugu», «Невська косметика» відповідає стандарту, а якісне число мила «Самау», «Fa», «Fax» - нижче показника стандарту. Мило з низьким якісним числом має високу набряклість та швидше витрачається, а його піна менш стійка.

2. Титр мила — це температура застигання жирних кислот, виділених із мила. Він характеризує правильність підбору складу жирової суміші мила. Титр жирних кислот жирової суміші туалетних мил має бути в межах 35-41°C.

Під час проведення досліджень було встановлено, що титр мила «Nivea», «Fa» відповідає стандарту, а титр мила «Шарм», «Самау», «Dugu», «Fax», «Невська косметика» вищий показника стандарту. При вищому титрі знижується розчинність та мийна здатність мила.

3. Залишок вільного лугу у туалетному милі не повинен перевищувати 0,5%. Оскільки він руйнує захисну гідроліпідну плівку, яка є на шкірі та захищає клітини епідермісу від передчасного руйнування і втрат вологи з більш глибоких шарів шкіри.

У всіх досліджуваних зразках залишок вільного лугу відсутній.

4. Вміст хлориду натрію у туалетному милі не повинен перевищувати 0,7%. У більшості досліджуваних зразків вміст хлориду натрію відповідає стандарту, а у зразках мила «Шарм» і «Dugu» - вищий показника стандарту.

Підвищений вміст хлориду натрію в милі погано впливає на стан шкіри, викликаючи її сухість, а при потраплянні такого мила в очі виникає сильне печіння.

5. рН середовища твердого туалетного мила має бути в межах 9-12. Під час дослідження було встановлено, що усі зразки мила мають слабколужне середовище, що відповідає стандарту. Мила зі слабколужним рН середовищем гарно видаляють бруд зі шкіри, тобто мають високі споживчі властивості.

6. Якість мила тим вища, чим більше воно може утворити піни і чим більша її стійкість. Для мила марки «Класичне» початковий об'єм піни повинен становити не менше

ніж 320см³.

У досліджуваних зразках мила «Шарм», «Nivea», «Dugu», «Невська косметика» початковий об'єм піни відповідає стандарту, а у зразках мила «Самау», «Фа», «Fax» - нижчий показника стандарту.

В результаті проведення експертизи якості твердого туалетного мила відомих торговельних марок вітчизняних і закордонних виробників, яке реалізується в торговельній мережі м. Вінниці, та аналізу відповідності одержаних даних нормативно-технічним документам зроблений висновок: асортимент твердого туалетного мила за своєю якістю може використовуватися споживачами відповідно до індивідуальних потреб та можливостей.

Список використаних джерел:

- 1.Коваленко Р.М. Особливості товарного ринку мила в Україні // Побутова хімія, 2012
- 2.Мар'янченко Т. С., Акмен В. О. Товарознавча оцінка якості косметичних засобів як необхідність сьогодення. – Харків : ХДУХТ, 2010
- 3.Пешук Л.В., Бавіка Л.І., Демидов І.М. Технологія парфумерно-косметичних продуктів. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007
- 4.ДСТУ 4537:2006 «Мило туалетне тверде. Загальні технічні умови»
- 5.ГОСТ 790-89 «Мыло хозяйственное твердое и мыло туалетное. Правила приемки и методики выполнения измерений»

Ледюк А.Ю.

Наукові керівники: Кротова Л.П. старший викладач

ВСП «Вінницький фаховий коледж

Національного університету харчових технологій»,

Горбачова С.К., викладач – методист

ВСП «Вінницький фаховий коледж

Національного університету харчових технологій»

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЯКОСТІ МАЙОНЕЗІВ З ДОДАВАННЯМ ПРЯНО-АРОМАТИЧНОЇ СИРОВИНИ

Останні світові тенденції у виробництві майонезів вказують на все більше використання натуральних інгредієнтів. На етикетках пишуть «натуральне», «органічне». Використання прянощів в якості натуральних компонентів дозволяє іти в ногу з часом і виготовляти для українських споживачів конкурентоспроможну продукцію високої якості з вітчизняної сировини.

Багатокомпонентність складу майонезу дозволяє широко варіювати рецептурну композицію, використовувати інгредієнти, що підвищують біологічну цінність готового продукту. Вдосконалення смаку і аромату продукту - обов'язкова умова зростання попиту.

Метою роботи є розробка оптимальної бальної шкали для оцінки якості висококалорійних майонезів з прянощами.

Теоретично і експериментально проведені дослідження по розробці описової бальної шкали для дегустації майонезів з внесенням до їх складу спеціально підготовлених рослинних, пряно - ароматичних компонентів - порошоків пижма, календули.

Велику групу пряно-ароматичних речовин складають прянощі - рослинні продукти, які мають виражені смакові і ароматичні властивості. При споживанні в малих дозах вони здатні їх передати будь-якому харчовому продукту.

Враховуючи історичне і географічне використання, прянощі можна розділити на дві великі групи : класичні (або екзотичні) прянощі і прянощі місцеві.

До місцевих прянощів відносять прянощі, які споживаються в основному у свіжому вигляді. Вони в свою чергу поділяються на пряні овочі і пряні трави. До прямих рослин вітчизняного походження відносять: цибулю, часник, хрін, естрагон, кріп, петрушку та ін. Загальнодоступні і дешеві місцеві (ті, що ростуть на Україні) прянощі майже не використовуються, оскільки вони мало відомі. Це борщівник, варениця, васильки, ганус, гісоп, дудник, капар, кервель, кипець, кмин звичайний, копрій, красоля, кріп, лаванда, любисток, майоран, материнка, маточник, меліса, м'ята кучерява, м'ята перцева, нагідки, настурція, огірочник, оман, пастернак, полин острогін, портулак, родовик, розмарин, рута, хрінниця посівна, чебрець, чорнушка, шавлія, шафран, щербрушка [4].

Смакові і ароматичні речовини, прянощі, при надходженні разом з їжею в організм викликають подразнення смакових нервів з наступним посиленням секреторної функції перетравних залоз. В результаті відбувається більше виділення слини, шлункового та панкреатичного соків. Прянощі покращують апетит, процеси перетравлення і засвоєння їжі. Препарати, отримані з окремих органів прямих рослин мають бактерицидні, седативні, спазмолітичні, знеболюючі, гіпотензивні, жовчогінні та інші властивості.[7;201].

Календула лікарська - одна з самих популярних рослин в народній та науковій медицині. Лікувальні властивості календули обумовлені наявністю в сировині комплексу біологічно активних сполук, а саме: каротиноїдів, флавоноїдів, тритерпенових сапонінів, слизів (4%) і цілого ряду супутніх речовин. В кулінарії порошок квіток календули використовується як пряність та барвник і додається в супи, салати, плов, булочки вироби. Щоб забарвити тісто, квітки попередньо вимочують в молоці, оскільки забарвлюючі речовини розчиняються в жирі. В календулі каротину міститься в 10 разів більше, ніж в деревії та ромашці. [9;65].

Сухі квіткові кошики пижма подрібнюють, просіюють і використовують для ароматизації перших та других страв. [1;161].

Здавна пижмо відома як пряна і лікарська рослина. Зараз це зовсім забута пряність. Листя разом з суцвіттями додають при моченні яблук, у квас, при солінні капусти та інших овочів, а також для приготування різних маринадів. [8;242].

Продуктами, що тестувались, були майонези з додаванням порошоків пижма та календули. З метою оптимізації оцінки їх органолептичних показників була розроблена описова бальна шкала.

Дослідження органолептичних показників якості майонезів проводили згідно стандарту з статистичною обробкою результатів дегустації [11].

Розробка бальної шкали складається з наступних етапів: вибір номенклатури показників, що характеризують органолептичні властивості продуктів; складання схем-таблиць, що містять словесну характеристику кожного показника по всім якісним рівням шкали; призначення коефіцієнтів вагомості показників; встановлення критеріїв для різних якісних рівнів майонезів; попереднє обговорення розроблених елементів бальної шкали; дво-, три- кратне випробування шкали на декількох зразках продукції. [3;125].

Номенклатура одиничних показників була встановлена у відповідності з вимогами стандарту, але було визначено доцільним окремо оцінити зовнішній вигляд і консистенцію, які приводяться в технічних умовах одним показником - «зовнішній вигляд». Показник «гармонійність добавки» не є нормативним, але був взятий до уваги з метою визначення оптимальної концентрації добавки в майонезі.

З врахуванням розробок попередніх досліджень науковців України і країн СНД ([2], [5], [6],) та даних про органолептичні показники якості майонезів ([10]), розроблена п'ятибальна шкала для оцінки якості майонезів з прянощами.

Для характеристики якісних показників використовували термінологію діючого стандарту. Найбільш важливими для харчових продуктів є смак, запах і консистенція. Звичайно смако-ароматичним показникам в шкалах відводять до 40-60% загальної кількості балів, консистенції-20-25% балів. Згідно рекомендаціям сума коефіцієнтів вагомості повинна бути рівна 20, щоб 5-балові шкали при будь-якому числі показників трансформувались у 100-

балові і комплексні показники можна було б сприймати у відсотках від оптимальної якості (еталону) [3;127].

Коефіцієнти вагомості варіюються в залежності від мети дослідження. Оскільки досліджувався вплив пряно-ароматичної сировини на якість майонезу, зростає значення такого органолептичного показника, як «смак і запах».

З врахуванням вищесказаного, визначені такі коефіцієнти вагомості органолептичних показників якості майонезів з додаванням пряно-ароматичної сировини: зовнішній вигляд - 2; консистенція -2; колір -5; смак і запах -9; гармонійність добавки -2.

Органолептичну оцінку продукту повинен проводити спеціально навчений колектив дегустаторів, що складається з 5-9 чоловік. [3;912]. Доцільним є складання сенсорних діаграм.

Отже, розробка рецептур і запровадження нових видів майонезної продукції для профілактичного харчування, збагаченої біологічно активними природними компонентами з використанням рослинної сировини, є перспективним напрямком розвитку олійно-жирової галузі та потребує вдосконалення описової шкали оцінювання органолептичних показників якості.

Пряно-ароматичні рослин або їх ефірні олії, впливають на формування смаку, аромату та кольору майонезів.

Оцінку якості необхідно проводити з врахуванням коефіцієнтів вагомості.

Розробка описової шкали оцінювання органолептичних показників якості майонезів сприяє покращенню якості та попиту продукції, виготовленої згідно розроблених рецептур.

Список використаних джерел:

- 1.Грисюк Н.М. Дикорастущее пищевые, технические и медоносные растения Украины/Н.М. Грисюк.-К.:Урожай,1989.-200с.
- 2.Заворохина Н.В. Методики экспресс - оценки конкурентоспособности майонеза и ее практическое применение/ Н.В. Заворохина // Масложировая промышленность.-№4.-2016.- С.10-13
- 3.Родина Т.Г. Сенсорный анализ продовольственных товаров/Т.Г. Родина. - М.: Академия,2004.-210с.
- 4.Старцев І.О. Пряні рослини в кулінарії/ І.О. Старцев.-К.: Реклама,1969.-34с.
- 5.Терентьев С.Е. Технология приготовления и оценка качества майонеза. Современные цифровые технологии в агропромышленном комплексе. Сборник материалов международной научной конференции/С.Е. Терентьев ,А.Е. Ковальова, Г.А. Фомченкова, Смоленск, апрель 2020г. Смоленск: СГСА,2020.- С.165-168
- 6.Тищенко Є. Якість майонезу як фактор його конкурентоспроможності/Є. Тищенко, Т. Лук'янчук // Товари і ринки.-№1.-2010.-С.142-144.
- 7.Формазюк В.И. Энциклопедия пищевых лекарственных растений/ В.И. Формазюк. - К.: А.С.К.,2003.-792с.
- 8.Чопик В.И. Дикорастущие полезные растения Украины; справочник/ В.И Чопик, Л.Г. Дудченко, А.Н.Краснова. -К.: Наукова думка,1983.-400с.
- 9.Шарова О.В. Флавоноиды цветков календулы лекарственной/О.В. Шарова, В.А. Куркин //Химия растительного сырья.-2007.-№1.-С.65-68.
- 10.ДСТУ 4487:2005 Майонези. Загальні технічні умови
- 11.ДСТУ 4560:2006 Майонези. Правила приймання та методи випробування.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ЖИРНОКИСЛОТНОГО СКЛАДУ ОЛІЇ КУНЖУТНОЇ

Кунжутна олія - багате джерело мінеральних речовин - кальцію, заліза, фосфору, калію, цинку, магнію, марганцю, кремнію і ін., містить фосфоліпіди - лецитин і холін, вітаміни Е, В1, В2, РР. Застосовується не тільки в кулінарії, але і в народній медицині. Маючи високу енергетичну і харчову цінність, кунжутна олія у великій кількості містить необхідні людині легкозасвоювані полі-і мононенасичені жирні кислоти, завдяки чому, може використовуватися в дієтичному і вегетаріанському харчуванні.

У медицині кунжутну олію використовують для лікування хворих з поганим згортанням крові, бронхіальною астмою, гіпертонією, гіперфункцією щитовидної залози, запаленням суглобів, нирковокам'яною хворобою, дерматозами. За кількістю антиоксидантів цей продукт б'є всі рекорди. Так природні антиоксиданти (сквален і семазол), що містяться у кунжутній олії, мають яскраво виражені протизапальні властивості і потужну імуностимулюючу дію [1]. Завдяки їх присутності, а також вмісту г-токоферолу сезамова олія володіє високою окислювальною стабільністю. Крім того, її стабільність зростає, коли сезамолін перетворюється у сезамол під час смаження насіння кунжуту або при виробництві олії [2]. Експерименти на щурах показали, що сезамін може інгібувати ріст клітин раку шкіри. Він може захистити шкіру від ультрафіолетових променів [1].

В Аюрведі – стародавній східній науці про здоров'я, при правильному харчуванні та способі життя, кунжутна олія використовується і зовнішньо, і внутрішньо.

Для даного дослідження використовували кунжутну рафіновану олію ТОВ «ЛКФ «Ароза, Україна».

Зразок обраної олії досліджували на відповідність вимогам нормативним документам. Результати наведені в табл. 1

Таблиця 1 – Органолептичні показники досліджуваної олії

Показники	ДСТУ	Дослідні дані
1	2	3
Прозорість	прозора без осаду, допускається невелике помутніння	прозора без осаду
Смак	притаманий олії кунжутній без стороннього присмаку та гіркоти	Притаманий олії кунжутній, без стороннього присмаку та гіркоти
Запах	приємний притаманий олії кунжутній	запах смаженого горіха
Колір	Світло-жовтий	Світло-жовтий

Можна стверджувати, що олія торгової марки «Ароза», яка була придбана в магазині «Еко-товари» м. Вінниця відповідає нормативним документам та може використовуватися в запланованих дослідженнях.

Для об'єктивної оцінки перетворень, що відбуваються в оліях, нами вивчалися такі фізико-хімічні показники: визначення кислотного[3], пероксидного[4], анізідінового[5] чисел та порівнювалися отримані дані з нормативними показниками. Дані досліджень наведено в табл.2

Таблиця 2- Фізико-хімічні показники олії

Показники	ДСТУ	Дослідні дані
Кислотне число	0,6	0,1

1	2	3
Пероксидне число, S O ммоль/кг, не більше ніж	норма до 10,0	6,0
Анізідінове число, у.о.	не нормують	1,1
Йодне число, ЙЧ, % I ₂	103-112	112
Число омилення, мг КОН	184-196	184
Колірне число, мг йоду не більше ніж	15	10
Масова частка вологи, %	0,15	відсутня
Густина(20°C), г/с ³	0,915...0,923	0,920

Отже, дослідна олія відповідає якості згідно з нормативними документами та може використовуватися в подальших дослідженнях.

Головним критерієм ідентифікації, оцінки споживчих властивостей і біологічної цінності олії є її жирнокислотний склад.

Зразок олії аналізували на вміст жирних кислот методом газової хроматографії [6] з використанням колонки HP-88 100m*0.25mm*0.20µm. Дослідження жирнокислотного складу олій проводився на хроматографі в лабораторії Вінницького олієжиркомбінату.

На рис. 1 наведено хроматограму кунжутної олії рафінованої

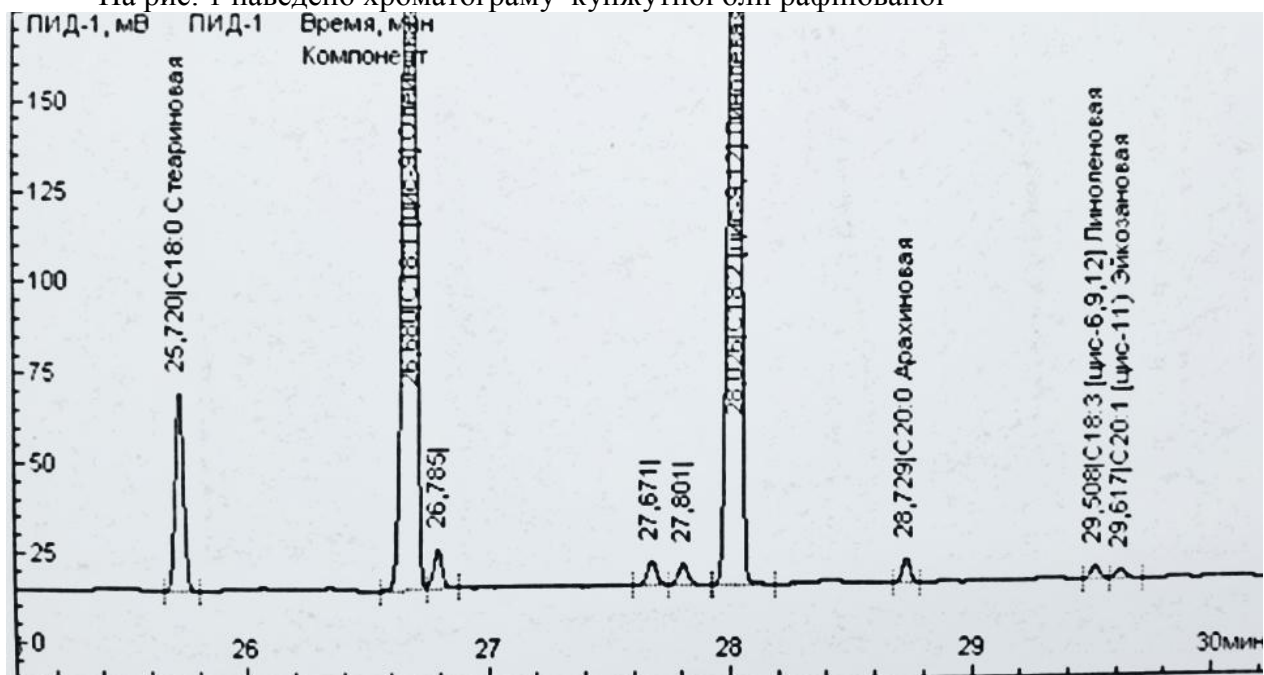

Рис.3.1 Хроматограма олії кунжутної рафінованої

Ідентифікація компонентного складу олії кунжутної ТОВ «Ароза» здійснювалася за відносним часом утримання табл. 3.

Таблиця 3 Компонентний склад олії кунжутної рафінованої

Час,хв	Компонент	Площадь	Площадь,%	Концентрація,%
1	2	3	4	5
22.457	C16:0 Пальмітинова	268.177	9.955	9.955
25.720	C18:0 Стеаринова	133.024	4.938	4.938
26.680	C18:1 [цис-9] Олеїнова	1075.973	39.940	39.940
26.785		26.560	0.986	0.986
27.671		18.906	0.702	0.702
27.801		16.890	0.627	0.627
28.026	C18:2[цис-9,12] Лінолева	1114.486	41.369	41.369

1	2	3	4	5
28.729	C20:0 Арахінова	15.619	0.580	0.580
29.508	C18:3[цис-6,9,12] Ліноленова	9.586	0.356	0.356
29.617	C20:1 (цис-11) Ейкозанова	6.979	0.259	0.259
31.553	C22:0 Бегенова	4.366	0.162	0.162
34.486	C22:2 [цис-13,16] Докозадієнова	3.420	0.127	0.127

У дослідному зразку олії кунжутної ідентифіковано та кількісно проаналізовано 12 компонентів.

Як видно з таблиці 3, в олії кунжутної рафінованої переважають ліолева(41.369%) та олеїнова кислоти(39.940%), порівняно незначна кількість насичених жирних кислот: пальмітинової і стеаринової.

Отже, можна зробити висновок, що олія з насіння кунжуту є однією з кращих харчових рослинних олій, оскільки у великій кількості містить необхідні людині легкозасвоювані полі-і мононенасичені жирні кислоти, завдяки чому, може використовуватися в дієтичному і вегетаріанському харчуванні.

Список використаних джерел

1. Л.Я. Івашків, А.Є. Шах, М.Я. Бомба. Використання насіння та олії кунжуту в харчуванні людини. Львівський інститут економіки і туризму. Львів - 2012
2. О'Брайен Р. Жиры и масла: Производство, состав и свойства, применение: учеб. Пособие / пер. с англ. В.Д. Широкова. – Москва, 2007. – 752 с.
3. ДСТУ 4350:2004 Олії. Методи визначення кислотного числа. Київ, 2005. С.4
4. ДСТУ 4570:2006 Жири рослинні та олії. Метод визначення пероксидного числа. Київ, 2007. С.3-4
5. ДСТУ ISO 6885-2002 Жири та олії тваринні і рослинні. Визначення анізидинового числа.
6. Фролова Н.Е., Українець А.І., Силка І.М. Застосування препаративної хроматографії для виділення монофракцій складних сумішей природного походження. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2016. №2(4).С. 21-26.

СЕКЦІЯ 13. Педагогічні науки.

Гончар Г.І.

к. н. з ФВ та С, доцент, завідувач кафедри

Козловська С.О.

викладач

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

КОНТРОЛЬ ЗА РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ І СТАНОМ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У багатьох країнах процес фізичного виховання в більшій мірі спрямований на профілактику захворювань немедикаментозними засобами, в тому числі і фізичним вправами, і в меншій мірі - на оволодіння руховими вміннями та навичками .

Спортивне тренування це детально організований педагогічний процес виховання, навчання та підвищення рівня фізичної і функціональної підготовленості спортсменів в умовах правильного гігієнічного режиму, на основі педагогічного та лікарського контролю, а також самоконтролю [2]. Мета спортивного тренування – досягнення фізичного вдосконалення, оволодіння системою рухів в обраному виді спорту, досягнення високих спортивних результатів

Важливим розділом функціонального обстеження учнів із порушенням стану здоров'я є дослідження стану ЦНС від діяльності якої у великій мірі залежать особливості рухових реакцій. Часто, після перенесення інфекційних захворювань, пошкоджень опорно-рухового апарату та інших порушень, які потребують тривалого ліжкового режиму, функція ЦНС послаблюється.

Зокрема, потрібно всіма доступними педагогу засобами створити позитивний емоційний фон під час занять, веселити, бадьорити, розвивати впевненість в своїх силах. Для об'єктивної оцінки стану здоров'я необхідно встановити наявність або відсутність побічних захворювань та вогнищ хронічної інфекції. Послаблений перенесеним захворюванням організм стає уразливим для патогенної дії мікроорганізмів, які знаходяться у вогнищі хронічної інфекції.

Результати рухових тестів є показником фізичного здоров'я студентської молоді, так як вони відображають не тільки фізичні здібності, але і фізичну активність в тісному взаємозв'язку зі здоров'ям. Метою тестування є стимулювання і спрямованість подальшого розвитку фізичної культури для забезпечення здоров'я нації [3].

Різні системи контролю можуть мати кілька різних цілей використання в практиці фізичного виховання:

- для оцінки індивідуального рівня фізичної підготовленості учнів;
  - для проведення масових обстежень студентів з метою визначення рівня їх фізичної підготовленості;
  - для аналізу динаміки розвитку фізичних здібностей у ході навчального процесу;
  - для виявлення ефективності застосування діючих програм з фізичного виховання;
  - для здійснення спортивного відбору в збірні команди університету;
- для вивчення результатів діяльності викладачів фізичного виховання;
- для визначення відповідності певним вимогам фізичної підготовленості студентів [4].

За даними аналізу літератури найбільш часто для оцінки стану функціональних систем студентів використовуються ортостатична проба, проба Руф'є, проби із затримкою дихання на вдиху і видиху. Концептуальною основою всіх цих методів є теорія адаптації.

З кожним роком чисельність студентів в основній групі знижується і підвищується чисельність підготовчої та спеціальної медичних груп (слабкий фізичний розвиток, наявність захворювань). Зростання захворюваності студентів відбувається на тлі зниження загального рівня їх фізичного розвитку. Однією з важливих причин такого становища є недостатня рухова активність студентів.

Одним із способів оцінки функціонального стану серцево-судинної системи є визначення рівня ортостатичної стійкості організму студентів. Особливо актуально це для студентів, що мають відхилення у стані здоров'я. Гемодинамічний статус у людей неповторний. Відмінності виявляються при дослідженні серцево-судинної системи у спокійному стані. Ще більш різючі вони при вивченні характеру відповідних реакцій на зовнішні впливи. Основним завданням ортостатичної проби є виявлення резервних можливостей організму. Функціональні можливості міокарда залежать не тільки від стану безпосередньо самого м'яза серця, але і від ступеня надійності нейроендокринного механізму його регулювання [2].

У широкому сенсі фізична працездатність відображає функціональні можливості організму студентів і залежить від віку, статі, статури, антропометричних даних, потужності, ємності й ефективності енергопродукції аеробним і анаеробним шляхом. Важливу роль для

загальної фізичної працездатності грають також сила і витривалість м'язів, нейром'язова координація, стан опорно-рухового апарату та нейроендокринної системи. При більш вузькому розгляді під фізичною працездатністю розуміють функціональний стан серцево-судинної і дихальної систем [1].

Функціональні проби характеризують діяльність організму в цілому, проте їх також можна використовувати для оцінки переважної реакції окремої системи молодого організму на запропонований зовнішній вплив. Це дозволяє вивчити особливості адаптації організму студентів спеціальної медичної групи до фізичних впливів.

Список використаних джерел

1. Бондарчук І. Ю. Розвиток загальної витривалості у студентів спеціальної медичної групи // *Проблемні питання педіатрії та вищої медичної освіти : збірник наукових праць, присвячений пам'яті професор Ю. М. Вітебського (V випуск) /* І. Ю. Бондарчук, Ж. В. Малахова, Н. І. Гуржеєва. Донецьк : Норд-Прес, 2011. С. 26–28.
2. Власенко К. Л. Роль фізичної реабілітації в оптимізації стану хворих із захворюваннями серцево-судинної системи / К. Л. Власенко, Н. В. Новосад, О. М. Параєва // *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2007. N 6. С. 56–59.
3. Воробйов М. І. Практика в системі фізкультурної освіти / М. І. Воробйов, Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2006. 192 с.
4. Куделко В. Е. Організація і технологія управління фізичною культурою і спортом в системі районного територіально-адміністративного утворення: дис. канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 / В. Е. Куделко, Харківська держ. академія фізичної культури. Харків, 2005. 204 с.

Жерелій Т.С.

курсантка 2 курсу Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Науковий керівник: Лопатін В.В.

*викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Луганський державний університет внутрішніх
справ імені Е.О. Дідоренка*

ТРАВМАТИЗМ В СПОРТІ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА

Актуальність теми полягає в тому, що спорт є однією зі сфер людської діяльності, для якої характерний травматизм та різного роду професійні захворювання, які представляють загрозу для здоров'я спортсменів. Кількість спортивних травм постійно збільшується та набуває великих розмірів. Постає питання щодо стану здоров'я спортсменів, що пов'язано, по-перше, з процесом тренування, в якому потрібно поставити правильну методіку тренування, забезпечення високого стану місць занять, інвентарю, одягу, взуття, застосування захисних пристосувань.

По-друге, важливе значення в попередженні спортивних травм має регулярний контроль з боку адміністрації, тренерів, педагогів і суддів за станом місць занять, інвентарю, обладнання, захисних пристосувань, відповідних виду спорту і правилам змагань [1]. Спортивний лікар повинен перевірити, як виконується цей контроль.

Найбільш часто травми зустрічаються в футболі, що обумовлено специфікою виду спорту так і його масовістю. Найчастіше травмуються воротарі, нападники та гравці середньої лінії. Воротарі здебільшого травмуються під час зіткнень, нападники – під час бігу, зіткнень, падіння. Основними видами пошкоджень є м'язово-сухожилля суглобні – удари та розтягнення м'язів, суглобів, вивихи, переломи та ін. [2].

Тривалий час вважається, що регулярна рухова активність та спорт знижують ризик захворювань, зокрема, верхніх дихальних шляхів. Проте в останні роки доказано, що позитивний вплив на стійкість до захворювань сприяють лише інтенсивні фізичні навантаження [3].

Мета і завдання дослідження – вивчити і засвоїти травматизм та його профілактику в спорті. Фактори ризику та спосіб профілактики спортивного травматизму можуть бути зв'язані із зовнішніми та внутрішніми причинами.

Зовнішні причини можуть бути обумовлені:

- умовами тренування;
- специфікою виду спорту;
- станом спортивного обладнання;
- спортивними правилами, організацією та суддями тренування.

Внутрішні причини можуть бути обумовлені:

- віком спортсмена, його статтю, ростом, вагою тіла.
- наявністю захворювань;
- невиліковними травмами.

При тяжких травмах, як правило, виступають зовнішні фактори, та на другому плані, комунікативні травми, звично обумовлені поєднанням внутрішніх і зовнішніх факторів ризику.

Профілактика травм у спортсменів полягає в усуненні факторів ризику, яким вони підлягають в умовах підготовки та участі в змаганнях. Найбільш частіше помилки тренерів та спортсменів [4], які приводять до травм є наступні:

- нераціональне чергування навантажень, коли наступні заняття проводяться на тлі стомлення після попереднього;
- надвисока інтенсивність роботи не відповідає рівню адаптації, м'язової, кісткової і волокнистої тканин.

Зміцнення м'язів, зв'язок і сухожилів є істотним для профілактики травм, які можуть виникнути в результаті надмірного розтягування, ймовірність якого дуже велика як в процесі тренування так і в змаганнях.

Профілактику можна поділити на первинну та вторинну. Первинна профілактика включає в себе медичне спостереження, захисні засоби під час тренування, щодо гнучкості, сили, раціону харчування, ефективна розминка та ін.. Вторинна вдосконалює правила тренування, узгодження з тренером, правильне виховання.

Список використаних джерел:

1. Алтер М.Дж. Наука про гнучкість. - К.: Олімпійська література, 2001. - 424 с.
2. Альетт П., Заччеротті Д., Біас П., Лателла Ф. Травми у футболі: механізм і епідеміологія // Спортивні травми. Клінічна практика попередження лікування. Клінічна практика попередження і лікування. - К.: Олімпійська література, 2003. - с. 229 - 234.
3. Башкіров В.Ф. Виникнення і лікування травм у спортсменів. - М. Фізкультура і спорт. 1981. - 224 с.
4. Чорний В.Г. Спорт без травм - М.: Фізкультура і спорт, 1988 - 96 с.

Шліхта Д.В.

Науковий керівник: Нагайчук О.В., к.п.н.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Проблемне навчання є однією з систем пізнання, що дозволяє перевести школяра з позиції пасивного сприйняття знань на позиції активного їх засвоєння і застосування, зблизити процеси пізнання і навчання. Правильно організована система проблемних ситуацій

передбачає не нагромадження фактів і навіть не розміщення їх у певному порядку, а встановлення зв'язків між ними, виявлення закономірностей, тенденцій розвитку. Таким чином, проблемні методи навчання повинні не тільки активізувати пізнавальний інтерес учнів, а й одночасно підвищувати якість знань учнів та впливати на успішність їх навчання.

Суттєве значення в розвитку теорії проблемного навчання мало положення про роль проблемної ситуації в мисленні й навчанні (О.М. Матюшкін). Особливий внесок у розробку теорії проблемного навчання зробили М.І. Махмутов, О.М. Матюшкін, Т.В. Кудрявцев, І.Я. Лернер та ін. У 70-80-х рр. ХХ ст. набула поширення концепція проблемного навчання англійського психолога Е. де Боно. Аналізу впливу проблемних завдань на уроках трудового навчання приділяли увагу Д.О. Тхоржевський та В.Г. Гетта.

Форма подання проблемних ситуацій аналогічна, яка застосовується в традиційному навчанні: це завдання і питання. Разом з тим, якщо в традиційному навчанні ці засоби застосовуються для закріплення нового навчального матеріалу і набуття навичок, то в проблемному навчанні вони служать передумовою для пізнання. У зв'язку з цим, одне і те ж завдання може бути або не бути проблемним, в залежності, в першу чергу, від рівня розвитку учнів. Завдання стає проблемним, якщо воно носить пізнавальний, а не закріплюючий характер. Все це і визначає характер проблемного навчання як розвивального.

Проблемність – це характерна риса проектно-технологічної діяльності, яка лежить в основі уроків трудового навчання. Адже не випадково, спочатку цей метод називався «методом проблем» або «методом цільового акту». Створення вчителем трудового навчання проблемних ситуацій є метою активізації зусиль учнів з вирішення відповідного протиріччя. Проблемність у навчанні будується на протиріччях, які виникають в процесі пізнання навколишньої дійсності. В учнів з'являється бажання їх усунути, виникає стан, який називається проблемною ситуацією. Виявити протиріччя в навчальному матеріалі допомагають проблемні питання і завдання, в результаті виконання яких учні спільно із учителем отримують нові знання і способи дії. Проте, перш ніж ставити перед учнем проблему або пропонувати йому знайти її серед відомих фактів і явищ, треба навчити його розв'язувати її і намічати етапи дослідження, передбачати його наслідки, доводити правильність дій, робити висновки.

На уроках трудового навчання під процесі проектно-технологічної діяльності учням доводиться вирішувати такі проблеми:

- 1) яку тему обрати для власного проекту;
- 2) яку модель та конструкцію обрати для власного творчого виробу;
- 3) як розробити технологію виготовлення власного творчого виробу;
- 4) які інструменти та матеріали доцільно застосовувати;
- 5) як провести економічний розрахунок виробу;
- 6) як оформити звіт власного проекту та ін.

Таким чином можна стверджувати, що проблеми – це складові частини кожного проекту. «Тільки реальна проблема є проектом, проте кожен проект не тільки проблема» [1, с.114].

На уроках швейної справи та кулінарії є широкі можливості для застосування проблемності. Це зумовлено тим, що: 1) вміння і навички з швейної справи та кулінарії мають велике значення для самообслуговування (догляд, за одягом, виготовлення простих швейних виробів тощо); 2) виготовлення швейних та кулінарних виробів вимагає творчого підходу, оскільки воно пов'язане з задоволенням потреб людей у найнеобхіднішому - одязі й їжі. Крім того, в процесі практичної роботи створюються умови, за яких показані зразки виробів учні не можуть використати шаблонне, скопіювати. Для задоволення поставлених вимог зразок потрібно змінити, доповнити, вдосконалити або пристосувати до нових умов. У той же час, як показують спостереження, в навчанні швейної справи та кулінарії найбільш проявляється репродуктивність. Учням даються детальні пояснення й точні інструкції щодо виконання запланованих програмою виробів. Від них вимагається точно скопіювати дії вчителя, показані зразки виробу тощо. Внаслідок різних причин навчання швейної справи та кулінарії зберегло

багато рис ремісничого характеру. Тому, організація проблемного навчання швейної справи та кулінарії тим більш доцільна.

На уроках вивчення кулінарії розв'язуються навчальні проблеми технологічного й організаційного характеру. Навчальний матеріал швейної справи містить багато суперечливих фактів. У швейній справі застосовуються такі типи навчальних проблем; а) з моделювання та конструювання одягу; б) технологічного характеру; в) експлуатаційні. Під час конструювання й моделювання виробів часто виникають проблемні ситуації, коли з системи наявних знань потрібно вибрати необхідні в даній ситуації. На практиці доводиться часто вносити зміни в модель одягу, запропонованого модельєрами. А для цього треба погодити всі елементи виробу. Так, зміна кольору або малюнка тканини потребує зміни оздоблення виробу, розташування фасонних ліній тощо. Відповідні теоретичні відомості учням повідомляються, але всі практичні ситуації не можна передбачити й описати. Тому, як правило, учням даються загальні відомості про особливості переконструювання виробів, а в кожному конкретному випадку вони повинні застосовувати необхідні знання, виділивши їх з системи наявних [1].

Проблемною називають ту ситуацію, коли учень не може дати відповіді на об'єктивно виникаючі питання, оскільки ні наявні знання, ні інформація в проблемній ситуації не містять відповідей і не містять методів їх знаходження. З точки зору психології це і служить передумовою для появи пізнавальної активності по виявленню та вирішенню проблем. Найсприятливіші умови для виникнення проблемної ситуації створюються, коли учні не знають способів розв'язання проблемного завдання, не можуть відповісти на проблемне запитання, пояснити новий факт.

Проблемні ситуації у процесі проектно-технологічної діяльності можна створювати різними способами [2]: 1) зіткнення школярів з життєвими явищами, фактами, які потребують теоретичного обґрунтування; 2) зіткнення школярів із життєвими уявленнями й науковими поняттями про ці факти; 3) використання навчальних досягнень і життєвих ситуацій; 4) постановкою дослідницьких завдань; 5) висуненням гіпотез і організацією їх дослідження; 6) ознайомлення учнів із фактами, які на перший погляд не мають пояснення; 7) спонукання школярів до порівняння, зіставлення, протиставлення [2].

Як справедливо зазначає В.Г. Гетта: «створення проблемної ситуації – це найбільш відповідальний складний етап проблемного навчання...тому вчителю потрібно продумати як буде сформульоване протиріччя (явно виражене чи приховане), яким прийомом загострити протиріччя, в яке завдання включити протиріччя тощо» [4, с.70].

Організувати проблемне навчання засобами проектної діяльності можна не тільки у формі бесіди з використанням проблемних питань, а враховуючи зміст матеріалу, етап проектної діяльності, інтелектуальні можливості учнів, визначати які знання необхідно дати учня пояснювально-ілюстративним методом, а які – постановкою проблемних запитань, а які при розв'язанні проблемної задачі. Ряд нескладних проблемних запитань у формі евристичної бесіди, можна застосовувати під час пояснення нового матеріалу на уроці. Складніші запитання можна використовувати перед поясненням нового матеріалу, та у процесі виконання конструкторського та технологічного етапів проектно-технологічної діяльності.

Створення проблемних ситуацій під впливом «психологічного бар'єру» попереднього досвіду характерно й для швейної справи, але дещо меншою мірою, ніж для технічної праці. Це зумовлено тим, що в швейній справі менша кількість можливих варіантів розв'язання того чи іншого завдання. Але все-таки значна частина проблемних ситуацій, з усіх можливих, виникає під певним впливом «психологічного бар'єру» попереднього досвіду.

Протиріччя між образом дії і практичним її виконанням сильніше проявляється під час вивчення швейної справи, ніж при вивченні технічної праці [3]. Справа в тому, що більшість практичних дій із швейної справи учні використовують вперше і вони не відчувають основних елементів дій. У зв'язку з цим учні потрапляють у конфліктну ситуацію - ніби все зрозуміло, а дія не виконується. В таких умовах учень шукає причину недосконалості своїх дій і виправляє помилки. Навчитись правильних дій можна тренуванням, багаторазовими вправами. Але ж

бездумним повторенням тих самих дій не можна досягти майстерності, бо вона завжди пов'язана з раціональністю, закономірністю рухів і своєчасним реагуванням на сигнали зворотного зв'язку. Потрібно навчання будувати так, щоб під час створення образу дій учень сприймав не тільки послідовність операцій, а й бачив закономірності їх виконання, легко переносив наявні вміння в нову ситуацію.

Від того, наскільки правильно створена проблемна ситуація, залежить не лише ефективність уроку, але й можливість подальшого проблемного навчання. Вчителю трудового навчання необхідно враховувати наступні психологічні умови для успішного застосування проблемного навчання:

- проблемні ситуації повинні відповідати цілям формування системи знань;
- проблемні ситуації повинні бути доступними для учнів і відповідати їх пізнавальним здібностям;
- проблемні ситуації повинні викликати власну пізнавальну діяльність і активність;
- завдання повинні бути такими, щоб учень не міг виконати їх спираючись на вже наявні знання, але достатніми для самостійного аналізу проблеми і знаходження невідомого.

Таким чином, розумові особливості молодших підлітків потребують переходу від репродуктивних до проблемно-пошукових методів навчання, тобто використання випереджувальних завдань, евристичних та проблемних занять; необхідно ставити проблемні запитання, які вимагають осмисленого пояснення; необхідно поступово ускладнювати проблемні завдання, що вимагає від учня самостійного осмислення та прийняття рішень. Відповідно, проблемне завдання, на основі якого створюється проблемна ситуація повинно ґрунтуватися на тих знаннях і вміннях, якими володіють учні, тобто зміст був доступний для них. Тому завдання має впливати із змісту матеріалу, який вивчається, бути логічно пов'язаним з ним. Крім того, варто звернути увагу вчителя на те, що надмірна кількість проблемних завдань для учнів 5 - 8 класів призводить до втрати ними пізнавального інтересу до уроків трудового навчання.

Доведено, що проблемні завдання та проблемні ситуації ефективніше впливають на розвиток пізнавального інтересу та якість знань, ніж навчання за детальними інструкціями і показом. Такими способами підлітки досягають вищих рівнів розвитку здатності аналізувати умови завдання, знаходити можливості їх застосування, узагальнювати способи розв'язання, уявляти властивості об'єктів, вибирати потрібні матеріали і контролювати свої дії відповідно до умов творчих проектів, що суттєво підвищує якість знань школярів.

Список використаних джерел

1. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник: (пробне видання) / за заг. ред. О. М. Коберника, Г. В. Терещука. – Тернопіль ; Умань, 2007. – 208 с.
2. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 208 с.
3. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. – М.: Просвещение, 1977. – 239 с.
4. Тхоржевський Д.О. Проблемне навчання на уроках праці / Д.О. Тхоржевський, В.Г. Гетта. – К. : Рад. школа, 1990. – 150 с.: іл.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Аналіз наукових публікацій свідчить, що дослідженням феномену «емоційний інтелект» займаються представники соціології, психології, педагогіки, економіки, медицини та інших, зокрема: І. М. Андрєєва, Г. В. Березюк, Г. Г. Гарскова, Е. Л. Носенко, Д. В. Люсін, О. Я. Чебикін, Ю. Г. Черножук, Д. Гоулмен, Дж. Майер, П. Саловей, Д. Карузо, Г. Орме та ін. Це вказує на його багатоаспектний і багатофункціональний характер.

Згідно уявлень дослідників оригінальної концепції, емоційний інтелект (EQ) – це група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих. Дуже важливо розуміти, що EQ це не протилежність інтелекту, не тріумф розуму над почуттями, це унікальне перетинання обох процесів. Виходячи із вище зазначеного, емоційний інтелект є сукупністю компонентів, кожний з яких являє собою перелік основних здатностей, умінь особистості. EQ – інтегральна властивість особистості розпізнавати, контролювати, регулювати власні емоції та емоції інших і використовувати ці здібності у діяльності і спілкуванні.

Для педагогічної науки цей феномен є новим, який досі не входив у систему її понятійно-категоріального апарату. Проте в концепції «Нова українська школа» викладено ключові компетентності, визначені «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», серед яких виокремлюється «емоційний інтелект». Актуальність і «новизна» феномену «емоційний інтелект» зумовлює необхідність теоретичного осмислення його сутності, змісту, внутрішньої природи, особливостей прояву та умов формування.

Серед педагогів та психологів існують різні погляди на співвідношення емоцій та інтелекту. У працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтєва О.В. Запорожця, О.К. Тихомирова, Е.Л. Носенко, Н.В. Ковриги зазначено, що саме емоції є регулятором інтелектуальної діяльності особистості. Прихильники іншої точки зору (П.В. Симонов) визнають, що емоції виникають лише тоді, коли з'являється дефіцит необхідної інформації, що слугує пусковим механізмом і якоюсь мірою двигуном мислення [5].

Короткий огляд наукових праць дає можливість зробити висновки, що дослідники, зверталися насамперед до повного розмежування конструктів «емоції» та «інтелект», що інколи розглядалися як протилежні один одному. Так негативні емоції вважалися ірраціональними силами, які чинять негативний вплив на діяльність, знижуючи її продуктивність. Тобто емоції з одного боку можуть повністю блокувати та гальмувати мислення, а з іншого – сприяти розвитку інтелектуальних умінь та здібностей, шляхом концентрації людини на більш значимому для неї мету діяльності. Це свідчить про те, що емоції поліпшують умови для розвитку когнітивних процесів особистості.

Незважаючи на відмінності поглядів стосовно співвідношення інтелекту та емоцій, дослідники єдині у тому, що між даними процесами існує безпосередній складний взаємозв'язок. Інтелектуальна діяльність подібна розумній діяльності, та ще включає в себе емоції, або відчуття, або афект. Дану теорію можна розглядати з двох позицій: коли інтелект здійснює контроль над емоціями, або обслуговування емоцій інтелектом. Підтвердженням вище сказаного можуть бути слова В.О. Сухомлинського: «... інтелектуальні почуття – це родючий ґрунт, на який падають зерна знань і з якого виростає розум» [7, с. 94].

Зокрема Л.С. Виготський виділяв серед найважливіших питань психології проблему єдності афекту та інтелекту. Він піддавав гострій критиці спроби ізоляції мислення від

емоційної сфери особистості: «Відрив інтелектуальної сторони нашої свідомості від її афективної, вольової сторони є однією із основних і корінних вад традиційної психології. Хто відірвав мислення з самого початку від афекту, той назавжди закрит собі дорогу до пояснення причин самого мислення» [2, с. 21].

Продовження цієї думки знаходимо в працях С.Л. Рубінштейна, який доводить, що не тільки емоція перебуває у єдності і взаємозв'язку з інтелектом чи навпаки, а й «саме мислення як реальний психічний процес є єдністю інтелектуального та емоційного, а емоція - єдністю емоційного й інтелектуального» [6, с. 96-97].

Емоції є важливою рушійною силою не тільки інтелектуальної, але й вольової діяльності, вони можуть активізувати або гальмувати пізнавальні процеси, впливати на працездатність дитини. Саме тому, психологами розглядається інтелектуальна емоція як єдність емоційного та інтелектуального, в якій емоційний компонент виступає провідним. У зв'язку із цим досить важливим постає розгляд питання мотиваційного забезпечення щодо засвоєння інтелектуальних умінь учнів під час навчально-трудої діяльності.

У працях таких науковців як: Г.С. Костюк, О.М. Понамарьов, Н.О. Половникова, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко, К.В. Недеялкова, Н.І. Прокопенко, В.Ф.Шморгун доведено, що розвиток інтелектуальних почуттів є важливим завданням складовою частиною навчального процесу, і що розвиток школяра, в структурі мотивації інтелектуальної діяльності, неможливий без забезпечення домінування інтелектуально-спонукального мотиву. Тому у своїх роботах Г.С. Костюк зазначає, що: «У розв'язанні розумових задач важливу роль відіграють емоційні компоненти. Такими є емоції здивування, сумніву, впевненості, розумового задоволення, радості успіху тощо. Вони породжуються ходом мислительної діяльності людини і позначаються на її динаміці, результативності. Пошукові розумові дії ніколи не відбуваються поза емоціями» [4, с. 48].

Основними ознаками розвиненого емоційного інтелекту є [1]:

– увага до себе, тобто правильне розуміння власних сильних і слабких сторін, своїх емоцій, а також самоповага на адекватному рівні;

– самоконтроль, управління власними емоціями, здатність діяти раціонально й адекватно реагувати на зміни.

– увага до інших, тобто розуміння емоцій інших людей і правильне реагування на них. Здатність співчувати та небайдужість до інших, визнання їхніх здібностей і талантів, а також навички спілкування.

– управління стосунками, що вміщує здатність керувати всіма типами стосунків, уникати зайвих конфліктів та успішно працювати в конфліктних умовах. Той, хто має такі здібності, може впливати на власне оточення та, в разі потреби, брати керування у власні руки й вести інших за собою.

Американський філософ і педагог Дж. Дьюї відмічає переважання в діяльності школярів інтелектуального компонента над фізичним, тим більше, на його думку, механічна робота у сучасній школі недопустима. На його думку, основним недоліком школи є ізоляція розуму дитини від його дій. Дж. Дьюї вважає що будь-якому мисленню притаманні дві сторони: стан вагання, нерішучості й сумніву, а також процес творчості, шукання та дослідження. Тому дослідник вказував на потребу у розв'язанні сумніву як важливий чинник процесу рефлексії. Корисною для педагогів є порада Дж. Дьюї не перешкоджати «логіці власного розуму» школяра. На його думку - психолога загальна логіка навчального матеріалу, що засвоюється учнем, стає робочим знаряддям його розуму тільки тоді, коли вона перетворюється в невід'ємну частину його власної логіки [3].

Робота, що виконується без бажання, настрою не забезпечує високих результатів розвитку. Ефективний розвиток відбувається лише в процесі активної, емоційно забарвленої діяльності, в яку вкладає всю душу, повністю реалізує свої можливості, виражає себе як особистість. Така діяльність приносить задоволення, стає джерелом енергії і натхнення. Таким чином можна прийти до висновку, що людський інтелект підкоряється законам афективної сфери, де емоції не прирівнюються словесно-логічному оцінюванню, а

породжують, коректують, закріплюють та впливають на вибір напрямку пошуку а також можуть переноситися на інші рішення.

Тому ми поділяємо думку Андрєєвої І.Н [1] про те, що для формування емоційного інтелекту школяра потрібна зацікавленість, правильно спланована самостійна навчальна діяльність, постійне заохочення учнів до постановки та розв'язування пізнавальних й творчих задач, оскільки все це позитивно впливає на розвиток інтелектуальної активності учнів, посилює інтерес учнів до здобуття знань і потреби реалізувати їх в навчально-практичній та трудовій діяльності. Тому для формування емоційного інтелекту учнів на уроках трудового навчання необхідно створити посилену розумову діяльність, яка буде ґрунтуватися тільки на позитивних емоціях школяра, адже тільки така діяльність може сприяти розвитку умінь та здібностей дитини. При цьому необхідно розрізняти емоції як тимчасові психічні стани та як риси направленості особистості. В ході нашого дослідження ми розглядаємо емоції як тимчасові стани, які виникають в процесі виконання учнями власних творчих проектів.

Результати нашого експерименту виявили, що важливою позитивною емоцією яка допомагає працювати й творити підлітку є почуття задоволення та радості від виконаної праці. Зазначене почуття може мати різні форми та відтінки. В ході проектної діяльності учні часто переживають його як порівняно спокійне почуття задоволення успішним ходом виконання роботи. Але іноді в класі спостерігається учні з більш бурхливим проявом почуття радості праці – радість, яку відчуває школяр від рішення складної проблемної або творчої задачі. Такий стан емоційного піднесення може означати підвищений інтерес до творчої трудової діяльності, який забезпечує бажання досягнути найкращих результатів. Досить близьким до почуття емоційного піднесення, а точніше його різновидом є стан ентузіазму, в якому підкреслено страсне відношення до справи, захопленість та разом з тим творче бадьоре збудження. Почуття нового, потреба знань, бажання пізнавати, відкривати, досліджувати, діяти – найважливіша передумова успіху у проектно-технологічній діяльності.

Основна ідея проектно-технологічного підходу до трудового навчання полягає в тому, щоб перенести акцент з виконання різного виду трудових вправ на емоційно привабливу інтелектуальну діяльність учнів.

Формувати емоційний інтелект та пізнавальний інтерес до уроків трудового навчання можна завдяки розкриттю практичної значущості знань, використанню проблемних завдань й запитань, цікавому викладу матеріалу, ефекту здивування, пізнавальних й рольових ігор, та ін. Здатність розуміти та регулювати власні емоції, долати негативні психоемоційні спалахи, бути стійким до розчарувань є передумовами досягнення школярами успіху у створенні власного творчого проекту. Таким чином, дуже важливим фактором розвитку інтелектуальної сфери школярів у предметно-перетворювальній діяльності є позитивне ставлення до неї. А зацікавленість учнів діяльністю в свою чергу залежить від стимулів й мотивів діяльності; від її кінцевого результату та суспільної значимості; від врахування індивідуальних потреб учнів; від емоційно-чуттєвого стану школяра, викликаного кінцевим творчим проектом і самим процесом трудової діяльності.

Список використаних джерел

1. Андреева И. Н. Азбука эмоционального интеллекта. – Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2012. – 288 с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии. // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 244 – 385с.
3. Дьюи Дж. Школы будущего. – Берлин, 1922. – 179 с.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Проколієнко; упор. В.В. Андрієвська. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
5. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: Монографія. – К.: Вища шк., 2003 – 126 с.
6. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 316с.

7. Сухомлинський В.О. Розумове виховання і всебічний розвиток особистості / Вибрані твори. В 5-ти т. Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 91-106.

Коробань О.В.

старший викладач

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗПТО

Сучасному суспільству потрібна компетентна особистість, здатна брати активну участь у розвитку економіки, науки, культури. Тому сьогодні у професійній освіті на перший план висувається завдання створення сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей учнів, задоволення їхніх інтересів та потреб, розвитку навчально-пізнавальної активності та творчої самостійності.

Освіта має орієнтуватися на перспективи розвитку суспільства. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Створення добротного інформаційного середовища є ключовим завданням на шляху переходу до інформаційного суспільства. Масове впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) в освітню сферу висуває проблему комп'ютеризації закладів освіти в розряд пріоритетних. Розвиток і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій спрямовані на їх комплексне інформаційно-ресурсне й методичне забезпечення.

Сучасний випускник ЗПТО повинен мати компетенцію використання інформаційних технологій, тобто технологій, що проектуються сучасною індустрією як в освіті, так і в повсякденному житті. Нові інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання.

Нині комп'ютеризація навчального процесу розглядається як один з найбільш перспективних напрямів підвищення якості освіти. Цій проблемі приділяється значна увага як на рівні центральних органів управління освітою, так і на рівні навчальних закладів освіти. Проте масштабна комп'ютеризація навчального процесу у ЗПТО – складна проблема, яка потребує тривалої цілеспрямованої роботи й постійної уваги.

Використання комп'ютерних програм, електронних засобів навчального призначення значно підвищують якість навчання, але при використанні ІКТ в навчально-виховному процесі в ЗПТО виникли проблеми [3]:

- недостатнє матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчальних закладів;
- недостатньо розроблені методики використання сучасних інформаційних технологій навчання у навчальному процесі під час вивчення усіх навчальних предметів;
- недостатня підготовка педагогічних кадрів до використання в навчальному процесі засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- відсутність у викладачів мотивації щодо використання сучасних інформаційних технологій навчання.

Впровадження комп'ютерних технологій у навчально-пізнавальну діяльність учнів – це один із шляхів підвищення якості навчання. Особливої актуальності набуває проблема розробки, створення та впровадження розвивальних освітніх програм, які сприятимуть адаптації учнів до життя в інформаційному суспільстві.

Необхідною складовою формування єдиного освітнього інформаційного простору, першим кроком до використання інноваційних та дистанційних технологій навчання у професійній діяльності вчителя є наявність Інтернету.

Сьогодні існує безліч інформаційних матеріалів на електронних носіях: електронні довідники, енциклопедії, атласи, науково-популярні фільми тощо.

Наявність у більшості бібліотек сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до Інтернет дає можливість учням набувати навичок пошуку, збирання інформації, її аналізу й використання для набуття освіти, а викладачі мають можливість ефективно вести пошук потрібних їм матеріалів у світовому просторі.

Цьому активно сприяє й сучасна система неперервної освіти, складовою якої є дистанційна форма організації навчання, яке здійснюється на основі сучасних педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Вона почала набувати значного розвитку протягом останнього десятиріччя і є найбільш ефективною при розв'язанні багатьох проблем. Використання дистанційних форм навчання є дієвою підтримкою навчального процесу. Це дає змогу:

- надати учням різномірну навчальну інформацію;
- створити умови для рівного доступу до якісної освіти;
- поширити спектр освітніх послуг, використовуючи TV, радіо, Веб-ресурси;
- підвищити інформаційну компетентність педагогів та учнів [1].

У процесі підготовки викладача для використання інформаційних технологій не лише на заняттях з інформатики, але й у всьому освітньому просторі, особлива увага приділяється розвитку рис новаторства, креативності, адже педагог має підготувати учня до відповідальних, свідомих і розумних дій в умовах технічного прогресу, швидкого розвитку техніки, інформаційних технологій, раціональної самоосвіти і технічного та інформаційного навчання.

Сьогодні чітко визначає риси професіоналізму сучасного педагога. Серед них: організаційні здібності; педагогічні вміння; володіння комп'ютерною технікою; відкритість; маневреність; гнучкість; співробітництво.

Домінантною складовою для кожного вчителя вважається оволодіння комп'ютерною технікою, інформаційними технологіями. Висока компетентність дає змогу ухвалювати творчі рішення, знаходити можливості вміло використовувати теоретичні знання й практичні вміння щодо ІКТ.

Інформатизація освіти є одним з пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної освітньої системи. Значну увагу цьому питанню приділяє Уряд країни, на розв'язання проблем інформатизації освіти з урахуванням сутності глобальних трансформацій та підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві спрямовують спільні зусилля Національна академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національна академія наук України та інші установи і заклади освіти.

У напрямі інформатизації освіти необхідно вирішити невідкладні завдання: довершити технічне оснащення навчальних закладів, кабінетів, лабораторій, бібліотек комп'ютерними системами; суттєво оновити зміст, педагогічні технології, методичне забезпечення навчання і викладання на основі ІКТ; упровадити новітні навчальні системи з використанням ІКТ; формувати інформаційно-комунікаційну культуру освітян і суспільства в цілому. Створюється в Україні комп'ютерно-орієнтоване навчальне середовище шляхом формування інтегрованих загальнонаціональних електронних навчальних і наукових ресурсів, впроваджується інформаційне освітнє середовище навчальних закладів засобами освітньої мережі "Щоденник.ua" [5].

Структура освітнього інформаційного середовища навчального закладу складається з блоків: управління навчанням, інформаційного (модуль інформаційних ресурсів), менеджмент навчального закладу (генератор розкладу уроків, домашні завдання, електронний щоденник, електронний журнал), електронна бібліотека (художня, навчальна література, медіатека, методичні та дидактичні матеріали, освітнє законодавство), блок

використання дистанційного навчання (технології віртуальних класів, on-line відеоуроки, система індивідуального навчання), блок спілкування між користувачами (групи за інтересами, новини, анонси подій, пошта), конкурси. Отже, комп'ютеризація й доступ до мережі Інтернет в ЗПТО – це не лише нові технічні можливості для сфери освіти, а й дружній інтерфейс машинно-діалогового режиму, доступ до гігантських обсягів інформації.

Сучасні інструментальні засоби відкривають широкі перспективи для візуалізації та інтерактивності навчального процесу. Завдяки новому рівню інформаційного забезпечення стає можливим удосконалення методів освітньої діяльності, раціональне використання праці педагогів та адміністрації ЗПТО.

Отже, перехід від навчання окремих навичок роботи на комп'ютері до інтегрованого способу вироблення комп'ютерної компетентності передбачає зосередження спеціальних зусиль у цьому напрямі. Як показує досвід, впровадження програми навчання комплексних інформаційних умінь успішно відбувається там, де ця робота здійснюється в тісній взаємодії викладачів і фахівців з інформаційної та комп'ютерної техніки. Така програма може і повинна вписуватися в навчальний план.

Список використаних джерел:

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В.Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. - 522 с.
3. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. / Т.І. Коваль. – К. : Вид. центр НЛУ, 2009. – 380 с.
4. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. – К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. – 180 с.
5. Козяр М.М. Віртуальний університет : навч.-метод. посіб. / [М.М. Козяр, О.Б. Зачко, Т.Є. Рак]. – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2009. – 168 с.

Ткач К.В.

Науковий керівник: Єфімчук О.М.

*Заслужена артистка України, викладач
кафедри хореографії Хмельницької
гуманітарно-педагогічної академії*

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВЧОЇ РОБОТИ В АНСАМБЛІ СУЧАСНОГО ТАНЦЮ: ВІКОВА ГРУПА 6-7 РОКІВ

Робота з дитячим хореографічним колективом вимагає від керівника великої емоційної віддачі, уміння бачити перспективи кожного із учасників колективу, відчувати і розуміти їхні переживання, страхи і комплекси, готовності працювати не лише на свій позитивний результат, а, передусім, на результат якісного зростання вихованців. Відтак, ця робота залежить не лише від навичок хореографа здійснювати постановки композицій, а від його навичок перебувати у постійному творчому пошуку, знаходити силу та енергію для втілення власних задумів, уміння враховувати вікові, фізіологічні, психологічні, соціальні та культурно-духовні можливості дітей. Оскільки керівник хореографічного колективу відповідає за формування у своїх вихованців естетичних смаків, переконань, навичок відчувати і бачити красу в оточуючому світі і у собі самому, уміння налагоджувати якісну

комунікацію з учасниками колективу, то він безпосередньо сприяє розвитку естетичної та культурної свідомості учнів в цілому. Ми вважаємо, що заняття дитини в ансамблі танцю взагалі створює специфічні рамки, у яких вона часто «відгороджена» від негативних впливів соціуму, що руйнують відчуття дитинства. Отже, ще одним із завдань керівника колективу є необхідність якнайдовше зберегти ці відчуття. Тому тематика дитячих постановок, музичний матеріал і створення навчального середовища взагалі мають відповідати меті «збереження дитинства» для самої дитини.

Відомі основні вимоги до хореографа-постановника:

- знання специфіки постановочної роботи;
- володіння основами режисури;
- володіння акторською майстерністю;
- знання видів і жанрів хореографічного мистецтва;
- знання літератури, живопису, міфології, музики;
- розуміння історичних подій та їх критичний аналіз;

Однак, робота балетмейстера у дитячому хореографічному колективі вимагає від нього ще й педагогічних умінь і навичок, оскільки він зобов'язаний ще й вести виховну роботу зі своїми учнями. Як зазначає А. Дубовицька, «сучасний танець у дитячому хореографічному колективі – це феномен правдивого театру, у якому виконавці проживають своє теперішнє і минуле відповідно до власного розуміння» [Дуб, с.77].

О. Мелехов визначив необхідні особливості особистості балетмейстера-постановника, який працює з дитячим хореографічним колективом: уміння бачити стан учня за зовнішніми проявами і вчасно оцінити ситуацію; уміння бути оптимістом, бачити зони найближчого і перспективного росту і свого, і своїх вихованців; уміння організувати будь-який вид діяльності, пов'язаний із роботою колективу; уміння бути мобільним і адекватно реагувати на будь-які події і проблеми; наявність педагогічної та мистецької інтуїції [2].

Сучасне хореографічне мистецтво надає хореографу-постановнику усі засоби для наповнення будь-якого образу у дитячому танці глибоким змістом і природністю. Оскільки дітям легко вдається копіювати певні звички і поведінку, вони здатні у танці надмірно, з долею гіперболізації зобразити певну дію, то хореографу-постановнику відразу необхідно звернути на це увагу і чітко доносити до учасників вимоги щодо створення хореографічного образу. Звідси, прискіпливо потрібно ставитися до вибору змісту хореографічної постановки. Варто зупинитися на тих сюжетних та змістовних аспектах, які вкладаються у рамки дитячої свідомості і відразу ж стають зрозумілими і близькими для кожного із учасників колективу. Вважаємо, що на відпрацювання умінь відтворювати у танці певні емоції та характери потрібно відводити час на кожному із занять.

Діяльність хореографа щодо постановки хореографічної композиції можна поділити на кілька важливих етапів. Розглянемо кожен із них та зазначимо особливості, на які варто звернути увагу.

Звісно, що спочатку постановник працює над ідеєю майбутнього твору. На цьому етапі варто конкретизувати а також якісно оцінити і умови хореографічного залу, і матеріальні можливості колективу, і кількість виконавців. Тут же керівник хореографічного колективу визначає прийоми роботи – сукупність дій педагогічного впливу, які він використовуватиме при вивченні нового твору. Оскільки у нашому випадку – це діти 6-7 років, то тут радимо окрім практичного показу рухів і комбінацій скористатися комплексом ігрових технологій, театралізацією, відеодемонстрацією тощо. Також варто особливу увагу звернути на кількість занять та їх періодичність і системність. Заняття тривалістю по півтора години та у режимі 3-4 разів на тиждень цілком відповідатимуть і фізичним, і гігієнічним вимогам до рухової діяльності дітей цього віку. У злагодженому колективі на вивчення нового твору варто відводити приблизно два-три місяці. Якщо ж колектив ще не пропрацював одного року у сталому складі, то процес може затягнутися й на довший час.

Наступний крок – це адекватна оцінка танцювальних здібностей та фізичних можливостей учасників колективу. Відтак, для їхнього дослідження хореографу-

постановнику необхідно володіти аналітичним методом. Потрібно враховувати і вікові особливості, і рівень фізичного розвитку, і рівень витривалості щодо фізичних навантажень, і стан взаємин між учасниками колективу, відкриті чи приховані конфлікти як у самому колективі, так і серед батьків. І це лише загальні вимоги. Що ж до напрямку сучасного танцю, то тут також важливими є рівень підготовки учасників колективу, можливості щодо імпровізації та індивідуальні властивості особистості дитини. Попри важкість самого процесу постановки у колективі цієї вікової категорії, є й значні переваги. Сучасний танець потребує значних фізичних даних, а діти 6-7 років якраз максимально гнучкі, сухожилля і м'язи піддаються впливу, що набагато розширює технічні можливості колективу в цілому і кожного із учасників зокрема.

Далі хореограф визначає особливості майбутнього хореографічного твору: форму, стиль, музичний матеріал. На виборі останнього хочемо зупинитися детальніше. Хореограф-постановник, звісно, має мати власну аудіотеку, але найчастіше, він звертається до пошуків музичної основи твору в інтернеті, або, за можливості, записує треки на студії. Тут потрібно чітко визначитися із тривалістю музики, проаналізувати її форму, характер, знайти за наявності іноземного тексту його переклад (якщо музика записана у формі пісні), виокремити чітко частини музики, охарактеризувати можливості її драматургії і те, як вони співвідносяться із власним хореографічним задумом, виявити музичні акценти. Головне для цього віку – це навчити дітей відчувати ритм і слухати якісну музику, розуміти її і переживати. Також варто пам'ятати, що тема, ідея, конфлікт (за наявності сюжету) обов'язково мають відповідати віковим особливостям дітей 6-7 років. Тому радимо обирати тематику дружби, взаємин між дітьми, ігор, дитячих захоплень, казкових героїв, природної діяльності дітей. Сюди ж відносяться сюжети відомих мультиплікаційних фільмів, дитячих пісень, казок, оповідань тощо.

Лише після дотримання усіх зазначених вище умов можна безпосередньо приступати до роботи над постановкою хореографічного твору. Спочатку відбувається підбір лексичного матеріалу і продумування малюнків танцю, далі – їх вивчення із учасниками колективу. Малюнок танцю – надзвичайно важливий елемент хореографічного мистецтва, але у цьому віці ми можемо досягти якісної зміни всього лише кількох малюнків впродовж цілої композиції. Наприклад, це можуть бути дві-три лінії, коло, півколо, діагональ, трикутник, клин. Ця вікова група дітей також важко піддається відпрацюванню синхронного виконання рухів. Тут керівнику знадобиться витримка і педагогічний такт, щоб досягти якості виконання вивчених рухів. Це, напевно, довга і кропітка праця. На що варто також звернути увагу, так це на логічність лексичного матеріалу, його зв'язок із малюнками танцю та драматургією. Кожен рух має бути не складним для виконання, зрозумілим, музичним, динамічним. Також варто пам'ятати, що у цьому віці не варто давати дітям для виконання складні підтримки, трюки, небезпечні елементи. Це – час для навчання працювати в ансамблі, відчувати простір і взаємозв'язок між усіма учасниками колективу. Можна використовувати партнеринг найнижчого рівня складності.

Отже, створення хореографічного тексту – складний процес: від хореографа-постановника вимагається вміння поєднувати образно-виразну та технічну лексику з дитячою, такою, що відповідає конкретній віковій категорії.

Список використаних джерел:

1. Дубовицкая А.И. Особенности работы балетмейстера на основе современного танца в детском хореографическом коллективе. Санкт-Петербургский образовательный вестник. 2016. №2 (2). С.77–92.
2. Мелехов А.В. Искусство балетмейстера. Композиция и постановка танца: учеб. пособие. Екатеринбург, 2015. 128 с.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Одним з актуальних питань сучасного світу є виховання високоморальної особистості. Під моральним вихованням підлітків ми розуміємо цілеспрямоване устремління їх до наполегливого засвоєння та послідовного впровадження в життєдіяльність загальнолюдських духовно-моральних цінностей; гуманності – у вигляді доброти, співпереживання, милосердя, надання допомоги тим, хто її потребує; ідеї миру – у вигляді співіснування людей, народів, держав без насилля, в дружбі і взаємовигідному співробітництві, а також формування в них таких якостей, як совість, чесність, справедливість і порядність.

Проблема морального виховання особистості є предметом педагогічних та психологічних досліджень. В педагогічній літературі питання морального виховання знаходило своє відображення в дослідженнях А.С. Макаренка, В.А. Сухомлинського, Б.Т. Лихачова, В.Г. Кузя, І.І. Бега, О.С. Богданової, О.В. Волошиної І.Ф. Свядковського, М.Г. Стельмаховича та інших науковців.

Сучасні ж дослідження (О. Сухомлинська, М. Стельмахович, В. Кузь та інші) свідчать про необхідність морального виховання підростаючого покоління з використанням засобів народної педагогіки. Однак залишаються недостатньо вивченими та обгрунтованими особливості морального виховання сучасних підлітків засобами народної педагогіки. Недостатньою є й кількість обгрунтованих рекомендацій щодо осучаснення та використання надбань української народної педагогіки у виховному процесі.

У своїй статті О.В. Волошина охарактеризувала особливості морального виховання підлітків у сучасних умовах, звернула увагу не лише на особливості підліткового віку, але й виділила причини, що призводять до випадків конфліктності з підлітками, а саме:

- нові вимоги до особистості підлітка у зв'язку з розвитком техніки та технологій;
- великий обсяг інформації, яка є у відкритому доступі та незмога правильної її фільтрації та тлумачення;
- виникнення почуття роздратованості, протесту на фоні економічних та екологічних криз, егоїзму оточення;
- відсутність зацікавлення з боку дорослих, особливо батьків;
- дефіцит позитивного впливу на дитину [4, 66-70].

Підкреслюючи значущість морального виховання на шляху демократизації українського суспільства О. Вишневський, вказував на шлях до успіху в сучасному українському вихованні, що веде тільки через моральне відродження, тож практичне завдання вчителя-вихователя полягає в удосконаленні того середовища, в якому живе вихованець (стосунки в сім'ї, школі, інституті; змісту освіти; методів навчання та ін.), а також в «демонструванні» власного ставлення до світу (до фактів, подій, людей, літературних образів, історичних постатей тощо). Вчений вказував, що потрібно намагатися вчасно надавати вихованцеві моральну допомогу – своєю порадою чи прикладом [3, 78-122].

Досліджуючи проблему виховання моральних цінностей підростаючого покоління в Україні, М.Г. Стельмахович підкреслював, що система освіти повинна виховувати високоморальну особистість, на засадах національних надбань: « Мудрість нашого народу йде від діда-прадіда, батька-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба і світлого сонця, матінки- природи, від доброго серця й щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталевої чесності й людяності, світлої духовності, сердечної любові до дітей, духу Матері-України» [6, 131].

В.О. Білоусова, розглядала моральне виховання, як спеціально організовану міжособистісну взаємодію педагога з вихованцем, на основі норм і принципів гуманізму. Під

гуманізацією виховання педагог розуміла олюднення відносин, що забезпечить морально-емоційну атмосферу взаємного розуміння, уваги і турботи до іншого, безкорисливого ставлення до кожної особистості не як до засобу досягнення своїх інтересів, а як до мети. «У цьому випадку, – підкреслювала педагог, – інший сприймається як вища життєва цінність, викликаючи адекватне сприйняття ставлення до себе» [1, 187].

А. Р. Зимянський вважає, що саме у підлітковому віці відбувається моральне зростання та виникають моральні почуття: сорому, провини, гордості, відповідальності. Автор наголошує на тому, що підліток починає себе оцінювати, дивитись на себе збоку, самостверджувати своє «Я» відповідно до морально-етичних норм, що панують у суспільстві [5, 129-135].

І. С. Буллах та Н.М. Коробка приходять до висновку, що сучасні підлітки роблять моральний вибір залежно від вигоди, відсутня альтрустична мотивація, і саме це відрізняє їх від тих, хто у цьому віці жив роки десять-п'ятнадцять тому [2, 146-155].

На основі логіко-семантичного і лінгвістичного аналізу було визначено біля ста моральних понять, які характеризують досліджувані якості. Наприклад, шляхетність, старанність, смирення, делікатність, піклування, шанобливість, скромність, лагідність і т. д.

О. Вишневський, включав у перелік специфічної групи вартостей, серед яких виділяв моральні якості особистості, що покликані підвищити рівень моральності такі як доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, прощення, великодушність, любов, мудрість, вірність, самовідданість, толерантність, злагода, гостинність, відкритість, мужність, рішучість, героїзм, лагідність, доброзичливість, правдомовність, поміркованість, урівноваженість, оптимізм, терплячість, старанність, ініціативність, працьовитість, самостійність, шляхетність, ощадливість [2, 110-112].

Слід зазначити, що при визначеннях моральних якостей акцентується увага лише на одному соціальному аспекті виховання. На наш погляд, педагогічні завдання морального виховання особистості не можна обмежувати простим переліком моральних якостей. Ізольовані, абстрактно узяті, вони не здатні слугувати безпосередньою метою, морального виховання, тому як самі ці якості, набувають свого істинного розвитку у контексті цілісної особистості людини.

Отже, сучасне виховання моральності підлітків залежить не тільки від труднощів цього віку, але й від умов часу, у якому вони зростають. У роботі з підлітками необхідно враховувати не тільки особливості цього вікового періоду, але й процеси, що відбуваються у країні, світі в цілому. Формування особистості підліткового віку з залученням засобів народної педагогіки допоможе вихованцю не тільки переосмислити, але й пропустити через емоційну сферу народні знання, звичаї, традиції та в подальшому керувати власною поведінкою згідно норм, що панують у суспільстві

Список використаних джерел

1. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : Монографія. – К.: ІЗМН, 1997. – 192с.
2. Булах І.С., Коробка Н.М. Вивчення проблеми морального зростання особистості підліткового віку. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2013. Вип. 12. С. 146-155.
3. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр. 1997. – С. 78-122.
4. Волошина О.В. Особливості морального виховання підлітків у сучасних умовах. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 66-70.
5. Зимянський А.Р. Генезис форм прояву моральної самосвідомості підлітка. Проблеми загальної та педагогічної психології. Київ, 2009. Т. XI, част. 5. С. 129-135

6. Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини / Цінності освіти і виховання. Наук.-метод. зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П.Р. Ігнатенка, Р.П. сеульського, упор. О.М. Павліченка. – К.: 1997. С. 129-132.

СЕКЦІЯ 14. Психологічні науки.

Цимбалюк К.В.

Науковий керівник: Штифурак В.Є., д.п.н.

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИЙОМІВ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Загальносвітові тенденції стрімкого розвитку всіх сфер діяльності людини стимулювали значний прорив сфери послуг, а особливо закладів готельного та ресторанного господарства. Тому виникає потреба найму висококваліфікованого персоналу з відповідними професійними характеристиками. Однією із головних є здатність швидко запам'ятовувати великі об'єми інформації та ефективно оперувати ними.

Пам'ять є потужним знаряддям інтелекту людини. Завдяки пам'яті розширюються пізнавальні можливості людини; вона є базовою функцією, що забезпечує реалізацію намічених цілей. Розвиток пам'яті відбувається через розвиток запам'ятовування за допомогою зовнішніх знаків – стимулів. Потім ці стимули інтеріоризуються і стають внутрішніми засобами, користуючись якими, індивід починає керувати своєю пам'яттю. Вона перетворюється на складно організовану активність, необхідну як у процесі пізнання, так і у практичній діяльності. Не підкріплена тренуванням, добра природна пам'ять істотно не впливає на успіхи індивіда [10, с.37, 39].

Аналізуючи процеси пам'яті, доводиться абстрагуватися від закономірної їх зумовленості і визначати кожен із них за домінуючими ознаками. Так, запам'ятовування – це встановлення зв'язку нового з тим, що вже є в свідомості людини, «закріплення тих образів і вражень, які виникають у свідомості під дією предметів і явищ дійсності в процесі відчуття і сприйняття» Запам'ятовування може бути мимовільним (випадковим) або довільним (цілеспрямованим). Довільне запам'ятовування ранжирується за мірою точності майбутнього відтворення матеріалу. В одних випадках запам'ятовується і відтворюється тільки загальний зміст, суть думок. В інших випадках необхідно запам'ятовувати і відтворювати точно, буквальне словесне вираження думок (правила, визначення тощо). За даними багатьох авторів (П. І. Зінченко, Г. В. Репкіна, Г. К. Середя) об'єм мимовільного запам'ятовування, залежно від умов, складає від 30% до 70% матеріалу, що пред'являється. Проте цей рівень може бути й вищим, якщо пізнавальна і практична діяльність організовані з урахуванням певних чинників ефективності пам'яті [8,с.135].

За змістом залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову та емоційну. Кожен із названих видів певною мірою проявляється у професійній діяльності фахівців готельно-ресторанної справи. Образна пам'ять - це переважання запам'ятовування образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей, наочних зв'язків і відносин між ними. Словесно-логічна - це специфічно людський вид пам'яті, що проявляється в запам'ятовуванні і відтворенні наших думок, понять, суджень, які відображають предмети і явища з їх загальними властивостями, істотними зв'язками і відношеннями. Рухова (моторна) пам'ять - це запам'ятовування, зберігання та відтворення різних рухів. Емоційна пам'ять - це пам'ять на емоції та почуття, полягає у здатності запам'ятовувати та відтворювати почуття [3,с.311]. Професійна діяльність фахівців готельно – ресторанної справи передбачає залучення усіх названих видів

пам'яті, оскільки взаємодія із клієнтами не допускає ігнорування, або ж забування будь – якої, навіть досить деталізованої інформації. Професійні фахівці у цій галузі здатні зберігати у пам'яті навіть незначні деталі почутої інформації, мімічні відтінки, особливості емоційного реагування клієнтів. При цьому важливо зауважити, що пам'ять складається із двох компонентів: короткочасної та довготривалої пам'яті (Р.Аткінсон [2], П.Ліндсей, Д.Норман [6]). Довготривала пам'ять – це вид пам'яті, що призначений для постійного зберігання інформативних елементів у закодованому вигляді. Інформативними елементами можуть бути – букви, склади, слова, цифри, образи. Довготривала пам'ять має обмежену ємність, що залежить від індивідуальних особливостей індивіда. За даними російського вченого Л.І.Куприяновича ємність довготривалої пам'яті складає 1015 біт [9, с. 6].

Поступає інформація в довготривалу пам'ять із короткочасної пам'яті, яку ще називають короткочасне сховище (Р.Аткінсон [2]), безпосередня пам'ять (Дж.А.Міллер [11]), робоча пам'ять (Дж.Б.Арден [1]). Це один із видів пам'яті, що призначений для тимчасового утримання інформативних елементів для збереження їх в довготривалій пам'яті.

Звичайно, можна використовувати для зберігання та вибірки інформації різні паперові, аудіо, відео та комп'ютерні носії, однак професії у сфері послуг викликають потребу у зберіганні великої кількості інформації у власній пам'яті. І необхідно не просто зберігати, а мати можливість її ефективно використовувати. З метою вивчення ставлення майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи до удосконалення прийомів запам'ятовування, нами було проведено анкетне опитування студентів перших та других курсів спеціальності «Готельно – ресторанна справа» ВТЕІ КНТЕУ упродовж 2020-2021р. Всього анкетним опитуванням охоплено 120 чол. Студентам було запропоновано відповісти на такі запитання:

Одержані результати підтверджують наше припущення про те, що серед здобувачів вищої освіти є чимало тих, хто готовий до опанування прийомами раціонального запам'ятовування. Зокрема, цікавилися прийомами раціонального запам'ятовування (54,2%) і впевнені в тому, що таким прийомам можна навчитись (49,2%); готові відгукнутись на подібну пропозицію (54,2%); переконані у тому, що навчатися можна у будь – якому віці

(65,8%) опитаних. Водночас, не цікавились подібною практикою (45,8%); невпевнені у досягненні бажаного результату (31,7% відповіли «можливо», 17,5% - «не знаю»); не готові відгукнутись на подібну пропозицію (30% - «можливо», 14,2% - «не зараз»), а 16,7% погоджуються із думкою, що таким прийомам варто навчати лише у дитячому віці. Відповідаючи на п'яте запитання здобувачі вищої освіти підтвердили прагнення мати швидкий результат, який значною мірою пов'язують із можливістю отримання високих балів та матеріальною винагородою. Подібна мотивація суттєво знижуватиме ефективність процесу опанування прийомами раціонального запам'ятовування. Продуктивніше виглядає особистісна зорієнтованість на професійне самоудосконалення.

У психологічній науці розроблено безліч прийомів і методів запам'ятовування інформації, так, Д. Лапп пропонує:

- усвідомлення, як золоте правило обробки інформації: вибирати, концентруватися та аналізувати;

- асоціація образів: навчитись вибирати різні образи у відповідності зі своїми інтересами і потребами;

- використання в повсякденному житті принципу паузи, що вивільнить час для оцінювання обстановки і дасть можливість подумати;

- приватні коментарі сприяють емоційному й інтелектуальному залученню в процес запису інформації і допомагають залишити яскравий слід в пам'яті [5].

Рекомендації О.Еренберга зводяться до того, що полегшують запам'ятовування:

- рима – один з найдієвіших способів забезпечення запам'ятовування матеріалу. Цей спосіб знайшов також широке застосування в рекламі. Заримовані рекламні ролики самі вриваються в пам'ять, незалежно від нашого бажання, і від них часто не так просто позбутися. Тому, при зіткненні з важливою, але нелогічною і важко запам'ятовуваною інформацією варто спробувати заримувати її;

- абрєвіатури не тільки скорочують довгі назви, але і сприяють їх запам'ятовуванню;

- знаходження зв'язку між цифрами та літерами. Цей метод широко використовується для запам'ятовування чисел;

- використання картинок, що полягає в перекладі власних імен, різних назв і думок в картинку на основі їх звучання або смислового значення;

- використання ланцюжків за допомогою асоціацій [4].

Варто зауважити, що робітники як готелів, так і ресторанів увесь час утримують в пам'яті непомірно великий об'єм інформації. Працівники кухні мають пам'ятати меню, інгредієнти різноманітних страв, термін їхньої подачі клієнтам; працівники залу мають досконало знати методики сервірування столів та правильної подачі страв, та масу іншої важливої інформації для комфортного перебування гостей у закладі.

Висновки. Людина не здатна запам'ятати усе. Водночас від ефективності функціонування пам'яті залежить рівень життєдіяльності та розвитку особистості. Підсумовуючи, констатуємо виявлену суперечність між намірами майбутніх фахівців готельно – ресторанної справи бути успішними у професійному становленні і навіть готовність до оволодіння прийомами раціонального запам'ятовування та існуючими сумнівами щодо результативності подібних пропозицій. Тому багато важитиме налаштованість студентів на усвідомлення професійної перспективи як особистісної цілі.

Список використаних джерел:

1. Арден Дж. Б. Развитие памяти для "чайников". [пер. с англ.]. – М. : издательский дом "Вильямс", 2007. – 352 с.: ил.
2. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. Р. Аткинсон; [пер. з англ.]. М.: Прогресс, 1980. – 528 с.
3. Варій М. Й. «Загальна психологія» Київ Центр учбової літератури 2009р. С. 311.
4. Еренберг О. Приёмы запоминания информации. С. 240.
5. Лапп Д. Искусство помнить и забывать. Питер. 1995. С. 220.

6. Линдсей П. Переработка информации у человека. [пер. с англ. под ред. и с предисловием действ. Члена АПН СССР А.Р. Лурия]. – М.: Мир, 1974. – 552 с.
7. Максименко С. Д. «Загальна психологія» Київ Центр учбової літератури 2008р. С. 271
8. Максименко С. Д. Соловієнко В. О. «Загальна психологія» Київ МАУП 2000р. С. 256
9. Подлиняев О.Л. Эффективная память: учеб. пособие: 4-е изд., испр. и доп. Иркутск: Иркут. гос. ун-т, 2006. С. 200.
10. Штифурак В. Є. «Психологія. Опорний конспект лекцій.», Вінниця.: Видавничо – редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018р., 62с.
11. George A. Miller. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two // The Psychological Review, 1956, vol. 63, pp. 81-97 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://psychclassics.yorku.ca/Miller/>.

СЕКЦІЯ 15. Соціологічні науки.

Artur Balan

Supervisor: Ivanchuk A.P. Ph.D,

Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychnyna

CORONAVIRUS THE GLOBAL FAKE INTRODUCTION

This essay is influenced by interviews of the Prof. P. A. Vorobyev — Sc.D. in Medicine, Chairman of the Board of the Moscow City Scientific Society of Physicians, Head of the Department of Hematology and Geriatrics, Moscow Institute of Continuous Education with the Moscow State University of Food Industries, (Moscow, Russia). The position of Prof. Pavel Vorobyev appeal to mine.

The topic itself is important and fresh. It touches a wide range of sociological aspects. In today's conditions of coronavirus pandemic, the necessity of this material is crucial. This work provides the view that can be controversial to the policies performed on the states' level. The aim is rather to reveal an alternative position in connection to the global situation after the outbreak of covid-19.

POLITICS

The outbreak of the coronavirus infection COVID-19 in 2020 has shifted many fixed attitudes in the healthcare system. First of all, we are talking about evaluating medical technologies and making decisions based on evidence. We can see endless recommendations given by politicians or various specialists, and formalized into normative documents, without any scientific base (Vorobyov, Elykomov, 2020). Speaking about politicians, the way they cope with COVID-19 is very decisive when it comes to elections. For example, In USA, the president Trump aimed to create the vaccine before the elections as a strong argument for his presidency; on the other hand, Democrats were interested that it came after the elections, as it would cut their votes. That is why, with the pandemic negative effect on the positions of political leaders, the competition in the field of overcoming the virus is decisive both at the state level and internationally. Despite most of the measures are not scientifically correct or needed.

None, of those who have direct access to the information, said about the real consequences of the lockdown. The case rate would have gone down just because the peak has passed, explains Prof. Pavel Vorobyev. Were such measures effective, we would see that already in two weeks the number of cases decreased, but there are no such figures. Thus, it is pointless to put healthy people in quarantine. The most reasonable seem the policy in Switzerland, recognized even by the World Health Organization. As recently stated by the WHO special envoy, Dr. David Nabarro (2), the strategy of Swedish authorities, which did not impose severe restrictions, should be recognized as a model. During the active phase of the pandemic, Sweden did not close educational institutions and

catering. The authorities only canceled all public events and introduced recommendations for maintaining social distance.

COVID-19 FOR BREXIT

Speaking about the situation in Great Britain, Brexit, that England cannot implement, should be considered. Brexit turned out to be difficult when establishing a further economic and political agreement with the European Union. While considering the situation with the pandemic, it is much easier to break through it under restrictions.

We are all dependent on political decisions, and unfortunately, only political decisions lie in the whole situation with the covid-19. What groups and why they are interested in this is impossible to understand. Therefore, people will be in a state of incomprehension and stress all the time. The situation that is now in England completely confirms this. Out of nothing, there was a sudden lockdown of the country, the closure of borders, and communications with Europe. The impression is that it is the part or means of information war. These are purely political games, and no restrictions can here help to reduce the spread of infection, which is already obvious. No one has proven that lockdowns can reduce the spread of the coronavirus. Besides, the new strain has been found in various European countries, not just in the UK. It turns out that it is necessary to close everyone from everyone - this is hardly possible.

UNDERSTANDING THE VACCINE

With this, we come to another point – vaccine. Today 16,000 mutations are known about COVID-19. In Great Britain, in mice, it was found that this mutation supposedly allows the virus to attach more to the cell. Based on this assumption the vaccines are developing. But as Prof. Pavel Vorobyev states: ‘It has nothing to do with medicine, and it has nothing to do with epidemiology. I honestly do not know about any vaccine. I know that there are genetically modified viruses that inject into humans’. Such experiments have never been carried out before, and nobody knows how it will end. The idea is that these genetically modified viruses begin to produce some pieces of other viruses and, as a result, antibodies should appear, but in addition to antibodies, for example, the human DNA may also change. Thus, it cannot even be called the vaccine as it has nothing to do with the vaccine at all. Such COVID-19 vaccines as AstraZeneca, Pfizer-BioNTech, Moderna, and Sputnik V were registered but taking into account that they are animal-tested viruses, no one knows how. Professor compares such vaccination with the atomic bomb test in Hiroshima and Nagasaki - a massive defeat of people with unknown consequences. At the same time, the Financial Times wrote: "the European pharma industry's vaccines lobby is putting pressure on the EU for exemptions which would protect its members from lawsuits if there are problems with any new coronavirus vaccines..." I find this is a decisive conclusion if we are talking about vaccination. Nevertheless, the money for the creation of such vaccines is spent in billions as it is profitable for officials and vaccine manufacturers.

It is worth to mention media in this context. It is important to understand that the media is never neutral, and money is always involved. There are owners, sponsors, investors who decide the agenda-setting, so the information people get, or do not get, depends on stakeholders. Although media now have a more balanced and negative position in terms of government' restrictions, people need to be more critical when it comes to vaccines.

WHAT IS WRONG WITH MASKS?

Another business manipulation is face masks. In other words, the money manufacture supported by politicians, a simple example of oligopoly. The scientific fact is that the virus goes right through the mask. It only can stop sputum flow but increasing contact with the virus. There is no single evidence or proof that the usage of face masks reduces the number of cases. Instead, I want to offer original research of Danish scientists. The result of which is the absence of substantive difference between the parts of near 3000 volunteers, who for one month were wearing masks against the similar group of volunteers who did not wear masks (<https://doi.org/10.7326/M20-6817>). Nevertheless, I want to stress that the choice of wearing masks is a question of personal comfort and cannot be limited.

CHINA “MIRACLE”

The question is why coronavirus is everywhere in the world except one country - China. China is a large country with near 1.5 billion population and with all kinds of transportation working. But except Wuhan, China had no such total lockdowns, and all the outdoors and services such as theatres and restaurants are open there. Of course, with people wearing masks and social distancing, but the same measures are following in other countries. Moreover, China already started recovering economically and seems to have positive economic growth. Somebody might say that it is the “totalitarian” regime that can fight such epidemics more efficiently compared to “democratic” ones. For example, by implementing strict measures, but it is not the case. In Europe or America, people are also disciplined, though of different backgrounds, but the death rate caused by covid-19 is dramatically higher.

The answer may be a falsification of data while the real numbers are higher. But if there is a wave in China, like in other, even neighboring countries, it would be impossible to disguise. Because in this case, Chinese authorities should take actions (quarantines, lockdowns), social media would write about it, but we do not see any of those. Then the reason for the suspicious situation in China is different. I do not consider vaccines, because as I mentioned before, referring to Prof. Pavel Vorobyev, there is no real vaccine today. However, after the outbreak of covid-19, China started to develop bio-labs to work indeed with coronavirus. In other words, there is a lot we do not know and cannot explain.

CONCLUSION

Of course, this is a virus that causes real diseases, it exists, and nobody disputes it. This disease came to us for a long time. We will live with it as with any other similar virus disease. The vary thing is to calmly coexist with it and do not panic. There is treatment therapy, which allows for treatment of patients on an out-patient basis, with the bulk of patients recover. Russia was among the first to investigate, using autopsies, that thromboses cause further complications and mortality. Indeed, it can be easily treated using simple, cheap drugs – anticoagulants, and in most cases, hospitalization is needless. ‘Anticoagulants in the early stages do not allow complications to develop’ says Prof. Pavel Vorobyev. The only thing is to bring it to a state level. However, it is not interesting for business. We must understand all the time that there is money behind the COVID-19. These are very serious business and political processes that drive this.

Finally, the coronavirus is an element of the global informational hybrid war. This war has begun before the coronavirus and will continue after it. We see how tensions are growing all around the globe, the number of terrorist attacks is growing, the situation in America, etc. These are all elements of the same process. The economy is collapsing rapidly. Therefore, get out of this situation will not happen smoothly, even if people will stop getting sick.

References

1. Prof. Vorobyov, P.A., Prof. Elykomov, V.A. (2020) Recommendations for the diagnosis and therapy of disseminated intravascular coagulation syndrome in patients with respiratory viral infections. Health Care Standardization Problems. Moscow. Pp.71-94. DOI: 10.26347/1607-2502202005-06099-111.
2. Covid-19: WHO envoy praises Swedish ‘trust-based’ response. Available from: <https://www.irishtimes.com/news/health/covid-19-who-envoy-praises-swedish-trust-based-response-1.4342745>
3. Covid-19 vaccine makers lobby EU for legal protection. Financial Times. Available from: <https://www.ft.com/content/12f7da5b-92c8-4050-bcea-e726b75eef4d>
4. Effectiveness of Adding a Mask Recommendation to Other Public Health Measures to Prevent SARS-CoV-2 Infection in Danish Mask Wearers (18 November 2020). Available from: <https://doi.org/10.7326/M20-6817>
5. Vorobyev, P. (23 December 2020) The situation with coronavirus. Available from: <https://svpressa.ru/opinions/sptv/285475/> (Russian)

АБОРТИ ЯК ЗАГРОЗА ЛЮДСТВУ

Життя для людини безцінне. Проте є фактори, що негативно впливають на продовження існування людської цивілізації. Один із них – це аборт. Аборт, з лат. «aborio», означає “померти до народження” – це знищення життя людського ембріону[1].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) занепокоєна, що відсутність доступу до послуг безпечного припинення вагітності призводить до того, що кожного року 25 млн. жінок вдаються до «підпільних абортів», які можуть призвести до трагічних наслідків. При цьому зазначається, що в результаті ускладнень після абортів щороку вмирають майже 50 тис. жінок і близько 5 млн. стають інвалідами. Майже 97% усіх абортів, що здійснюються без медичного контролю, припадають на країни Африки, Азії та Латинської Америки. У регіоні Східної Європи щорічно здійснюється близько 2,6 млн. абортів. Приблизно 373 тис. з них відбуваються в небезпечних умовах [2].

Реагуючи на дану проблему, уряди декотрих держав повністю заборонили аборти. Медичне переривання вагітності під заборонаю в таких країнах: Сальвадор, Нікарагуа, Мальта, Філіппіни, Ватикан, Сан-Марино, Домініканська Республіка, Ангола, Мавританія, Гондурас, Ямайка, Гаїті, Пуерто-Рико, Суринам, Ірак, Сенегал, Гамбія, Сьєрра-Леоне, Конго (Бразавіль), Мадагаскар, Єгипет, Тайвань, Андорра. І тепер, вочевидь, ще й Польща.

В семи країнах аборти дозволені лише з соціальних причин (згвалтування, стан психічного здоров'я, вади розвитку плоду тощо): Фінляндія, Велика Британія, Замбія, Ефіопія, Індія, Японія, Тайвань. В багатьох країнах аборти дозволені лише заради збереження життя чи здоров'я. До них, зокрема, входять: Ліхтенштейн, ОАЕ, Бразилія, Чилі, Мексика, Венесуела, Парагвай, Люксембург, Йорданія, Ізраїль, Катар, Кувейт, Пакистан, Таїланд, Малайзія, Республіка Корея і більшість країн Африки.

У найвпливовіших державах, зокрема США, працює федеральна система, коли закон щодо абортів змінюється на рівні штату. Тобто у різних штатах діють свої правила, але у більшості – аборти дозволені. Є право переривати вагітність у РФ, утім, нещодавно уряд доручив до 1 травня 2021 р. оцінити роботу медичних організацій з профілактики абортів і розробити заходи щодо її поліпшення. Дозволено робити аборти в Канаді, Кубі, Гренландії, Ісландії, а також у Норвегії, Ірландії. Серед країн, де жінка вільна обирати, народжувати чи ні – всі країни Європи, включаючи й Україну. Також дозволені аборти у Туреччині, Грузії, Азербайджані, Вірменії, Мозамбіку, ПАР, Австралії, Новій Зеландії та ін. [3].

Щодо України, аборти є законними за запитом впродовж перших дванадцяти тижнів вагітності. Між 12 і 28 тижнями аборт застосовується з різних причин, включаючи медичні, соціальні та персональні підстави, та за будь-якої причини зі згоди комісії лікарів. За даними МОЗ України, кількість абортів в Україні з 2005 по 2019 роки була наступною: 2005 р. – 242 343, 2006 р. – 229 618, 2007 р. – 210 454, 2008 р. – 201 087, 2009 р. – 181 064, 2010 р. – 164 467, 2011 р. – 156 193, 2014 р. – 70 694, 2018 р. – 46 552, 2019 р. – 74 606. За інформацією Центру медичної статистики МОЗ 1451 – медичні легальні аборти за медичними показаннями після 12 тижневої вагітності; 19 878 – медичні легальні аборти до 12 тижнів вагітності; 16664 – аборти методом вакуум-аспірації (витягнення плоду за допомогою спеціального відсмоктувача); 8559 – медикаментозні аборти (аборти, здійснені шляхом прийому певних медикаментів). Нагадаємо, в Україні кілька разів реєстрували законопроекти про заборону абортів, але вони не знаходили підтримки у парламенті [4].

За неофіційною статистикою, за 28 років в Україні було зроблено близько 40 млн. абортів [5]. Такі відомості шокують і постає питання, а чи в достатній мірі реагує на проблему наше законодавство? Так, у статті 134 Кримінального кодексу України зазначено:

1. Протиприродне переривання вагітності може бути патологічним (результатом певного захворювання жінки) або штучним. У свою чергу, штучний аборт поділяється на правомірний та незаконний, у т. ч. кримінально караний. Суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 134, визначається тим, що це діяння ставить у небезпеку життя і здоров'я вагітної жінки, може супроводжуватись різними ускладненнями – кровотечами, сепсисом, безпліддям, психічними аномаліями, гінекологічними та онкологічними захворюваннями, смертю тощо. Аборти не лише механічно, біологічно і психічно травмують організм жінки, але й негативним чином впливають на демографічну ситуацію в країні, нерідко стають причиною невиношування наступної вагітності (самовільних викиднів і передчасних пологів).

2. Об'єктом злочину є здоров'я вагітної жінки.

3. З об'єктивної сторони злочин може мати такі форми:

а) проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти;

б) незаконне проведення абортів, якщо воно спричинило: тривалий розлад здоров'я, безплідність, смерть потерпілої. Між діянням у цій формі та вказаними наслідками має бути причиновий зв'язок [6].

Стосовно фізичних наслідків абортів, жоден аборт не минає безслідно. З ним пов'язано десятки фізичних ускладнень. До безпосередніх ускладнень відносяться: онкологічні захворювання та інфекції статевих органів, порушення менструального циклу, ушкодження матки і інших внутрішніх органів, головний біль, запаморочення, тромбози. А в деяких випадках так званий «безпечний, легальний» аборт може закінчитись і смертю жінки.

Тривалими фізичними наслідками є: безпліддя, викидні чи передчасні пологи під час наступних вагітностей, ендометріоз, загроза позаматкової вагітності.

Серед психічних наслідків такі:

- депресія, почуття провини, жалю, нервові збудження, статеві розлади;
- розлади сну (безсоння, важкі сни);
- втрата почуття власної гідності;
- занижена самооцінка;
- прояви емоційної холодності та песимізму;
- прояви фригідності та інших сексуальних розладів;
- порушення спілкування з іншими людьми, насамперед, з чоловіком і навіть власними дітьми;
- втрата пам'яті;
- схильність до наркологічних захворювань;
- різка зміна особистості.

Вказані наслідки позначаються не тільки на матері ненародженої дитини, але й на її батькові. Інколи на ньому, навіть, у більшій мірі. Такі ускладнення мають назву постабортний синдром [1].

Отже, аналізуючи вище поданий матеріал, констатуємо, що аборти негативно впливають на жіноче здоров'я, підриваючи фізичний та психічний стан. Штучне переривання вагітності призводить до численних ускладнень, запальних процесів, моральних травм, нейроендокринних порушень, а також безпліддя. Цей постійний процес негативно впливає і на суспільство, насамперед, на демографічний та психологічний стан населення, а отже – на розбудову нашої держави. На нашу думку, необхідно на законодавчому рівні заборонити безпідставні аборти, дозволивши їх проведення лише в крайніх випадках, коли є загроза життю мами та дитини.

Список використаних джерел:

1. Аборт – це дітовбивство. Різновиди і наслідки абортів. URL: <http://www.asociacialk.org/abort-tse-ditovbyvstvo-riznovydy-naslidky-abortiv>.

2. ВООЗ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2314736-vooz-za-rik-vidbuvaetsa-25-miljoniv-pidpilnih-abortiv.html>.
3. Заборона абортів у Польщі: вагітність. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/11/07/infografika/suspilstvo/zaborona-abortiv-polshhi-yakux-krayinax-ne-mozhna-pereryvaty>.
4. Аборти в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Україна 2032: демографічні показники. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2721627-ukraina-2032-demograficni-pokazniki.html>
6. Науково-практичний коментар до статті 134 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view>.

Капшицька Л.М.
Науковий керівник: Ткачук Н.П.
Вінницький кооперативний інститут

THE BIGGEST PROBLEM IN COMMUNICATION

Human is a social being who always needs some form of communication, whether it is verbal contact (words, speech, voice) or nonverbal. [1]

Without communication there is no society, and without society there is no general development of human as a being. When a person communicates, he/she learns new information, discovers the world and puts forward his/her requirements, if any. [1]

The topic of communication has always been relevant. Many centuries ago people communicated through cave drawings, sounds. Then people began to invent and create signs to write and send a message with. Closer to our time there was the Internet, and by extension, virtual communication. And people were divided into "for" and "against" such communication.

We conducted our own study as a part of this research project. People at the ages of 15-65 were interviewed. Here is what the study suggests. If people live in the same city and chat with each other, it is weakness of virtual communication. In this situation virtual communication replaces real communication. If people live in different countries, then virtual communication helps them not to be estranged.

- The word "communication" has a special meaning for us. As we live alone, we miss it, especially now in difficult times. We use and respect any opportunity to communicate. But it is more valuable not virtual contact, but personal looking into the interlocutor's eyes. One can discuss a topic of interest, argue, get practical advice, say some kind words, or express compassion, encourage, reassure a person if he/she needs a kind word. It is also easier to establish business relations through a personal contact. It is impossible to list all positive aspects of personal communication.

- We are all for this kind of communication. And we absolutely do not agree with Albert Einstein's statement: "When technology replaces live communication, we will get a generation of idiots."

- Virtual communication does not make us be worse. We think it even helps us to develop, for example, to be literate in spelling. If you constantly write messages, you increase your level of grammar.

It's also very convenient to communicate. If you are shy to say anything to a person's face, it will be much easier to say in a message. Or if you do not want to leave the house, but you do want to communicate with someone, the Internet will also help."

The first point of view was stated by a woman in her early forties, the second by a retired woman, and the third by a teenager.

We can conclude that now people are not so critical about technology and communication via the Internet, but the elderly are more inclined to real communication as the main way of

communication, and consider virtual communication as secondary. People from 25 to 45 believe that each type of communication should be used as intended, depending on the situation. And young people believe that virtual communication is the same as the real.

According to our point of view both real and virtual communication have their pros and cons.

Real life, live communication is what we have all the time, every day communicating with friends, family and love-mates during meetings and outings.

The main advantage of communication in real life is visual contact: seeing persons during a conversation, touching them, hugging them, kissing them, looking into their eyes. There's also much less ignoring, because it's impossible to ignore in a live conversation. [2]

Text messaging came about when letters and figures showed up. The main advantage is thoughtfulness, because when you write a message on paper or on your phone, it's easier to express feelings.

However, many people are against virtual communication because they believe that "this kind of communication destroys their real life."

Now, thanks to technology, people have been able to improve their communication, messages are written from anywhere and delivered anywhere in the world, as long as there is Internet. There are also video chats where you can see a person.

Another advantage of virtual communication is that there are fewer lonely people, because such "outcasts" make friends online and many of them can deal with their complexes. It is worth noting that thanks to constant communication people meet each other in real life and live in perfect harmony. [3]

We can conclude that virtual and text messages do not destroy reality, but complement it. The problems of both types of communication are created by people themselves - insults, ignoring the partner, lack of knowledge of communication ethics. During a conversation people often fail to notice how they turn to shouting, how they can offend a person, injure somebody's feelings and pride. [4] Real communication is more unpredictable than virtual, where you can think everything over and write as best you can.

References

1. Общение и его значение в жизни человека [Электронный ресурс]: – Режим доступа : <https://инклюзивноеобразование.рф/материалы/228/1130>
2. Невербальное общение [Электронный ресурс]: – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Невербальное_общение
3. В чем различие виртуального и реального общения. О важности живого общения [Электронный ресурс]: – Режим доступа : <https://sk-arsenal.ru/v-chem-razlichie-virtualnogo-i-realnogo-obshcheniya-o-vazhnosti-zhivogo-obshcheniya.html>
4. Как люди общались друг с другом в древние времена? [Электронный ресурс]: – Режим доступа: <https://vashurok.ru/questions/kak-lyudi-obshchalis-drug-s-drugom-v-drevnie-vremena>

СЕКЦІЯ 18. Історичні науки.

Капшицька Л.М.

Науковий керівник: Осійський Ю.О.

Коледж економіки і права ВКІ

ПРОБЛЕМА ДУХОВНИХ ПОШУКІВ І ВІЛЬНОДУМСТВО У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Складні і глибоко драматичні відносини Лесі Українки (Лариса Петрівна Косач-Квітка) з християнством, які створюють ядро її зрілої творчості, ніколи ще не були предметом професійного богословського аналізу. Цензура московсько-синодальна забороняла твори письменниці "за безбожництво", радянсько-комуністична хвалила "за

атеїзм" і в той же час її п'єси не допускала на сцену. Тому сенс тієї запеклої "релігійної війни", яку проводять герої Лесі Українки і вона сама з офіційною Церквою, залишався для читача закритим. У літературознавстві минулих десятиліть склалася традиція акцентування атеїстичного підтексту "християнських" творів Лесі Українки, побудоване на фактах об'єктивного і суб'єктивного порядку. Сучасні вчені говорять про модерністську критику християнства в творчості письменниці, яка, на їхню думку, "багато в чому пов'язана з ницшеанскою традицією. У своєму антиклерикалізмі Леся Українка згодна з Ніцше, її ідеї близькі і до позиції М. Бердяєва, інших почесних європейських філософів модерністської епохи" [1, с. 56].

З одного боку, догматичні стереотипи радянської епохи в принципі виключали об'єктивний літературознавчий аналіз творів і вимагали послідовно критичної оцінки християнських мотивів; з іншого боку - в окремих випадках сама Леся Українка з різних причин давала привід своїми листами і коментарями до творів перебільшувати антихристиянський характер її світоглядів. Письменниця однозначно виключала релігійний фанатизм, показне лицемірство та інші церковні догмати, що виразно відобразилося в її драматичних творах. У той же час її завжди приваблювали моральні аспекти християнства, його вплив на психологію індивідуума і натовпу. Погляди майбутньої поетеси на християнську релігію склалися під впливом батьків, які навчали своїх дітей шанобливого ставлення до релігійних свят і традицій. Але найбільшу роль в цьому, очевидно, відіграв М. Драгоманов, який зробив надзвичайно багато для самоосвіти і формування світогляду своєї племінниці. Окремі його думки ще й досі трактують як "ідентичні з поглядами Плеханова, Леніна і більшовиків" [2, с. 49], тобто як атеїстичні. Однак тут треба враховувати, принаймні, два моменти. По-перше, вченого, який говорив про реальність Ісуса Христа, ретельно досліджував історію перших християн, відстоював право кожного на свободу вірування, неправомірно зараховувати до переконаних атеїстів. По-друге, треба розуміти і сутність самого М. Драгоманова як антиклерикала з огляду на те, що ті клерикали (особливо на території України, яка входила до складу Росії) були причетні до політики денационалізації українців. Полеміка з окремими християнськими положеннями, що стало основою багатьох художніх концепцій Лесі Українки, трактується літературознавцями неоднозначно: як атеїзм, богоборство, ницшеанство. У той же час критичні висловлювання Лесі Українки на адресу християнства зумовлювалися не тільки впливом ідей Ніцше. Тут, безперечно, слід враховувати і ідеологічні роздоріжжя, і складність процесу тієї епохи. "Треба нам ясно усвідомити, - пише Е. Сурстюк, - що кінець XIX ст. - вік соціалістичних і атеїстичних ідей, вік шукань нової істини. А дорога, що веде від релігії, була повністю заповнена казенними фігурками від офіційної православної церкви. І численна армія казенних служителів переконала народ, що все в порядку, шукати немає чого і всякі дороги і шукання неактуальні і неможливі - "небезпечні мрії". Так ось, Леся Українка жила в більшій мірі в тій же давній духовній традиції і, як б сказав, у своїй духовній одержимості вона ще більше духовна, ніж її сучасники. Але в своїх шуканнях доріг вона далека від культивування релігії" [3, с. 224]. Однак ґрунтовне дослідження про своєрідні моделі функціонування християнських ідей і образів у творчості Лесі Українки, про особливості її релігійних поглядів має бути ще створене.

Список використаних джерел

1. Агеєва В.П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. – К.: Либідь, 1999. – С. 218; Антофійчук В.І. Євангельські образи в українській літературі XX століття. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 56-68.
2. Качуровський І. Завуальована молитва?.. // Слово і Час. – 1993. – № 12. – С. 49.
3. Сурстюк Є. На святі надій: Вибране. – К.: Наша Віра, 1999. – С. 224-225.

СЕКЦІЯ 20. Готельно-ресторанна справа.

**Кравченко Л.В., кандидат педагогічних наук,
викладачка кафедри технологій та організації
туризму і готельно-ресторанної справи
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини**

ПОШУК ШЛЯХІВ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

На фоні коронавірусної пандемії і породженої нею економічної кризи в найбільшій мірі постраждав сектор малого та середнього бізнесу, орієнтований на надання офлайн-послуг. Індустрія гостинності на ряду з авіап перевезеннями, організацією дозвілля, фізкультурно-оздоровчою діяльністю, туристичними агентствами, громадським харчуванням, організаціями, що надають побутові послуги населенню та багато інших є найбільш постраждалими в наслідок світового розповсюдження коронавірусної інфекції.

Фактично попит на послуги індустрією громадського харчування, розваг, туризму, гостинності в умовах карантину впав в рази. При цьому необхідність платити заробітну плату, податки, соціальні внески, орендні платежі, кредити банкам та інші послуги збереглися.

Різноманітні теоретичні аспекти діяльності індустрії гостинності висвітлено у працях таких учених, як: Берещак В., Земліна Ю., Ліфіренко О., Мельник А., Ненич Х., Остапенко А. та багато інших. Однак сьогодні окремі питання щодо подолання негативних явищ підприємствами сфери гостинності на разі є актуальними та потребують детального вивчення.

Стосовно закладів готельно-ресторанного господарства, то до них висувається все більше вимог. Діючі готелі та заклади харчування повинні відповідати всім санітарно-епідеміологічним вимогам, які контролюються суворіше, ніж зазвичай.

Великі мережі готелів, в яких від 70 номерів, можуть продовжувати свою роботу після періоду консервації. Відновитися не зможуть малі готелі [3]. Водночас, згідно Розпорядження від 18 травня 2020 року № 32 «Щодо деяких вимог до протиепідемічних заходів при послабленні карантину», вітчизняні готелі не зобов'язані зачинятися на період карантину, однак через відсутність гостей у більшості з них немає іншого варіанту [4].

Разом з підприємствами в сфері громадського харчування несуть втрати і суміжні бізнеси - ті, які забезпечували продуктові поставки в ресторани, надавали клінінгові послуги, поставляли і ремонтували обладнання.

Урядом розроблено тимчасові рекомендації роботи готелів та закладів харчування, що передбачають проведення температурного скринінгу для працівників; наявність інформаційних матеріалів щодо профілактики коронавірусу та місць для обробки рук спиртовмісними антисептиками з концентрацією активно діючої речовини; обмеження на одночасне перебування відвідувачів у вестибюлі чи залах закладу; допуск відвідувачів та перебування у заклад лише у захисній масці та багато інших. Все це потребує додаткових витрат, що в свою чергу призведе до зменшення й так невеликого прибутку закладів.

Заклади харчування змушені всі дорогі позиції з меню прибрати. Від дорогих продуктів теж довелося відмовитися. Меню значно скоротилися, залишилися тільки найбільш ходові позиції, які користуються особливою любов'ю у гостей.

Всі ці міри відбилися і на заробітній платі співробітникам, яку в більшості випадків довелося скоротити на 20-30%.

Яким же чином у рамках цих обмежень можна мінімізувати наслідки карантинних обмежень на діяльність підприємств індустрії гостинності?

Власники та керівники закладів намагаючись впоратися з наслідками коронавірусу впроваджують нові технології обслуговування - хтось пропонує доставку своїх товарів, хтось із офлайн торгівлі переходить в онлайн, деякі компанії об'єднують зусилля і ведуть спільні проекти; змінюються підходи до бізнес процесів, впроваджуються нові інструменти управління.

Так, наприклад, ті ресторани, які відкривалися в 2020 році після першого локдауну, заздалегідь обговорили орендні канікули на період можливого наступного локдауну з орендодавцями та відпустки за свій рахунок з персоналом.

Відкриття літніх майданчиків дало можливість сфері громадського харчування поступово відновлюватися. Хоча мова може йти не про відновлення, а швидше про адаптацію бізнесу під нові реалії.

Деякі заклади вже переформатувалися: щоб зберегти робочі місця, була проведена реструктуризація - офіціанти тепер приймають дзвінки і оформляють замовлення - виписують чеки, упаковують готові страви і складають маршрут доставки для кур'єрів. З початком карантину багато кафе зробили доставку безкоштовною.

Інші заклади перебудовуються абсолютно незвичним чином, додаючи до звичного формату доставки їжі «ready to eat» новий – «ready to cook» (фабрикати швидкого приготування) [4].

Економічні та фінансові аналітики шукають можливості для виходу з кризи з мінімальними втратами, і шансу для продовження розвитку. Вони радять наступні кроки для стабілізації бізнесу:

1. Контроль грошових потоків, зменшення витрат (домовленість з партнерами, орендодавцями про відстрочку платежів; перерозподілення бюджету на більш пріоритетні завдання).

2. Підвищення ефективності внутрішніх процесів (виділення центрів в структурі компанії, які відповідають за залучення клієнтів).

3. Оптимізація витрат і штату (поділ всіх витрати компанії за категоріями: А - життєво важливі для існування бізнесу, В - другорядного значення, С - допоміжні, що підвищують комфорт роботи).

4. Адаптація бізнес моделі під мінливі реалії (оцінка ринкових тенденції, аналіз дії конкурентів, вироблення нової стратегії на період карантину, розширення/зміна продуктової лінійки).

5. Вдосконалення системи залучення клієнтів [1].

Наразі досить важко передбачити скільки часу знадобиться для виходу з кризи, адже подібної ситуації раніше не було і досі ніхто не може спрогнозувати, коли повністю відновиться робота індустрії гостинності. Відновлення потребує тісної взаємодії і консолідованої діяльності між підприємствами галузі, пошуку нових шляхів співробітництва, що дасть змогу не закритися малим підприємствам та відновитися середнім і великим та забезпечить їх подальший розвиток [2].

Та усі погоджуються, що після закінчення карантину проблеми не зникнуть. Багатьом закладам доведеться змінювати формат, шукати додаткове фінансування або скорочувати витрати, а головне - боротись за відвідувачів, яких точно стане менше.

Список використаних джерел

1. Бізнес під час коронавірусу: як вижити в умовах карантину <https://inteltech.com.ua/uk/blogs/biznes-pid-chas-koronavirusu-yak-vyzyty-v-umovah-karantynu>

2. Вихід з карантину: хто найбільше постраждав через простій і як це позначилося на бізнесі:

<https://dyvys.info/2020/05/26/vyhid-z-karantynu-hto-najbilshe-postrazhdav-cherez-prostij-i-yak-tse-poznachylosya-na-biznesi/>

3. Ненич Х. Готелі під час корона вірусу. Варіанти: <https://varianty.lviv.ua/71114-hoteli-pid-chas-koronavirusu>

4. Нові послаблення карантину: як МОЗ пропонує працювати готелям, фітнес-клубам і транспорту. Ліга 360. 19.05. 2020. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/195407_nov-poslablennya-karantynu-yak-moz-proponupratsyuvati-gotelyam-ftnes-klubam-transportu

Захаренко А.В.

Науковий керівник: Сюмка Ю.В., асистент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Розвинена індустрія гостинності, складовою якої є ресторанне господарство, є ознакою належного соціально-економічного рівня країни, прогресивної структури її економіки. У всьому світі ресторанний бізнес є одним із найпоширеніших видів малого бізнесу, саме тому заклади та підприємства ведуть між собою постійну боротьбу за сегментацію ринку, пошук нових та утримання постійних споживачів їхньої продукції та послуг. Усі заклади ресторанного господарства повинні бути конкурентоспроможними, основу чого становлять інновації. Також одним із головних завдань, останнім часом, залишається аналіз ринку ресторанних послуг та визначення основних тенденцій його розвитку, що, в свою чергу, сприяє відкриттю нових можливостей для розвитку бізнесу.

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні, можна стверджувати, що останнім часом з'явилися так звані вільні або креативні простори, які часто називають себе «коворкінгами», «некафе» або «smart safe». Вони можуть розташовуватися в центрі міста або в офісних центрах. Основна концепція таких закладів – безкоштовно все, крім часу. Ці заклади працюють за системою «все включено» (відвідувач платить не за їжу та напої, а за час) і являють собою нерухомість нового формату, яка спеціально пристосована для фрілансерів, стартаперів, ІТ-підприємців та маркетологів.

Коворкінг – це модель роботи, коли працівники залишаються вільними і незалежними, і використовують вільний простір для своєї діяльності. Займатися своїми справами вони можуть у коворкінг-центрах або у креативних просторах, винайнявши робоче місце на місяць, день або декілька хвилин [5]. Формат таких закладів передбачає наявність кухні, де відвідувачі можуть знайти каву, чай, снеки, фрукти і печиво (у необмеженій кількості). Можна користуватися оргтехнікою та засобами зв'язку, сейфом, робочими кабінетами, кімнатою для переговорів, бібліотекою (діє буккросінг), кімнатою для відпочинку. Тут можна влаштувати ділові зустрічі, семінари, майстер-класи, перегляди кінофільмів і концертів, просто спілкуватися або відпочивати. Це місця для тих, хто комфортно відчуває себе в демократичній атмосфері і знаходиться у пошуках нових трендів, знань і вражень. Креативні простори і коворкінги являють собою свого роду культурно-освітні кластери, які поєднують в собі кафе, офісні та освітні центри, магазини, велопрокати, кінозали, конференц-зали, дизайн-бутіки, шоу-руми, лекторії, майданчики, тощо [5].

Зараз свіжою та перспективною тенденцією розвитку закладів ресторанного господарства є «контактні» кафе, хоча тенденцією назвати це дуже складно, бо в Україні таких закладів одиниці. «Контактне» кафе – це заклад ресторанного господарства, де відвідувачам пропонують не тільки насолодитися їжею та напоями, а й насолодитися компанією домашніх тварин. У таких кафе є можливість побавити тваринок, також в деяких закладах можна і кормити, але перед цим треба обов'язково показати інструктору або спеціальній людині, що стежить за ними, саму їжу – щоб не зашкодити тварині [4].

Останнім часом поряд з традиційними повносервісними ресторанами з'явилися спеціалізовані підприємства зі скороченим набором пропонованих послуг і страв. Спеціалізація їх може бути різноманітною. Ресторани можуть спеціалізуватися, як правило, на приготуванні національних страв, вечерь, сніданків. Поширення набувають ресторани швидкого обслуговування, які спеціалізуються на гамбургерах і смаженій картоплі (McDonald's), піці (Pizza Hut, Domino, Little Caesar), біфштексах (Sizzler), морепродуктах (Red Lobster), сандвічах (Subway). Особливо актуальними є тематичні ресторани: Дикий Захід, рок-н-рол, футбол, літаки тощо. Переважно вони пропонують обмежену кількість страв, але зосереджуються на створенні відповідного настрою та атмосфери [5].

Вже не перше десятиліття в Україні розвивається культура їжі на вулицях. Цей ринок щороку зростає в середньому на 20-30%. Експерти оцінюють його ємність у понад 2 млрд. дол. Так званий стріт-фуд в Україні представляють близько 20 крупних мережевих і сотні дрібних локальних компаній. Попит задоволений далеко не повністю – близько 65% у Києві і на 30-40% в інших регіонах країни. Сьогодні цей сектор ринку демонструє різноманітність закладів (кіоски, мобільні кав'ярні та піц церії, тощо), нові тематичні концепції, кулінарне різноманіття, різні цінові рівні, а також вживання якісної, здорової, збалансованої їжі і постійне збільшення асортименту продукції (свіжі соки, натуральна кава, млинці, салати, сандвічі, піца, солодоші) [1].

Мода на здоровий спосіб життя також змінює культуру харчування, визначаючи ще одну світову тенденцію розвитку ресторанного бізнесу – споживання здорової їжі. Як наслідок розвиваються нові формати підприємств ресторанного господарства – салат-бари, суп-бари, вегетаріанські ресторани, «renkitchen» (клієнт бачить, як готуються страви, «slow-food»), тощо.

У великих містах стає все більш популярним сніданок в ресторані, тому деякі заклади починають працювати з 6-7 годин ранку. Пропонуються як окремі страви, так і комплексні сніданки в українському, французькому, англійському, німецькому, італійському та американському варіантах.

Ще однією з сучасних тенденцій у ресторанному бізнесі є його поєднання з мистецтвом шляхом організації виставок, творчих вечорів, концертів в закладі.

З появою в Україні традиції повноцінного сімейного відпочинку почали активно розвиватися заміські ресторани, особливо на ключових трасах. Формат заміських ресторанів передбачає: ресторан, готель на 15-25 номерів (одна будівля або будиночки), мангал, дитячий майданчик, контактний зоопарк, басейн, автостоянка.

Крім того, спостерігається тенденція переміщення послуг з організації споживання продукції та обслуговування споживачів із залів закладів ресторанного господарства до робочих місць (офіси, установи), місць відпочинку, місць святкування святкових подій, до домівки. У міжнародній індустрії гостинності ця послуга має назву «catering». Послугу з «кейтерингу» надають не тільки заклади ресторанного господарства (ресторани, кафе, бари), а й компанії, які створені на базі ресторанів.

На сьогодні, через поширення пандемії по всьому світу відбувається закриття багатьох ресторанів, барів, кафе та інших типів ресторанного господарства, що значно впливає на всю сферу послуг. Ресторанний бізнес одним з перших постраждав від пандемії і від обмежувальних заходів, які були спрямовані на боротьбу з нею.

На даний момент, ресторани роблять все можливе, щоб залишатися на ринку. Найпоширенішою послугою в закладах ресторанного господарства є доставка. Доставка в складеній ситуації частково є порятунком ресторанного бізнесу. Сьогодні існує досить багато компаній з доставки страв. Найпоширенішими з них у нас є Glovo, Ракета і Uber eats, які співпрацюють з багатьма закладами ресторанного господарства. Хоч прибуток з доставки не є таким же високим, як від звичайної організації споживання їжі в ресторанах, проте, таке рішення може допомогти зберегти невелику частку прибутку ресторану.

Через ситуацію у світі все більше людей переходять в онлайн-режим. Стає популярним такий вид діяльності як онлайн-маркетинг та інфлюенсер-маркетинг. Цим користуються

ресторатори, розвиваючи і створюючи сторінки своїх закладів у соціальних мережах (Facebook, Instagram). Завдяки персональним інтернет-сторінкам споживачам надається можливість дізнатися про меню, цінову політику, інтер'єр та екстер'єр закладу.

Криза вплинула на всі сфери діяльності і на людей. Багато ресторанів це розуміють і знижують ціни на свою продукцію. Це необхідно у зв'язку з тим, що люди зараз не спроможні купувати дорогі і вишукані страви. Багато рестораторів для залучення більшої кількості клієнтів запроваджують акційні пропозиції (це може бути акція вихідного дня, 1=2, безкоштовна доставка, тощо). Деякі заклади ресторанного бізнесу проводять майстер-класи з провідними шеф-кухарями онлайн. Все це є певним маркетинговим ходом рестораторів для отримання більшого прибутку та привертання уваги нових споживачів.

Крім цін багато рестораторів так само змінюють і основне меню. Як вже говорилося, дорогі і вишукані страви можуть бути не по кишені і просто не зацікавити споживачів. Для цього ресторани розробляють «карантинне меню». В основному це стандартні сніданки, обіди та вечері. Крім того, зараз роблять страви, розраховані не на одну людину, а на сім'ю, приблизно на 3 людини. Це допомагає розширити споживчу базу сімейними парами. Так само набирають популярність неготові страви, а заготовки страв, як правило, на кілька днів.

Все більше ресторанів використовують технологію QR-коду для оплати замовлення за допомогою смартфона. Це є досить доречним особливо в період пандемії. Сам QR-код може містити різну інформацію про заклад: меню, умови доставки, історію ресторану або дані персональних карт лояльності. За допомогою коду можна створити замітку в календарі з акцією або заходом, який буде в закладі [2].

Зараз багато закладів ресторанного господарства для оповіщення гостей про готовність замовлення або звільнення столика роздають пейджери та біппери клієнтам. Такі прилади подають світловий або вібросигнал в радіусі 1000 м. Вони можуть мати різний дизайн і форму.

У ресторанному бізнесі за сучасних умов змінюються характер і структура діяльності. Нові технології дають можливість гнучко й сегментовано організувати проведення дозвілля, конкурентоспроможного із традиційною пропозицією. Таким чином, основні тенденції розвитку ресторанного господарства охоплюють такі напрямки: впровадження нових технологій, техніки, вдосконалення продукції і послуг, застосування нових управлінських рішень, а також враховують сучасні форми здорового харчування, безпеки і відпочинку населення.

Список використаних джерел:

1. Замрий Т. Что украинцы едят на ходу - тенденции стрит-фуда // - URL: <http://horeca.ua/articles/la-pizza-espresso3/>
2. Инновации в ресторанном бизнесе // - URL: <http://nippondom.com/innovatsii-v-restorannom-biznese>
3. Коронавірус: як українські ресторатори ведуть бізнес в умовах пандемії // - URL: <https://www.restorator.ua>
4. Луньова П. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу. *Стан та перспективи розвитку міжнародної електронної комерції та готельно-ресторанної справи*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 травня 2020 р.). Харків, 2020. С. 30-34.
5. Прилепа Н.В. Сучасні тенденції розвитку ресторанного господарства України та Європи. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Хмельницький, 2017. № 6. Том 1. С. 163-166.

Коваленко В.О.
Науковий керівник: Сюмка Ю.В., асистент
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

У період ринкових відносин готельно-ресторанна індустрія має високий рівень конкурентності. Витримують цю важку боротьбу тільки ті заклади, які можуть забезпечити високоякісне обслуговування клієнтів, що є неможливим без добре навченого персоналу. Персонал підприємства є запорукою продуктивності, особливо у закладах готельного та ресторанного господарства, тому актуальною проблемою на сьогодні для підприємств такого типу є проблема управління ними.

Велика складова успіху роботи будь-якого підприємства готельного чи ресторанного господарства забезпечується працівниками, зайнятими на ньому. Управління персоналом – основоположна складова бізнесу. Грамотний менеджмент у цій сфері формує сприятливе середовище, в якому реалізується трудовий потенціал, розвиваються здібності кожного працівника, люди отримують задоволення від виконаної роботи та суспільного визнання своїх і колективних досягнень. Тому, в цій галузі поступово відбувається перехід від технологічних підходів до системного підходу, в основі якого лежить довгостроковий розвиток трудового потенціалу кадрів [2,с.132].

На сучасному етапі розвитку керування особовим складом на підприємствах притаманні такі проблеми, як недостатня дієвість управління трудовим колективом, низький рівень до обґрунтування і розробки кадрової політики, низька ефективність заходів щодо наймання робітників, відсутність систематичного і кваліфікованого оцінювання, низький рівень забезпечення соціального партнерства та оцінювання ефективності організації працівників тощо [1,с.30].

Ефективність адміністрування залежить від обраної системи управління штатом організації. Система управління – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які відрізняються функціональними цілями, діють автономно, але спрямовані на досягнення спільної мети [2,с.132].

Розрізняють дві групи принципів побудови системи керування в організації:

1. Принципи, які характеризують вимоги до формування системи керівництва над персоналом (первинності функцій адміністрування, оптимального співвідношення управлінських орієнтацій, економічності, перспективності, комплексності, оперативності, оптимальності, простоти, науковості, автономності, узгодженості, стійкості, прозорості, комфортності тощо).

2. Принципи, які визначають напрямки розвитку системи командою (концентрації, спеціалізації, паралельності, гнучкості, спадковості, безперервності, ритмічності, прямо точності, тощо) [4, с.14].

Щодо наукових методів, на основі яких здійснюється управління, то застосовують такі три групи: адміністративні, соціально-психологічні та економічні.

Адміністративні методи орієнтовані на мотивацію свідомої поведінки, дисципліни праці, відповідальність, бажання працювати на певному місці, тощо. Вони відрізняються безпосереднім характером впливу, оскільки адміністративні акти підлягають обов'язковому виконанню. У свою чергу економічні та соціально-психологічні методи мають непрямий характер впливу на працівників. Застосовуючи ці два методи, не слід розраховувати на їх автоматичну дію. Також дуже важко визначити міру їх впливу та остаточний результат.

На практиці показником ефективності системи адміністрування в організації та відділу управління персоналом є ступінь витрат на досягнення організаційних цілей.

Узагальнюючи традиційні світові підходи до керування персоналом, необхідно зазначити, що управлінські процеси виходять на кардинально новий рівень. Тому основу концепції сучасної системи управління людьми на підприємствах готельно-ресторанного господарства становить висхідна роль особистості робітника. Інвестуючи в розвиток людського капіталу, підприємства одержать значні переваги в майбутньому. Тож питання адміністрування мають велике значення в розвитку готельно-ресторанної сфери та є визначальним аспектом у діяльності підприємства в утриманні своїх позицій на ринку послуг і підтримки своєї конкурентоспроможності [2, с.133].

Керівництво закладів харчування та розміщення повинне вміти мотивувати співробітників, адже для ефективної роботи працівників у колективі необхідно, аби вони були зацікавлені як морально, так і матеріально. До матеріальних мотивацій можна віднести заохочувальні надбавки та доплати, компенсаційні доплати, додаткова плата за умови праці. Наприклад, робота у вихідні чи святкові дні, робота понад стандартний час, нічна робота й інше. Моральні мотивації включають: постановки мети та завдань, прийняття рішень стосовно тих чи інших питань, вдосконалення грошової системи винагород непрямыми засобами заохочення, тобто надання більшої незалежності, виявлення подяки співробітникам, як увага до них від керівництва, тощо.

Суспільне значення готельно-ресторанної діяльності як одного з індикаторів розвитку економіки держави зумовлює необхідність створення галузевої системи підготовки та підвищення кваліфікації персоналу. Подальше вдосконалення системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів для готельної та ресторанної індустрії потребує, перш за все, з'ясування реальної потреби у фахівцях відповідно до кількісних та якісних критеріїв цієї сфери, визначення переліку професій і відповідних спеціальностей, розробки навчальних програм і методичних посібників, формування мережі спеціалізованих навчальних закладів і комплектування корпусу викладачів. При цьому слід зважати на вплив низки факторів макrorівня та мікрорівня, які позитивно чи негативно позначаються на перебігу процесів у готельно-ресторанній галузі, у тому числі й безпосередньо у процесі формування персоналу [3, с.28].

Отже, готельно-ресторанні послуги мають необмежений потенціал розвитку та вносять значний внесок в економіку країни. Безпосередньо ця сфера забезпечує масштабні інвестиції у регіони, що приваблюють туристів і саме люди виступають важливим ресурсом для будь-якої організації та є ключем для визначення сутності й ефективності цього бізнесу. Завдяки висхідній ролі особового складу у готельно-ресторанному господарстві, використання нового обладнання, технологій та методів виробництва призвело до кардинальних змін у змісті роботи, таких як посилення зацікавленості до працівників та першість функцій забезпечення безперервності обслуговування в індустрії гостинності, які потрібно удосконалити в галузі управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом : підручник. Київ : Центр учбової л-ри, 2011. 468 с.
2. Гакова М. В. Концептуальні підходи до управління персоналом підприємств готельно-ресторанного господарства. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні науки. 2014. № 4. С. 130–134.
3. Гуляєва Н., Полтавська О. Маркетинговий підхід до формування персоналу готелів. Вісник КНТЕУ. Підприємництво. 2011. №1. С.28
4. Рульєв В. А., Гуткевич С. О., Мостенська Т. Л. Управління персоналом : навч. посіб. Київ, 2012. 324 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Готельна індустрія - це система господарювання регіону чи окремого туристичного центру і є важливою прибутковою складовою економіки країни.

Науковці поняття готельна індустрія ототожнюють із поняттями "готельний бізнес", "готельне господарство", "готельна справа". Це пов'язано з тим, що суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку внаслідок розміщення туристів та надання їм інших додаткових послуг. Відповідно, можна стверджувати, що готельна індустрія є невід'ємною частиною сфери гостинності.

На конкурентному ринку послуг гостинності прагнення підприємств до отримання найбільшого прибутку та зростаюча платоспроможність споживачів послуг спонукають підприємства готельного бізнесу надавати не лише проживання та харчування, а й розширювати обсяг додаткових і супутніх послуг. Це збагачує зміст поняття "готельний бізнес", розширює сферу діяльності готельних підприємств, що надають послуги, і власного виробництва, і суміжних галузей [1, с. 192].

Спеціалісти стверджують, що готельна індустрія - це єдність усіх фірм і організацій, що співпрацюють, кожна з яких виконує свої специфічні функції, спрямовані на задоволення потреб гостей. Під час дослідження індустрії гостинності важливо усвідомлювати, що вона містить різні галузі й сектори, крім того, потрібно врахувати системи взаємин, що існують між готельними комплексами та іншими компаніями, багато в чому подібними до них.

На сьогодні готельне господарство динамічно розвивається та інвестується як важлива галузь індустрії туризму та національного господарства.

Для подальшого розвитку готельного сектора необхідно створювати сприятливий інвестиційний клімат на макрорівні (привабливі і передбачувані умови економічної діяльності в країні та в цілому) і мікрорівні (податкові, митні та інші пільги для підприємств, що спеціалізуються на наданні готельних послуг) в цілях припливу вітчизняного та іноземного капіталу: безпосередня участь і підтримка держави у здійсненні великих інвестиційних проектів; збільшення переліку додаткових послуг; підвищення якості та культури обслуговування клієнтів; приведення автошляхів у належний стан, що відповідає міжнародним стандартам.

У перспективі готельний бізнес повинен стати провідним чинником активізації туризму, інтеграції нашої держави у світові структури міжнародного співробітництва, зростання значення національної культури.

Основною рисою готельного господарства, на думку О.Л. Ремеслової, є підвищення попиту на готельні послуги через створення взаємовигідних відносин між клієнтом (відвідувачем) і підприємством готельного господарства, в яких визначальними стають функціональні якості гостинності. Відповідно для розвитку вітчизняного готельного бізнесу значну роль відіграє якість надання усіх передбачених послуг.

Для досягнення і підтримки певного рівня якості послуг у готелі є використання системного підходу до управління якістю, щоб забезпечити розуміння і задоволення потреб споживача. Тому, для досягнення певного рівня якості необхідно дотримуватися принципів якості на всіх рівнях у готелі, а також здійснювати постійний аналіз і поліпшувати створену

системи управління якістю. Основним аналізом діяльності системи управління якістю є зворотній зв'язок сприйняття споживачами наданих послуг [2, с. 302].

На нашу думку, успішне здійснення управління якістю на етапі надання послуг створює значні можливості для:

- поліпшення надання послуг і задоволення вимог споживача;
- підвищення продуктивності, ефективності і скорочення витрат;
- розширення ринку.

Для досягнення цих переваг у системі якості послуг повинні також враховуватися аспекти людського фактору, залучення до надання послуги, за допомогою:

- управління соціальними процесами, пов'язаними з наданням послуг; розгляд взаємодії людей як однієї з вирішальних складових частин якості послуг;
- визнання важливості сприйняття образу, що створився в споживача про готель, культуру та процес надання послуг;
- розвитку умінь і здібностей персоналу;
- стимулювання зацікавленості персоналу в підвищенні якості та задоволенні очікувань споживача.

Відповідно, основним принципом системи якості послуг має бути споживач. Споживач є центральною ланкою трьох ключових аспектів системи якості. Задоволеність споживача може бути досягнута лише за наявності гармонії між відповідальним керівництвом, людськими і матеріальними ресурсами, а також структурою системи якості [3, с. 61].

Керівництво несе відповідальність за розробку політики в сфері якості послуг і задоволення споживачів. Її успішна реалізація залежить від тієї уваги, яку керівництво приділяє розробці та ефективному функціонуванню системи якості.

На вище керівництво покладаються відповідальність і зобов'язання за політику готелю у сфері якості. Саме керівництво повинне розробити і документально оформити політику якості, що стосується:

- рівня якості і наданих послуг;
- репутації готелю щодо якості;
- цілей забезпечення якості послуг;
- вибору підходу до досягнення цілей у сфері якості.

Керівництво в сфері якості повинне, забезпечити її зрозумілість, здійсненність і проведення у життя. Першочергові завдання повинні включати:

- постійне задоволення вимог споживачів з погляду професійних стандартів і етики;
- безперервне підвищення якості послуг;
- врахування соціальних потреб;
- ефективність при наданні послуг [4, с. 25].

Підвищення якості послуг має важливе значення для готельного підприємства, споживача та національної економіки в цілому. Надання якісних послуг відвідувачам сприяє збільшенню обсягу їх реалізації, рентабельності підприємства, зростанню престижу готелю. Споживання послуг поліпшеної якості та більшої споживчої вартості зменшує поточні витрати споживачів та забезпечує більш повне задоволення їх вимог.

Можемо зробити висновок, що основними завданнями у сфері готельного бізнесу згідно з міжнародними стандартами стає створення конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності, пошук нових шляхів розвитку, оновлення власної політики з урахуванням динамічного ринку готельних послуг.

Розглянемо розвиток готельного ринку у Вінницькій області. Становлення готельного ринку Вінницької області зіткнулося з низкою проблем. Однією з них є слабкість внутрішньої конкуренції (що пояснюється відсутністю вільних засобів і високими податковими ставками,

через що складно забезпечити економічну стабільність, максимізувати прибутки, підвищити конкурентоспроможність підприємств індустрії гостинності на ринку готельних послуг) і відсутність могутніх міжнародних готельних мереж. Показник низької конкурентоспроможності готельних послуг формується рівнем ціни і якістю послуг. Через високі податкові ставки (готельний збір) готелі вимушені встановлювати високі ціни. Ставки готельного збору для готелів різних категорій в Україні відрізняються. Ціни визначаються умовами конкуренції, станом і співвідношенням попиту і пропозиції[5, с. 1].

Майже всі Вінницькі приватні готелі створені на базі реконструйованих житлових будівель або колишніх гуртожитків чи відомчих готелів. Майже всі - комфортабельні, відносно недорогі, з невеликою кількістю номерів. Тут панує затишна атмосфера, а адміністратори, вміють усміхатися. Безпекою клієнтів опікується надійна охорона.

Власники приватних готелів стверджують, що відкривати великий готель поки що не варто, так як малим легше управляти і простіше зберігати домашню обстановку.

Сучасні реалії функціонування підприємств різних галузей економіки характеризуються досить складною ситуацією. Поширення COVID-19 у всьому світі змінило діяльність усіх суб'єктів господарювання. Пандемія коронавірусу завдала серйозних збитків готельному бізнесу в Україні, на відновлення сектору може піти не один рік.

Пандемія коронавірусу не залишила жодної індустрії недоторканою, але ресторанний бізнес є найбільш помітним та проблематичним. Тому на сьогодні, ресторанний бізнес, як ніколи раніше, веде активну боротьбу за збереження власної життєздатності.

У зв'язку з пандемією коронавірусу закрилися більшість підприємств ресторанного бізнесу. Ресторанний бізнес зіштовхнувся з безпрецедентною кризою, яка, безумовно, трансформує в перспективі діяльність підприємств цієї сфери.

Ресторатори усього світу, для яких ресторанний бізнес має цінність, сьогодні вимушені задіяти всі ключові ресурси. В таких умовах на перший план виносяться питання гнучкості та швидкості реакції підприємств ресторанного бізнесу, що передбачає адекватну трансформацію бізнес-моделі їх діяльності відповідно до змін умов ведення[6, с. 2].

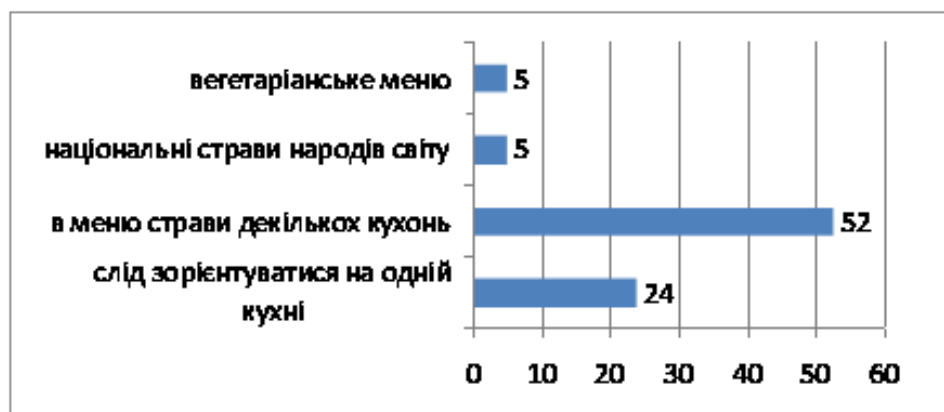
Список використаних джерел

1. Агафонова Л. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів/ Л. Агафонова, О. Агафонова; Київський ун-т туризму, економіки і права. -К.: Знання України, 2015. -351 с.
2. Апілат Р.В. Модель механізму управління якістю послуг у підприємствах туризму /Р.В. Апілат, О.В. Апілат // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – Х.: ХДУХТ, 2014. – Вип. 1 (11). – С. 677-681.
3. Астахов А. Система управління якістю - інструмент удосконалення загальної системи управління організацією (підприємством) / А. Астахов, Л. Хриплива // Стандартизація, сертифікація, якість, 2015. - № 4. - С. 60–64.
4. Мельниченко С.В. Методика дослідження якості обслуговування на туристичних підприємствах / С.В. Мельниченко // Вісник КНТЕУ. 2016. №1. С.24-32.
5. Електронний ресурс – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/roglev12-6.htm
6. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/turizm/harakteristika-stanu-gotelnoji-industriji-ta-perspektiv-jiji-rozvitku-v-vinnickii-oblasti>

НОВІ КОНЦЕПЦІЇ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: ГАСТРОМАРКЕТИ ТА ЕКОРЕСТОРАНИ

Індустрія ресторанної сфери неупинно розвивається, внаслідок чого ринок ресторанного бізнесу потребує креативних та успішних рестораторів. Як відомо, такі підприємці часто думають на кілька кроків вперед і слідкують за тенденціями для того, щоб залишатися лідерами у своїй справі. Одними із яскравих прикладів нових концепцій у ресторанному господарстві є гастромаркети та екоресторани.

Гастромаркети – це вид ресторанного господарства, що поєднує в собі багато різних кухонь і надає можливість споживачу обирати страви із різних точок громадського харчування у рамках певного простору [2]. Перші гастромаркети виникли у країнах Азії, де звично бачити фуд-кортти прямо на ринкових площах або на закритих ринках. Пізніше ідея створення таких закладів перемістилась у Європу. До прикладу можна згадати про Корею, а саме про найбільш популярну точку вуличної їжі – площу ВВІФ. Окрім страв корейської кухні, там можна знайти великий перелік страв, які виготовлені за міжнародними рецептами. Від тайванських арахісових млинців до турецьких шашликів [4]. Оскільки тенденція створення таких закладів ресторанного господарства неупинно розвивалась і давала свої плоди у вигляді задоволення великого спектру гастрономічних уподобань споживачів, а

слідом і прибуток, ресторатори нашої країни також почали цікавитися цим. Отже, як видно з рис.1, за даними електронного дослідження в Україні було визначено, що більшість респондентів надає перевагу наявності в меню страв декількох кухонь [3].

Рис. 1 - Смакові властивості потенційних споживачів

Окрім попиту на продукцію, важливо враховувати трафік споживачів та орендну плату за приміщення для реалізації товару. Гастромаркети дозволяють збільшити потік споживачів за рахунок того, що середній чек у гастромаркетах зазвичай нижче, аніж у ресторанах або у кафе. У таких типах закладів приміщення поділене на зони різних орендарів, що дозволяє їм реалізувати готову продукцію за нижчими цінами.

Яскравим прикладом гастромаркету в Україні є Gastrofamily Food Market на Бессарабці, заснований відомим ресторатором Дмитром Борисовим. Станом на 10 червня 2020 року, цей заклад працював у тестовому режимі.

У 2019 році проводилось засідання із найкращими українськими рестораторами, де було визначено основні тренди на попит і можливу пропозицію, відповідь на них. Згідно із дослідженням 2019 року (рис.2), було опитано 2500 мешканців України, віком від 18 років [1]. Як видно, більшість респондентів все ж надають перевагу кафе та барам, хоча, із невеликим відривом, другу позицію займають фаст-фуди або їжа «to go». Таким чином,

поєднавши результати першого та другого досліджень, створення гастромаркетів може бути успішною новою концепцією закладу ресторанного господарства.

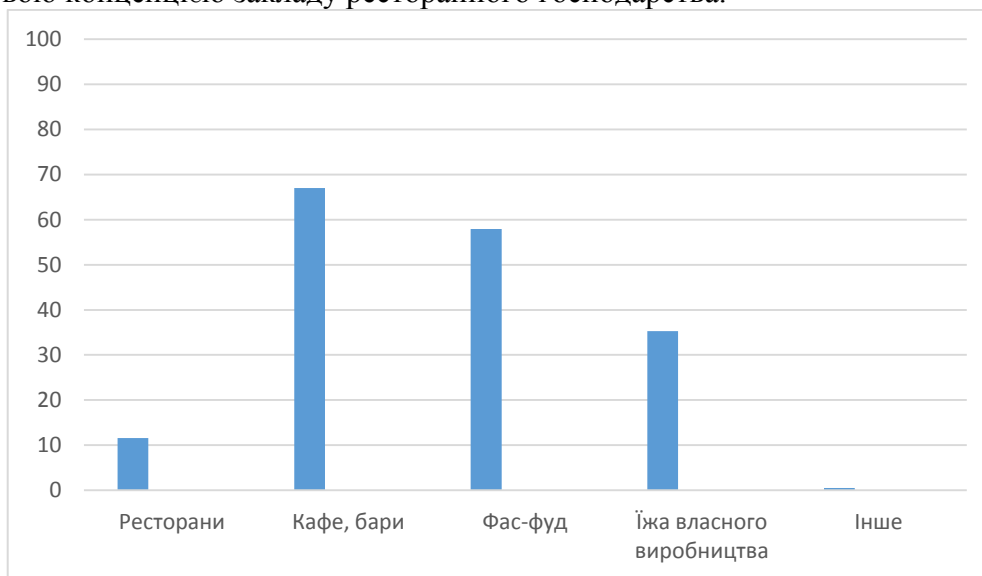

Рис. 2 – Місця харчування, яким надають перевагу

Сучасний світ, розвиток технологій та втручання людини у природу з кожним роком все більше впливають на стан навколишнього середовища. Значні зміни у природі ми могли побачити за останні 1-2 роки. Масштабні пожежі в Австралії, Амазонці, Сибірі, аномальні явища, катаклізми по всьому світі, навіть в Україні вже почали з'являтися неприйнятні для нашого регіону циклони (торнадо, водяні смерчі, тощо). Для того, щоб зберегти природу та навколишній світ, компанії із захисту природи розробляють різні проекти, реклами, акції аби докликатись до людства та зупинити руйнівний процес. Ресторанну сферу ця ситуація теж не обійшла. Як відомо, одним із трендів останніх років є еко-продукція та екостиль в дизайні ресторанів. Людям стала важлива не лише якість страви, а й процес її приготування та безпосередньо її реалізація (від використання правильного одноразового посуду до технології приготування страви та утилізації відходів). Що стосується вигоди: недавні опитування в США показали, що 65% споживачів готові платити на 10% більше за їжу в «зелених» ресторанах. Якщо і наші співвітчизники готові переплачувати за екологічність, то у подібних закладів є величезний потенціал. Хоча, з іншого боку, дослідники вважають, що тренд на екоресторани в Україні не є прибутковим. Відповідно, на їх думку, подібний напрямок екологізації закладів ресторанного господарства наразі не є прибутковим з огляду ресторанного бізнесу.

Отже, потрібно ретельно вивчати тренди інших країн і розуміти готовність населення України до нових концепцій. Як було сказано вище, для того, аби бути успішним ресторатором, потрібно поєднувати в собі низку якостей: бути, в якійсь мірі, аналітиком, прогнозувати прибутковість, тощо; бути креативним і запроваджувати нові ідеї, концепції. Безперечно, бути новатором у своїй справі – це швидше шлях до успіху, але ресторатор повинен свідомо оцінювати попит і свою пропозицію.

Список використаних джерел

1. «В тренді еко» - у Вінниці зібрались кращі ресторатори України.
URL: <http://vlasno.info/ekonomika/3/biznes/item/31665-v-trendi-eko-u-vinnitsi-zibrals>
2. Гастромаркети. Концепция фуд-холлов и их отличие от фермерских рынков и фуд-кортов.
URL: <http://concept-development.ru/index.php/gastromarket>
3. Електронний журнал «Ефективна економіка».
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3085>
4. Керівництво по їжі вулиці в Пусані.
URL: <https://ukr.worldtourismgroup.com/guide-eating-street-food-busan-25930>

СЕКЦІЯ 21. Політичні науки.

Мороховський В.О.
Науковий керівник: Сергієнко Т.І.
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових та політичних наук
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОБРАЗ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Політичне лідерство - це поняття, яке є ключовим для розуміння політичних процесів та результатів, проте його визначення є неоднозначним. Багато дисциплін сприяли вивченню лідерства, включаючи політичну теорію, історію, психологію та управління [1, с. 36]. Актуальність обраної теми обумовлено тим, що розвиток нових технологій, в тому числі нових медіа, відкриває нові можливості як для формування образу політичного лідера, так і для завоювання довіри виборців.

Досліджуючи питання щодо формування образу сучасних політичних лідерів слід відзначити роботи зарубіжних і вітчизняних авторів: К.Рітзі, Г.Шааль, Дж.Картера, Б.Клінтона, Г.Почепцова, Ю.Ірхіна, В.Волкова, В.Горчакова, А.Ковальчук, Е.Перелигіна, А.Стрижова, Н.Ушакова та інші. Також, необхідно акцентувати увагу, на роботах А.Панасюка, Г.Почепцова, В.Шепеля, яких вважають першими теоретиками іміджології.

Так, наприклад, К.Рітзі і Г.Шааль відзначають зростаючу роль ЗМІ в процесі формування іміджу політичного лідера в сучасну епоху [4, с. 13]. Серед значущих чинників, що впливають на даний процес, вони виділяють медіатизацію, фрагментацію суспільства, зміна уявлень про управління державою і суспільством. На думку Ю.Ірхіна, ефективне політичне лідерство на сучасному етапі включає в себе такі вимірювання, як лідерство психологічне, соціальне, ресурсне, віртуальне, вплив політичного образу і пов'язаного з ним іміджу [2, с. 76]. Особливе значення в проблемі ефективного політичного лідерства відіграють структура образу політика і фактори, що впливають на його формування. Отже, головними ресурсами, поряд з традиційними, в справі створення іміджу політичного лідера на сучасному етапі виступають загальна комп'ютеризація, використання мобільних пристроїв, доступність каналів передачі даних, високошвидкісний Інтернет та ін [6, с. 904]. Політична популярність знаходиться в буквальній прив'язаності до діяльності ЗМІ, використовуючи медіа-простір як інструмент позиціонування лідерів.

Якщо розуміти політику перш за все як зв'язок, стає очевидним, що для його здійснення потрібні відповідні канали або кошти, роль яких виконують ЗМІ. Крім політичних лідерів і громадян, яким необхідно зв'язатися один з одним, головними гравцями на полі політичного зв'язку є самі ЗМІ, що впливають як на перших, так і на других і являються провідниками інформації. Це своєрідний золотий трикутник політичного зв'язку. Навіть володіючи необхідними здібностями, пріоритетами і політичним баченням, лідер потерпить невдачу, якщо не завоює довіру, а це неможливо без посередницької участі ЗМІ. Характер цього посередництва нерідко зростає до рівня самостійної громадської сили. У ЗМІ є правила відбору, презентації та інтерпретації. Це відбувається завдяки тому, що вони - не просто нейтральні посередники суспільної комунікації, а системи, що генерують сенс і значення. На думку Г.Почепцова, «сучасний світ підпорядкований наступним правилом: реальна подія тільки тоді істотна, коли про неї суспільству розповіли засоби масової інформації» [3]. Якщо політик випадає з поля зору представників преси, ЗМІ припиняють висвітлювати його діяльність, він ризикує бути швидко забутим виборцями. Розвиток засобів масової

інформації і, перш за все телебачення, привело, наприклад, до появи можливості практично миттєвої за мірками політичної комунікації «розкрутки» нового лідера, що було просто технічно нездійсненно на початку століття. Нові політичні лідери можуть виникати з нізвідки і завдяки ЗМІ ставати загальнонародними героями. «Кандидатами від ЗМІ» можна назвати, наприклад, таких політичних лідерів найвищого рівня, як Дж.Картер, Б.Клінтон та інших.

Виникає особливий тип лідерства, який називають «віддалене лідерство». Мається на увазі, що взаємодія «лідер-послідовники» здійснюється опосередковано, за допомогою різних засобів масової комунікації. При цьому з'являється такий проміжний елемент, як імідж політичного лідера. Саме останній виконує лідерські функції і надихає народ на героїзм, творення і руйнування [5, с. 141]. В даному випадку функцію лідерства виконує не реальна особистість, а образ керівника, вождя. Тобто громадянин представ не перед самою подією, а з її висвітленням в засобах масової інформації. І одиницею цього символічного світу є імідж.

Ряд фахівців з політичної комунікації попереджають про можливість настільки глибокого підпорядкування політиків і політики законам ЗМІ, при якому їхні стосунки з часом зведуться до своєрідного диктату. В той же час обґрунтовується точка зору, згідно з якою сучасні ЗМІ (зокрема, друк) перебувають в стані кризи. Про це свідчить падіння критичності при висвітленні політичних подій. Разом з тим у політичних лідерів та ЗМІ є не тільки лінії протистояння, а й точки дотику.

Таким чином, зазначимо, що однією з сучасних проблем, що стосуються безпосередньо як політичного лідерства, так і ЗМІ, є діагностований рядом фахівців «відплив» певної частини громадян з інформаційного простору. Незважаючи на колосальне зростання кількості ЗМІ в останні десятиліття і вироблення ними нових, недоступних раніше стандартів якості, а може бути, саме з цієї причини, багато людей прагнуть ігнорувати інформацію, яку до них хочуть донести. Політики, в свою чергу, стикаються з проблемою низької виборчої явки. Крім того, у ЗМІ та політичних лідерів є спільна зона відповідальності, що лежить в площині інформаційної політики, що впливає на імідж держави, інформаційну безпеку країни, рівень довіри до влади і самим ЗМІ.

Список використаних джерел:

1. Арабаджиєв Д.Ю., Сергієнко Т.І. Політична маніпуляція та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах / Д.Ю.Арабаджиєв, Т.І.Сергієнко // Політик: Науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2020 - №2. - С.36-43.
2. Ирхин Ю.В. Повышение роли блогосферы в публичной политике / Ю.В.Ирхин // Социально-гуманитарные знания. 2016. No 1. С. 75–89
3. Почепцов Г.Г. Новая коммуникативная среда выборов и big data. URL: <https://psyfactor.org/lib/big-data-3.htm> (дата звернення: 10.03.2021).
4. Ritzi C., Schaal G.S. Politische Führung in der «Postdemokratie» / C.Ritzi, G.S. Schaal G.S. // Aus Politik und Zeitgeschichte, 2010. No 2–3. S. 13.
5. Сергиенко Т.И. Формирование концепции эффективного лидерства и управления как стратегии развития организации в условиях социальных изменений / Т.И.Сергиенко // Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Taptautinė mokslinė - praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11-12 d., Marijampolė, Kaunas (Tezių rinkinys (internete), 2018. - P. 141-142.
6. Сергієнко Т.І. Особливості розвитку сучасної політичної іміджології в контексті використання політичних, іміджевих та комунікаційних технологій / Т.І.Сергієнко // The I International Science Conference on Multidisciplinary Research, January 19 – 21, 2021, Berlin, Germany. 2021. - P. 903-907.

СЕКЦІЯ 22. Філологічні науки.

Драпак Д. В.

Науковий керівник: проф. Іваницька Н. Л., к. філол. н.
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ПРЕДИКАТИВНО-ОБ'ЄКТНІ МОДЕЛІ ДВОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ ДІЄСЛІВНОЇ БУДОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Реченнєвотвірний потенціал предикативно-об'єктної моделі виявляють дієслова української та англійської мов типу: українських *казати, знати, запитувати, пояснювати, пам'ятати* і англійських *to say, to know, to ask, to explain, to remember*, які утворюють сильні позиції для заповнення їх обов'язковими придієслівними компонентами об'єктної семантики, що виступають експлікаторами синсемантизму. Найбільш показовими щодо відтворення вказаної моделі в обох мовах є дієслівні одиниці таких мікрокатегорій: «дія – створення (об'єкта)», «дія – деструктивна дія», «дія – розумова діяльність». Мовленнєва реалізація передбачає обов'язкову участь двох предметних субстанцій, які позиціонують підмет (П) і обов'язковий придієслівний компонент (О) при присудку (Пр) в конкретному реченні.

Позицію присудків у предикативно-об'єктних моделях речень заміщують дієслова, які виражають:

- а) відношення до предмета (укр. *брати + що?* – англ. *to take + what?*);
- б) цілеспрямоване мислення людини (укр. *думати + про що?* – англ. *to think + about what?*);
- в) мислення як властивість людської пам'яті (укр. *забути + що?* – англ. *to forget + what? about what?*);
- г) володіння об'єктом (укр. *мати + що?* – англ. *to have + what?*).

Наводимо приклади речень української та англійської мов, побудованих за предикативно-об'єктною моделлю:

Українська мова	Англійська мова
Вони (П) випускають (Пр) газету (О).	They (П) publish (Пр) a newspaper (О).
Вона (П) не зробила (Пр) жодного зауваження (О).	She (П) made (Пр) no remark (О).
Діти (П) дуже люблять (Пр) морозиво (О).	Children (П) like (Пр) ice-cream (О) very much.
Він (П) склав (Пр) екзамен (О).	He (П) has passed (Пр) the exam (О).
Мері (П) не поважає (Пр) себе (О).	Mary (П) does not respect (Пр) herself (О).
Моя мати (П) завжди годує (Пр) бездомних собак (О).	My mother (П) always feeds (Пр) homeless dogs (О).
Які яблука (О) Ви (П) хочете (Пр)?	Which apples (О) would you (П) like (Пр)?
Що ще (О) Ви (П) хочете сказати (Пр)?	What else (О) do you (П) want to say (Пр)?
Автомобілі (П) мають (Пр) чотири колеса (О).	Cars (П) have (Пр) four wheels (О).

3-поміж речень, об'єднаних у предикативно-об'єктну модель, виділяються й такі, в яких обов'язковими компонентами об'єктного значення можуть бути не один, а два компоненти, прогнозовані предикатами:

укр: Він написав їй (O2) листа (O1) – англ: He wrote a letter (O1) to her (O2).

Вони (П) побажали (Пр) нам (O1) успіху (O2).	They (П) wished (Пр) us (O1) good luck (O2).
Батьки (П) завжди дають (Пр) добрі поради (O1) своїм дітям (O2).	Parents (П) always give (Пр) good advices (O1) to their children (O2).
Люди (П) можуть позичати (Пр) гроші (O1) один в одного (O2).	People (П) can borrow (Пр) money (O1) from each other (O2).

Список використаних джерел

1. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика [Текст] : монографія / Наталя Іваницька ; Київ. нац. лінгв. ун-т. Вінниця : СПД Главацька, 2011. 636 с.

2. Іваницька Н. Л. Синтагматика українських та англійських дієслів у реченнях предикативної моделі / зб. наук. праць I Міжнародної науково-практичної конференції «Переяславська мовознавча толока». Тези I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 19 вересня 2019 р.) / Гол. ред. К. І. Мізін; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 117-119.

3. Іваницька Н. Л. Формально-граматична і семантико-синтаксична структура простого речення в українській та англійській мовах: тексти лекцій: посіб. із спецкурсу / Н. Л. Іваницька, Н. Б. Іваницька. Вінниця: ВДПУ, 2004. 94 с.

УДК 378.147.111

Кучинська О.Г., Ткачук М.В.,
Вінницький технічний коледж

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН – ВИМОГА ЧАСУ

Анотація. У статті привертається увага до важливості застосування цифрових технологій в процесі вивчення української мови та літератури для підвищення результативності та інтенсифікації навчального процесу. Використання різноманітних методів навчання із залученням Інтернет-ресурсу сприятиме активізації, зацікавленості студентів, формуванню в них цілісного уявлення про етапи життя й творчості письменників, кращому усвідомленню й засвоєнню матеріалу практичного заняття. Ключові слова: цифрові технології, наочність навчального процесу, презентації фрагментів заняття, мультимедійні засоби навчання.

Постановка проблеми. В умовах дистанційного навчання студенти можуть вчитися незалежно від місця перебування та часу, удома чи на роботі. Навчальні досягнення можна оцінювати на відстані, використовуючи Інтернет-технології. Дистанційне навчання забезпечує можливість кожній людині навчатись упродовж усього життя, щоб не залишитися на його узбіччі. Пріоритетом сьогодні є підготовка людей високої освіченості й моралі, кваліфікованих фахівців, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких та цифрових технологій, мобільних і конкурентоспроможних на

ринку праці. Важливо, щоб відбулося переосмислення ролі викладача взагалі та викладача літератури зокрема у процесі модернізації системи освіти відповідно до викликів часу.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми використання цифрових технологій у навчальному процесі присвячені роботи Боднар Г.В., Гуревича Р.С., Животової О.М., Кадемії М.Ю., Р.С., Ковальової Н.В., Ставицької І.В. тощо. Спостереження та опитування студентів продемонстрували, що використання Інтернет-ресурсів значно підвищує мотивацію, позитивно впливає на формування інтересу до вивчення дисциплін. Застосування цифрових технологій дає змогу контролювати результати виконання різних видів завдань, створює умови для практичного використання знань і навичок, посилює мотивацію вивчення мови та літератури. Крім того, це забезпечує ефективну наочність навчального процесу [3, с.40].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні необхідності використання освітніх, розвивальних можливостей цифрових технологій, розкритті особливостей організації та методики проектування заняття літератури з використанням мультимедіа-технологій.

Виклад основного матеріалу. У державному стандарті базової й повної середньої освіти зазначається, що через зміст освітньої галузі забезпечується ознайомлення студентів з місцем і роллю цифрових технологій у сучасному виробництві, науці, повсякденному житті та їхня підготовка до раціонального використання комп'ютерних засобів, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням, передаванням [2, с.11].

Розрізняють два напрями використання цифрових технологій у процесі навчання: 1) оволодіння комп'ютерною грамотністю для здобуття знань і вмінь з тем у певній галузі навчальних дисциплін; 2) комп'ютерні технології розглядаються як потужний засіб дистанційного навчання, що здатний значно підвищити його ефективність та якість знань студентів. На нашу думку, технічні можливості цифрових технологій можуть бути оптимально реалізовані у вирішенні проблеми підвищення ефективності навчання під час виконання таких організаційних зусиль викладачів літератури:

1. Визначення ролі та місця майбутнього заняття й теми, що вивчається, їх зв'язків з попередніми й наступними заняттями.

2. Формулювання цілей та завдань заняття з урахуванням психологічних і вікових особливостей студентів. Планування освітніх продуктів, що будуть створені учнями в результаті заняття. Уточнення способів контролю та оцінки рівня досягнення кожної із цілей заняття.

3. Вивчення підручників, методичних посібників, електронних видань освітнього спрямування з теми.

4. Вибір найбільш ефективних методів навчання, що сприятимуть освітній діяльності студентів. Вибір форм і способів організації цієї діяльності.

5. Добір мінімального змісту навчального матеріалу для заняття, вибір форми його проведення, основних видів діяльності студентів.

6. Оцінка варіантів реалізації навчальної ситуації – з використанням і без комп'ютера. Визначення місця роботи з електронними об'єктами в структурі заняття.

7. Добір і підготовка технологічної карти до заняття, демонстраційної наочності, інтерактивних моделей, таблиць і т.ін.

8. Розробка структури, планування етапів заняття: 1) концептуальний (визначення дидактичної мети, доцільності використання інформаційних технологій для досягнення кінцевих результатів); 2) технологічний (визначення форми уроку, відбір електронних записів навчального призначення); 3) операційний (виділення основних елементів уроку); 4) педагогічної реалізації (переведення педагогічних принципів у конкретний навчальний вплив) [1, с.10-11]. Вивчення літератури має забезпечити розв'язання таких завдань:

- прилучення студентів до найкращих здобутків українського та світового письменництва та представників інших національностей, що проживають в Україні;

- підвищення рівня загальноосвітньої культури студентів;
- формування у них стійкого інтересу до читання, естетичного смаку, здатності розрізняти й оцінювати художні явища, протистояти низькопробній масовій культурі;
- розкриття студентам різноманітних функцій літератури – пізнавальної, естетичної, виховної;
- оволодіння змістом художніх творів, усвідомлення їхнього місця в літературному процесі й розвитку національних культур;
- засвоєння студентами ключових літературних фактів, основних тенденцій розвитку літератури в Україні та в інших країнах;
- розуміння ними літератури як мистецтва слова і як складової духовної культури людства;
- формування у студентів творчих здібностей, уяви, самостійного мислення;
- розвиток естетичних емоцій та почуттів, зв'язного мовлення, вміння аргументовано, розлого й образно висловлювати свої думки, судження, оцінки;
- сприяння моральному самовизначенню молодшої людини, виробленню в неї активної життєвої позиції на основі гуманістичних цінностей та ідеалів, прагнення до самостійного пошуку.

Цікавою творчою роботою для студентів є складання стислої психологічної характеристики письменника. Наприклад, використовуємо на заняттях художні фільми «Кайдашева сім'я» за повістю І.С. Нечуя Левицького, «Мартин Боруля», «Хазяїн» під час вивчення творчості Карпенка Карого, вивчаючи твір «Оборона Буші» М. Старицького, переглядаємо відеофільм «Сім чудес Вінниччини», «Тіні забутих предків» за повістю М. Коцюбинського, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Мина Мазайло» М. Куліша, «Україна в огні» О. Довженка, «Тигролови» І. Багряного.

Висновки. Отже, цифрові технології на заняттях української літератури розширюють горизонти навчального предмета. Викладач на такому занятті постає консультантом, що сприяє розвитку пізнавальної активності студентів, глибшому засвоєнню ними навчальної інформації. Перед викладачем з'являється більше можливостей для індивідуальної роботи зі студентами.

Список використаних джерел

1. Боднар Г.В. Впровадження інформаційних технологій у навчальний процес як запорука фахової компетентності: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/obraz/33/2250-vprovadzheniya-informacijnix-texnologij-it-unavchalnij-proces-yak-zaporuka-faxovo%D1%97-kompetentnosti.htm>
2. Брыксина О.Ф. Конструирование урока с использованием средств информационных технологий и образовательных электронных ресурсов. Информатика и образование. М. №5. 2014. 39 с. 3.
3. Давиденко Ю.Є. Використання інформаційно-комунікативних технологій для мовної освіти: Іноземні мови. 2015. №3. С.40-41.

СЕКЦІЯ 24. Економічні науки.

Сидоренко В.А.

Науковий керівник Мамонов П.Д., к.т.н.

Вінницький кооперативний інститут

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

Важливим фактором економічного розвитку нашої країни є зовнішньоекономічна діяльність, яка є одним із важливих індикаторів стану економіки, а її зовнішня торгівля

товарами та послугами є першою найважливішою формою міжнародного економічного співробітництва, основним джерелом валютних надходжень, поповнення обігових коштів підприємств та доходів бюджету.

Негативною ситуацією в економіці України і Вінничині став 2020 рік, в якому ми пережили вимушені обмежувальні заходи Уряду із-за пандемії грипу, що привів до зниження темпів розвитку зовнішньоекономічної діяльності в деяких напрямках. Так зовнішньоторговельний оборот товарів області зменшився у 2020р. проти 2019р. на 152,1 млн.дол. США. або на 7,3%. і склав 1934,9 млн.дол. США, причому частка Вінниччини у загальнодержавному обсязі експорту товарів зменшилася в порівнянні з 2019р. на 2,8%, а імпорту відповідно, як і в попередньому році на 1,0%. За обсягами експорту товарів в Україні область посідає 10 місце, як і в 2019р., а за обсягами імпорту 15 місце відповідно.

Обсяги експорту товарів області зменшились порівняно з 2019р., на 5,3% і становили 1377,9 млн.дол. США (по Україні – на 1,7%), а обсяги імпорту зменшились на 11,8% і склали 557,0 млн.дол. (по Україні – на 11,0%).

В експорті товарів значні обсяги поставок, як і в минулому році належать (в млн.дол.США) Китаю (180,6), Польщі (134,6), Індії (83,8), Румунії (71,2), Нідерландам (67,2), Білорусі (59,1), Туреччині (54,9), Іспанії (54,4), Єгипту (49,3), Італії (46,8) і іншим державам.

Структура експорту товарів області на протязі багатьох років залишається відносно стабільною з незначними коливаннями. Основу її складають такі групи товарів, як жири та олії тваринного або рослинного походження з часткою (21,3%), продукти рослинного походження (20,4%), готові харчові продукти (11,9%), та машини, обладнання і механізми, електротехнічне обладнання (10,6%), деревина та вироби з деревини (7,3%), продукція хімічної промисловості (6,2%), живі тварини та продукти тваринного походження (4,1%), недорогоцінні метали та вироби, літальні апарати, плавучі засоби (по 4,0%) та полімерні матеріали і вироби з них (2,3%).

В порівнянні з 2019р. в 2020р. значно збільшились обсяги експортних поставок різних промислових товарів (на 89,7%), жирів та олії тваринного або рослинного походження (на 29,7%) і недорогоцінних металів та виробів з них (на 14,6%).

Натомість, зменшились обсяги експорту живих тварин, продуктів тваринного походження (на 41,5%), текстильних матеріалів та текстильних виробів (на 31,5%), продуктів рослинного походження (на 21,9%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них (на 16,9%) і мінеральних продуктів (на 10,6%).

Обсяги імпорту товарів також зменшились більше ніж експорту у 2 рази (на 11,8%). В загальному обсязі імпорту найбільші надходження здійснювались (в млн.дол.США) із Китаю (78,3), Польщі (74,2), Німеччини (67,7), США (41,3), Румунії (35,3), Туреччини (27,4). По товарним позиціям значно зросли імпорتنі поставки різних промислових товарів (у 4 рази), приладів та апаратів оптичних, фотографічних (у 2 рази) продуктів рослинного походження та готових харчових продуктів, які не виробляються на Україні.

В протилежність зовнішній торгівлі товарами, торгівля послугами мала тенденцію до зростання у 2020 році в порівнянні з 2019 роками. Зовнішньоторговельний оборот послуг становив 202,6 млн.дол., при цьому обсяги експорту та імпорту послуг склали, відповідно, 163,5 і 39,1 млн.дол. проти 2019р.і збільшились відповідно на 21,0% та на 20,3%.

Основними послугами, що надавались нерезидентам країн ЄС, були послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги і склали (27,9 млн.дол., або 51,4% від обсягу наданих послуг до країн ЄС), послуги з переробки матеріальних ресурсів (21,6 млн.дол., або 39,7%), транспортні послуги (1,7 млн.дол., або 3,1%) та ділові послуги (1,5 млн.дол., або 2,7%).

Отримані послуги характеризуються наступними даними: послуги пов'язані з фінансовою діяльністю склали (16,6 млн.дол., або 49,9% від обсягу отриманих послуг з країн ЄС), ділові (6,1 млн.дол., або 18,4%), роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (4,7 млн.дол., або 14,0%), послуги у сфері телекомунікації,

комп'ютерні та інформаційні послуги (2,0 млн.дол., або 6,1%), транспортні послуги (1,6 млн.дол., або 4,9%), послуги з ремонту та технічного обслуговування (0,9 млн.дол., або 2,6%), та пов'язані з подорожами (0,5 млн.дол., або 1,4%).

В напрямку міжнародного співробітництва, протягом 2020 року Вінницькою областю реалізувались 10 Угод про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво із регіонами Республіки Польща, Чеської Республіки, Румунії, Республіки Білорусь, Республіки Молдова.

З метою розширення ринків збуту регіональної продукції, сприяння переорієнтації підприємств-експортерів області на постачання товарів до ЄС та інших країн світу на сайті Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку облдержадміністрації створено щомісячний вісник з питань експорту «Export Digest». Він містить важливу та корисну інформацію про останні тенденції іноземних ринків; пропозиції іноземних компаній з пошуку партнерів в Україні; міжнародні виставки; освітні заходи з питань експорту та корисні посилання, які зможуть допомогти в експортній діяльності. З метою просування експортного потенціалу області на електронних ресурсах облдержадміністрації поширюються комерційні пропозиції суб'єктів господарювання, інвестиційних і грантових проєктів з метою розповсюдження серед зацікавлених ділових кіл.

Крім цього, облдержадміністрацією за підтримки українсько-канадського проєкту «Партнерство для розвитку міст» (ПРОМІС) розроблено та видано інвестиційний паспорт Вінницької області українською та англійською мовами та промо-відео «Вінниччина для інвестицій», що містять інформацію про економічний та інвестиційний потенціал області, ключові переваги, пріоритетні галузі економіки та найуспішніші приклади реалізованих інвестиційних проєктів на території області.

Слід відмітити, що Укркоопспілка і Вінницька обласна споживча кооперація вносить певний вклад в розвиток зовнішньоекономічної діяльності з метою покращення роботи. Так в умовах пандемії, в зв'язку із згортанням фізичних точок торгівлі, швидкими темпами розвивалась інтернет-торгівля, яка зросла в світі на 21% в порівнянні з 2019 роком за даними фірми Globale-e. В зв'язку з цим Укркоопспілка також розвиває цей напрямок розвитку споживчої кооперації України і втілює в Тернопільській області пілотний проєкт з впровадження ІТ-торгівлі товарами та послугами на селі.

Його учасниками стали Укркоопспілка, Тернопільська облспоживспілка, ТОВ «Смарт Кооп», Альфа-банк, і фірма «Реноме-Смарт», причому партнерами проєкту стали: мережа магазинів «Єва», «Ельдорадо», «Будпостач», «Бі-смарт», платіжні системи «Visa», «Master-Cart», які запропонували на базі кооперативних магазинів за допомогою спеціальних терміналів наступні послуги: ІТ-торгівлю з безкоштовною доставкою замовлених в магазинах товарів і великогабаритних товарів додому покупцю, а також платіжних послуг (понад 10 видів), таких як. зняття готівки з платіжних карток, оплата послуг, горошові перекази.

Нові технології діяльності споживчої кооперації потребують висококваліфікованих фахівців для галузі, в тому числі і інтернет-торгівлі та підприємництва. Цю проблему успішно вирішує структурний підрозділ Вінницької облспоживспілки – Вінницький кооперативний інститут і коледж економіки та права інституту, який створив і втілює у життя відповідно «Міжнародним освітнім і науковим програмам подвійних дипломів» разом з Вищою школою економіки, права та медичних наук ім. Єдварда Ліпінського м. Кельце Республіка Польща спільний проєкт по підготовці фахівців по профілю і на базі цих закладів освіти. Це дає можливість студентам Вінницького кооперативного інституту і отримати подвійний диплом державного зразка.

Окрім цього, Урядом Республіки Польща і Вінницьким кооперативним інститутом був створений і успішно розвивається Польський ліцей гуманітарних наук та інформаційних технологій імені Януша Корчака.

Ці два проєкти ставлять за мету можливість подальшого навчання в кращих польських навчальних закладах, а також підготовки для системи споживчої кооперації

спеціалістів з інтернет-маркетингу, підприємництва для впровадження IT-торгівлі та нових технологій підприємництва на Віннищині.

Таким чином Вінничина за останні 5 років інтенсивно нарощує експортні поставки своєї продукції, та послуг, які експортуються в високо-розвинуті європейські держави, що підтверджує їх високу якість і відповідність стандартам ЄС. Причому це стосується і освітянських послуг, які відповідають вимогам держав Європейського Союзу, спрямовані на інтеграцію з державами ЄС з метою поліпшення міжнародного співробітництва на благо наших народів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. (Електронний ресурс). – Режим доступу : www.vn.ukrstat.gov.ua
2. [Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» №144 від 14.08.2020р.](#)

Кравцова А.Р.

Науковий керівник: Гринчук Т.П., к.е.н.

Коледж економіки і права

Вінницького кооперативного інституту

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Малий бізнес є важливою ланкою економіки. Розвиток малого бізнесу веде до насичення ринку товарами і послугами, до підвищення експортного потенціалу, кращого використання місцевих ресурсів. Однак малі підприємства не можуть вирішувати свої найважливіші завдання в умовах високої фінансової нестійкості.

Забезпечення фінансової стійкості має виступати основою конкурентної поведінки малого бізнесу. Фінансову стійкість можна розглядати як здатність суб'єкта ринку зберегти кількість і якість своїх фінансових ресурсів при зміні середовища. Впливаючи на господарюючий суб'єкт, середовище змушує його змінюватися. Відповідно, суб'єкт ринку повинен мати фінансові ресурси не тільки для задоволення сьогоденних вимог середовища, але і для збереження здатності до адаптації в майбутньому.

Важливою умовою існування суб'єктів малого бізнесу є аналіз факторів, які впливають на фінансову стійкість підприємств. Стійке функціонування підприємств малого бізнесу залежить як від зовнішніх, так і внутрішніх факторів її розвитку.

До зовнішніх факторів, що сприяють сталому фінансовому розвитку малих підприємств, можна віднести:

- економіко-політичні фактори: законодавча база, державна податкова політика, галузева структура економіки, природно-ресурсний потенціал, інвестиційні процеси, умови кредитування, рівень інфляції, система державної підтримки, масштаби тіньової економіки тощо;

- соціально-демографічні фактори: чисельність постійного населення, природний рух населення, міграція, рівень доходів і освіти населення, рівень безробіття та ін.

Великий вплив на мале підприємництво робить оподаткування. Невдале оподаткування може спричинити відтік капіталу з малого бізнесу і при надмірному вилученні фінансових ресурсів зробити нестійкими не тільки окремі малі підприємства, але і ринок в цілому.

Причинами несприятливого стану підприємства, в першу чергу, є системні макроекономічні причини, особливо в умовах нестабільної економіки, при якій практично неможливо використовувати кількісний метод оцінки, що дозволяє впорядкувати

досліджувани зовнішні фактори і приводити їх у порівнянний вид. Звідси зробити які-небудь точні прогнози з приводу формування фінансової стійкості підприємства (з урахуванням вивчення зовнішніх факторів) практично неможливо. Тому їх слід віднести до розряду некерованих. При цьому зовнішні чинники впливають на внутрішні, які проявляють себе через них, змінюючи кількісне вираження останніх. Звичайно, боротися з багатьма зовнішніми чинниками окремим підприємствам не під силу, але в умовах, що склалися, їм залишається проводити таку власну стратегію, яка дозволила б пом'якшити негативні наслідки загального спаду виробництвах [1, с. 19].

Внутрішніми факторами, які суттєво впливають на фінансову стійкість малого підприємства, можна назвати:

- організаційно-економічні фактори: положення на товарному ринку, виробництво, яке користується попитом продукції, спеціалізація діяльності, чисельність, кваліфікація персоналу тощо;
- особисті якості підприємця: цілеспрямованість, перспективне мислення, організаторські здібності, схильність до ризику, креативність, оптимізм тощо;
- фінансовий стан: прибутковість активів, ступінь залежності від зовнішніх кредиторів і інвесторів, ліквідність, наявність неплатоспроможних дебіторів, ефективність фінансових операцій та ін.

Стан внутрішніх процесів є пріоритетним для забезпечення сталого розвитку малого бізнесу, оскільки малі підприємства є системами, здатними до самоорганізації, і їх реакція на зовнішнє середовище є вторинною по відношенню до того, як організовані виробничі та управлінські процеси фірми.

Якщо зовнішні чинники, що впливають на фінансову стійкість, викликані дією об'єктивних економічних законів і майже не залежать від діяльності підприємства, то внутрішнім чинникам властивий високий рівень керованості, а характер їх зміни не опосередковано залежить від організації роботи самого суб'єкта господарювання. Таким чином, вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансову стійкість підприємства буває різним, яким необхідно і можливо управляти в певних межах [2].

Розглядаючи функціонування малого підприємства з позиції його стійкості, можна виділити чотири ключові аспекти діяльності: фінансова діяльність, відносини з споживачами, організація внутрішніх бізнес-процесів, зростання і розвиток. Кожен з цих аспектів є, з одного боку, сферою впливу самого підприємства, а з іншого - сферою впливу зовнішнього середовища. Тому необхідно розглядати взаємодію і взаємовплив цих сфер при визначенні для кожної з них параметрів, при яких виробничо-фінансова діяльність підприємства матиме максимальну стійкість.

Можливість сталого розвитку суб'єктів малого бізнесу визначається насамперед тим, якою мірою йому вдається відповідати вимогам, що пред'являються до фінансового, виробничого, природного і соціального середовища. Успіх функціонування малого підприємства у фінансовому середовищі визначається його фінансовою стійкістю. Вплив на підприємство виробничого середовища проявляється в двох аспектах: створення продукції, що користується попитом у споживачів, і створення персоналу умов для продуктивної і безпечної праці. Так як підприємство функціонує в конкретному середовищі, воно повинно керувати своїм впливом на нього. І, нарешті, соціальне середовище пред'являє до підприємства свої вимоги з позицій дотримання трудового законодавства, реалізації соціальних гарантій, громадської активності та етики ведення бізнесу.

Для успішного виживання на ринку та реалізації стратегії розвитку фірма повинна бути гнучкою і динамічною, оскільки ключовий фактор конкуренції сьогодні - час. Крім того, зовнішнє середовище бізнесу стає все більш комплексним та невизначеним, що вимагає вміння швидко адаптуватися до стійкості організації бізнесу.

Таким чином, фінансова стійкість виступає основною умовою ефективності функціонування підприємства. Ризикований характер малого підприємництва, високий рівень залежності від мінливості підприємницького середовища, посилення конкуренції,

нестабільність правової та нормативної бази, недосконалість інституційного середовища призводить до необхідності вирішення проблеми забезпечення його стійкості, причому не тільки в певний часовий інтервал, а й в стратегічній перспективі.

Важливою умовою існування суб'єктів малого бізнесу є не тільки проведення аналізу фінансової стійкості, а й уміння аналізувати фактори, які впливають на саму фінансову стійкість підприємств. Підвищення фінансової стійкості малих підприємств пов'язано як зі створенням зовнішніх сприятливих фінансових умов, так і підвищенням ефективності їх внутрішнього управління.

Список використаних джерел

1. Забезпечення фінансової стійкості підприємства інструментами фінансового менеджменту.

URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18056/1/%D0%91%D1%96%D0%B7%D1%8E%D0%BA.pdf>

2. Сутність фінансової стійкості підприємства, основні фактори, що на неї впливають.

URL: https://studopedia.com.ua/1_64619_sutnist-finansovoi-stiykosti-pidpriemstva-osnovni-faktori-shcho-na-nei-vplivayut.html

Гал Е.С.

***Науковий керівник: Ганак Н. М.к.е.н.,
доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»***

КРАЇНИ-ТИГРИ: ОСОБЛИВОСТІ СТІМКОГО РОЗВИТКУ

Протягом останніх десятиліть значення Південно-Східної Азії у системі міжнародних економічних відносин, насамперед у басейні Тихого океану, почало стрімко зростати. Нові індустріальні країни (НІК) змінили традиційні поняття про країни, що розвиваються: у структурі їхнього експорту переважали не сировина, а споживчі товари, імпортували ж вони (як і розвинуті країни) сировину. Темпи зростання ВВП були вищі, ніж у високорозвинутих країн. [3, с.125]

Азійські «тигри» - це Індонезія, Малайзія, Таїланд і Філіппіни. За рівнем економічного розвитку вони поки ще не наздогнали країни-«дракони» (Сінгапур, Гонконг, Південна Корея, Тайвань), але успішно йдуть до цього. Найближче всіх до мети саме Малайзія і Таїланд, але на їхній економіці фінансово-валютна криза (1997р. і 2008р.) позначилася найбільше. Ці країни слідували моделі розвитку «японського дива» і «драконів». Урядам країн вдалося досягти швидких трансформацій у структурі господарства та експорту, зокрема зростання ролі індустріального господарства, хоча ці моделі розвитку національних економік ґрунтуються на різних підходах (у одних завдання національного виробництва підпорядковані ідеї експортної орієнтації, а в інших завданням було визначено заміщення імпорту). Головними рисами, які відрізняють ці держави з-поміж решти країн, що розвиваються, є прискорені темпи зростання ВВП, вища частка промислових товарів у випуску та експорті, зростання якості життя.

Економіка цієї групи країн має аграрно-індустріальний характер. На відміну від «драконів», «тигри» мають багатий природно-ресурсний потенціал, що дає їм можливість широко залучати його в господарську діяльність.

Важливим аспектом, за яким розглядають роль нових індустріальних країн у світовому господарстві, є їхня участь у процесах міжнародної торгівлі та ступінь відкритості національних економік. [2,с. 21]

Неабияке значення в економічному стрибку країн регіону мав особливий менталітет і східна культура, що включає повагу і беззаперечне підпорядкування владі, високий рівень

освітніх стандартів, працьовитість та тісні сімейні зв'язки. Першими вони стали успішно нарощувати обсяги промислового виробництва, обробної галузі, яка створює наукомістку продукцію на експорт. Також проводили реформи у сільському господарстві. Після реформи в сільському господарстві були конфісковані значні землеволодіння, земля розділена між селянами, а трудові ресурси, що звільнилися в сільському господарстві, використовувалися в індустріалізації. Сільському господарству стали більше приділяти уваги; проводилися роботи з поліпшення якості ґрунтів, модернізації інфраструктури сільського господарства.

Індонезія, Малайзія, Таїланд і Філіппіни – друге покоління НІК, яке стало найбільш динамічною за темпами економічного зростання групою країн у світі через інтенсивне перенесення виробництва з Японії та першої хвилі НІК (Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея). Відбувалося це тому, що країни-тигри характеризуються дешевою робочою силою. Вже на початок ХХІ століття економіка Малайзії та інших НІК другої хвилі стала більш розвинутою, що дозволило їм позбавитися від дорогих виробництв.

Значну роль у відродженні економік цих країн відіграла держава. Вона брала безпосередню участь у формуванні виробничої інфраструктури та розвитку таких галузей, як чорна металургія, машинобудування, нафтохімія. Розвиток державної власності надав процесу побудови ринкової економічної структури чіткої стратегічної спрямованості. Поступово держава обмежувала втручання, яке компенсувалося ринковими механізмами, що розвивалися, хоча на початку 80-х років її частка у валових внутрішніх інвестиціях становила у Таїланді 38%. Для фінансування індустріалізації залучалися іноземні інвестиції, що сприяло прискореному розвитку, покращенню стану економічної системи, хоча стало однією з причин економічної залежності країн, майбутніх проблем платіжного балансу.

Малайзія - головний у світі виробник олова і натурального каучуку. Її галузева спрямованість промисловості – це кольорова металургія, виробництво гумових виробів, текстильна і лісова промисловість. Останніми роками, у зв'язку зі зростанням вартості робочої сили в Японії і країнах-«драконах», ТНК розмістили тут ряд трудомістких галузей: текстильну, взуттєву, швейну, зборку нескладної техніки (наручних годинників, електронагрівальних приладів, парасольок) поточним засобом. Сільськогосподарський комплекс займається вирощуванням рису, виробництвом цукру та пальмової олії. Нематеріальне виробництво представлено туризмом. Значні кошти витрачаються на створення власної науково-технічної бази ВВП у 2019 році - 365 млрд. дол. США [3, с.131].

Таїланд має значні запаси вольфраму, плавикового шпату, коштовних і напівкоштовних каменів, олова, лісових ресурсів; є головним виробником натурального каучуку. Галузева структура економіки подібна до такої, як в Малайзії, але туризм тут розвинутий набагато краще - половина ВВП країни створюється за рахунок прибутків від туризму. Об'єм ВВП становив у 2019 році 544 млрд. дол. США, а у 2020 впав до 509 млрд. дол. США [5]

Найвищі темпи розвитку економіки Філіппін відзначалися в 60-70-ті роки ХХ ст., коли середньорічні темпи приросту ВВП становили 5,9-6,1%. У 80-ті роки вони знизилися до 2,1%, але завдяки проведеним реформам у 90-х роках зросли до 4%. За 2019 рік ВВП становить 377 млрд. дол. США [5]. Природно-ресурсний потенціал країни представлений запасами нафти, олова, мідної, залізної і марганцевої руд. Є запаси срібла і золота, країна добре забезпечена лісовими і рибними ресурсами. Сільське господарство займається вирощуванням рису, кукурудзи, цукрової тростини, тютюну, бананів, збиранням кокосових горіхів. Дешева робоча сила стимулює приплив трудомістких виробництв із НІК південно-східної Азії: побутової техніки, електроніки, телекомунікаційного устаткування, виробів фармацевтичної промисловості. У Філіппінах висока частка державного сектора. Він контролює видобуток вугілля, суднобудування, готельний бізнес, будівництво, виробництво тканин, паперу, цукру. [3, с.134]

Основа природно-ресурсного потенціалу Індонезії – це нафта, природний газ, олово, кам'яне вугілля, нікелева руда, боксити, золото, лісові і рибні ресурси. У промисловості, поряд із видобутком корисних копалин, останніми роками інтенсивно розвивається текстильне, швейне, взуттєве виробництва, суднобудування й авіабудування, нафтохімія,

електроніка. Сільське господарство займається вирощуванням: рису, кави, чаю, лійної пальми, тютюну, гвоздики, цукрової тростини, кукурудзи, фруктів, овочів; збором натурального каучуку. Уряд заохочує розвиток інтенсивного сільського господарства – як фермерського, так і плантаційного типів; розширюється використання добрив, гербіцидів, впроваджуються високопродуктивні сорти рослин. У сфері послуг переважає туризм. Щорічно країну відвідує 3 млн. іноземних туристів. В Індонезії висока частка державного сектора в економіці. За 2019 рік обсяг ВВП становив 1119 млрд. дол. США [5].

Нині азійсько-тихоокеанський регіон перетворюється на могутню світову силу. Спеціалісти визнають, що центр інновацій економічного прогресу у світовому господарстві зміщується саме в цей регіон, і він стає лідером економічного розвитку на новому, п'ятому етапі технічної революції (за теорією М.Д. Кондратьєва).

За величиною ВВП і темпами економічного зростання Азія є лідером серед найбільших регіонів світу - понад 37% світового валового продукту. Країни регіону посідають одне з провідних місць у світі в сучасних політичних і соціально-економічних процесах. На сьогодні Азія стає все більш активним центром світової економіки на чолі з Японією та країнами-драконами, в епіцентрі якого також знаходяться і країни-тигри. Новим індустріальним країнам вдалося змінити експортну спеціалізацію з аграрної на індустріальну та проявити темпи збільшення обсягів ВВП вищі, ніж у решти країн що розвиваються, і завдяки цьому посісти вагомим місце в світовій економіці. Феномен НІК полягає в тому, що вони, долаючи аграрно-сировинну спеціалізацію економіки, сформували промисловий комплекс з інноваційним вектором розвитку та відбудували модель економіки відкритого типу, що дозволило їм стати вагомим учасником міжнародних економічних відносин [2]. Отже, факторами, які вплинули на швидкі темпи росту економіки країн-тигрів, є: реформи у сільському господарстві, інвестиції з економічно розвинених країн, підтримка високої конкуренції, виробництво експортно орієнтованої наукомісткої продукції, повага до влади.

Список використаних джерел

1. "Далекосхідні тигри" – країни нової індустріалізації. Причини швидкого економічного зростання. Характеристика господарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://edufuture.biz/index.php>
2. Брензович К.С., Ісак З.І. НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ «ТРЕТЬОЇ ХВИЛІ» У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ // Інфраструктура ринку. - 2019. - Вип.37. - С.18-24.
3. К.Кондор. Навчальний посібник: Міжнародна економіка / К. 2008.- 380 с.
4. Козак Ю.Г., Ковалевський В.В. Економіка зарубіжних країн: Навч. посібник. Видання 4-е, перероб. та доп. – Київ: «Центр учбової літератури», 2013. – 292 с.
5. Рейтинг країн за ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://take-profit.org/statistics/gdp/>

Мірієва Р.З.

*Науковий керівник: Мацедонська Н.В., к.е.н.,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ІСНУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення в Україні гостро постають питання нестачі необхідних фінансових ресурсів та вдосконалення управління бюджетними коштами. Саме ці питання є вагомими причинами формування та існування бюджетного дефіциту і, як наслідок, постійного залучення країною кредитних ресурсів для функціонування та виконання

державних функцій. Відповідно до закону про державний бюджет України на 2020 рік (після внесення в нього змін в квітні в зв'язку з епідемією COVID-19), граничний бюджетний дефіцит був затверджений на рівні 298 млрд грн. Фактично державний бюджет у 2020 році виконано з дефіцитом у сумі 217,1 млрд гривень, що відповідає 72%. Основним джерелом отримання фінансових ресурсів в Україні, необхідних для покриття дефіциту державного бюджету у 2020 році, слугували державні внутрішні та зовнішні запозичення. У цілому за 2020 рік державних запозичень здійснено на суму 639,6 млрд грн. [1].

Світовий досвід свідчить, що практично немає жодної країни, в якій всі фінансово-економічні важелі стимулювали б наповнення фінансовими ресурсами бюджет, а державні видатки не перевищували б доходи. Майже усі країни мають бюджетний дефіцит, а країни з бездефіцитним бюджетом це скоріше виняток. Розгляд світового досвіду показує, що багато розвинених нині країн мали у минулому значні дефіцити державного бюджету.

У США в 1943-1945 роки дефіцит державного бюджету складав від 105% до 230% по відношенню до доходів бюджету, або 22-31% по відношенню до валового внутрішнього продукту. Починаючи з 1974 року, майже не було жодного державного бюджету, що не складався з дефіцитом, в економічно розвинених країнах. На початку 90-х років тенденція складання дефіцитного бюджету в розвинених країнах продовжувала зберігатися. У США видатки перевищували доходи на 11,8%, у Франції – на 10,2%, в Японії – на 6,1%, Італії – на 25,7%. При утворенні ЄС у рамках Маастрихтської угоди встановлено відповідні критерії для країн-учасниць, згідно з якими обсяг дефіциту бюджету при вступі в ЄС не має перевищувати 3%, а обсяг державного боргу – 60% по відношенню до ВВП [2].

У світовій економічній теорії та практиці одним із найважливіших способів боротьби з бюджетним дефіцитом стали фіскальні правила, які почали широко застосовуватися у зв'язку з тенденцією до децентралізації бюджетних систем для уникнення макроекономічної дестабілізації. Фіскальні правила залежать від потреб бюджетної системи в ресурсах та інституціональних особливостей країн, а також жорстко обмежені на всіх стадіях бюджетного процесу й набувають форм законодавчих норм, процедур бюджетного процесу і межових показників [3]:

1. Правила збалансованого бюджету. Серед правил збалансованого бюджету центральне місце займають «золоте правило» державних фінансів, що передбачає збалансованість бюджетних доходів і видатків, тобто бюджетний дефіцит не може перевищувати сукупний обсяг державних інвестицій, циклічна бюджетна збалансованість і встановлення межового розміру відношення бюджетного дефіциту до ВВП країни.

2. Правила державних запозичень. Серед правил щодо обмеження і заборони державних запозичень можна виділити такі: заборона внутрішніх державних запозичень (використовується у країнах із недостатньо розвиненими фінансовими ринками, наприклад в Індонезії), заборона державних запозичень у центрального банку країни (Японія, США) й обмеження розміру державних запозичень до торішніх обсягів дефіциту бюджету країни (Бразилія, Єгипет, Марокко).

3. Боргові та резервні правила. Боргові правила припускають установлення лімітів на розмір відношення обсягу державного боргу до ВВП країни, а резервні - пов'язані із формуванням спеціальних фондів для запобігання фінансовим кризам, коли виникає необхідність підтримувати соціальні виплати на тлі зменшення доходної частини державного бюджету.

Відповідно до висвітленого вище, ефективна фінансова політика повинна базуватися на оптимізації фінансових ресурсів держави та їх ефективному використанні. Прикладом може стати досвід провідних країн світу, у більшості із яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів. Так, зокрема, у Великобританії застосовуються «золоте правило», згідно із яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків та «правило стійкості інвестицій», у відповідності до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та

обумовленим. Натомість, в Японії та Нідерландах часто використовують правило державних фінансів, яке передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків, що на наш погляд, є актуальним і для України. Окрім того, в умовах поглиблення глобальної економічної рецесії, політика держави має орієнтуватися на всебічну підтримку вітчизняного товаровиробника, забезпечення стабільності банківської системи та збалансування грошово-кредитної політики НБУ [4, с.733].

Аналізуючи світовий досвід, необхідно звернути увагу на Ісландію. До 2008 р. у цій країні спостерігався бюджетний профіцит. Він становив близько 5,5% ВВП щорічно. Проте, після початку колапсу в світовій економіці, в державі виник дефіцит який дорівнював 13,5% ВВП у 2009 р. та 9,9% ВВП у 2011 р. У 2009 р. уряд запровадив план фіскальної консолідації. Головне його завдання полягало у поверненні економіки до стабільності й рівня розвитку, де зберігається профіцит (як у попередні роки). Основний акцент у цьому плані робився на видатках. Планувалося зменшити експлуатаційні видатки, страхування пенсій та фінансування будівництва доріг. З урахуванням доходів до бюджету Ісландія вжила таких заходів: зростання прибуткового та соціального податків, створення додаткових акцизів на тютюн та пальне. Економічний розвиток цієї країни підтверджує, що у процесі впровадження фіскальної консолідації тут збалансовано використовувалися податковий і видатковий інструменти. Для України, застосування таких інструментів стане доволі ефективним, оскільки воно здійснюватиме на економіку мінімальне навантаження.

Черговим прикладом застосування фіскальної консолідації можна назвати Бразилію. Фінансова дестабілізація у світовій економіці в 2008 р. призвела до перегляду економічних засад. Основна увага приділялася грошовій і кредитній політиці. Головним аргументом фіскальної консолідації у бразильців стала координація між валютною та фіскальною консолідацією в момент її впровадження. Дії уряду Бразилії щодо врегулювання економічної нестабільності базувалися на принципах плаваючого обмінного курсу і цільовому режимі інфляції. Цільовий рівень інфляції - це економічна політика, в якій центральний банк використовує оцінки та робить прогнози, а потім намагається втримати фактичну інфляцію за допомогою зміни процентних ставок й інших грошово-кредитних інструментів. Фінансова дисципліна представлена у вигляді жорсткої економії бюджетних коштів. Такий набір фінансових інструментів був доволі ефективним і допоміг уряду рухатися до визначених цілей, а саме зменшення державного боргу та бюджетного дефіциту. Так, вже з 2002 р., коли відношення державного боргу до ВВП становило 62%, можна простежити, як цей показник зменшувався і в 2011 р. дорівнював 36%. Фіскальна консолідація у Бразилії ефективно сприяла зменшенню зовнішнього боргу і суттєво вплинула на структуру внутрішньої заборгованості. Наступним кроком, пов'язаним з фіскальною консолідацією, стало зростання інвестиційного рейтингу в країні. У результаті фіскальна консолідація показала ефективність довгострокової структури під час фінансової кризи. Проте, однією з перешкод у процесі фіскальної консолідації була податкова політика. Макроекономічні умови, які сформувалися у країні, призвели до конфлікту між припливом іноземного капіталу й внутрішнім зростанням. Це, перш за все, стосувалося банківської сфери, яка різко нарощувала кредитування на основі іноземного капіталу. Наріжним каменем при цьому виявилася інфляція. Ефективним методом у процесі фіскальної консолідації виявилася переорієнтація із зовнішнього боргу на внутрішній. Для України це може дати позитивний результат, бо існування внутрішнього боргу краще, тому що кошти залишаються всередині країни.

Ще Розглянемо вирішення проблеми подолання бюджетного дефіциту на прикладі Японії. Сьогодні бюджетний дефіцит має активну форму завдяки поєднанню науково-інноваційного потенціалу країни та дефіциту бюджетних коштів. Однією із сильних напрямів розвитку Японії є отримання дешевшої електроенергії за сприятливих умов організації функціонування гідроелектростанцій, а також людські ресурси. Поєднуючи свої сильні сторони, Японія стала сучасною технологічною державою з високими темпами економічного зростання. Японський уряд захопив населення розміщувати свої кошти у сталеливарній та суднобудівній галузях, а держава в свою чергу фінансувала в інновації.

Також слід зазначити, що приватні особи заохочувались урядом до розміщення своїх заощаджень через так звану систему поштових заощаджень. Заощадження трансформувались в тимчасово вільні кошти які знаходились під контролем державних органів. Пізніше ці кошти спрямовувались на кредитування підприємств через Японський банк під низький відсоток. Важливу роль тут зіграли заходи щодо проведення ревальвації національної грошової одиниці. Рівень дефіциту бюджету у Японії в 2010 р. становив 4,1%, у 2011р. 10,1%, та у 2012 та 2013 рр. відповідно склав 9,4% та 9,1% від ВВП. Для того щоб подолати бюджетний дефіцит влада Японії була вимушена відмовитися від ряду витрат та збільшити обсяг випуску державних облігацій. Японія належить до ряду тих країн які можуть справлятися із дефіцитом державного бюджету, оскільки розмір заощаджень японців практично дорівнюють розмірам американської економіки та становлять 15 трлн. дол. [6].

Тому, на нашу думку, для вирішення дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки; скоротити кількість зайнятих у державному секторі економіки. Отже, за відсутності реального економічного зростання або при стійкій спадній динаміці економіки відносна величина дефіциту бюджету необмежено збільшуватиметься, тому, зрештою, здійснювати обслуговування державного боргу й неінфляційне фінансування бюджетного дефіциту стане практично неможливо. Фінансування бюджету за рахунок нових запозичень в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України, доцільно проводити з огляду на мінімізацію їхньої вартості та утримання боргу в економічно безпечних межах. Превалювання політичних інтересів над економічною доцільністю у прийнятті важливих рішень у сфері макроекономічної політики не дає змоги гармонійно поєднати інтереси громадян, держави і суб'єктів економічної діяльності з метою забезпечення загального економічного розвитку та з урахуванням соціально-економічних реалій.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:<https://www.minfin.gov.ua/>
2. Gonzalez-Paramo J. M. The reform of the Stability and Growth Pact: An Assessment. URL: <http://www.ecb.int/press/key/date /2005/html/sp051013>.
3. Коляда Т. А. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України. *Бізнес Інформ*. 2015. №2. С.215-222.
4. Мацедонська Н. В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 732-735.
5. Executive Board Concludes 2018 Article IV Consultation with Brazil. July 11, 2018. URL:<https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/07/11/pr18288-imf-executive-boardconcludes>
6. Ross-Thomas E. Spanish Economy Stalled in Third Quarter as Austerity Undermines Growth. 2015. Nov. 11. URL:<http://www.bloomberg.com/news/>

Chornomord Ye.Ye.

Scientific advisor: Vasylyk S.K., ph.d of economics, ass.prof.

Simon Kuznets Kharkiv national university of economics

ISSUES OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE THROUGH THE MECHANISM OF INVESTMENT POLICY

The role of investment in creating competitive advantages is not the same and depends on the stage that the country has reached in the development of national competitiveness. Therefore, the

history of international competition is often considered in theoretical works as a change of three successive stages: factorial, investment and innovation advantages [1].

At the first, initial stage, the competitiveness of an industrial enterprise is determined by the initial resource advantages of production factors.

On the second, further development and improvement of the latter takes place, and the prerequisites are the existing technical capabilities, infrastructure, information base and education. However, it is not they who decide success in this period, but investments that can increase competitive advantages based on more developed factors, which include highly educated personnel, research institutions, and information exchange infrastructure.

At the third - the stage of innovations - the priority in competition is transferred to the high-tech segments of the national economy, in this case the main point is not the improvement of individual factor conditions, but the renewal of technology. The competitiveness of high-tech industries is associated with investments in research and development, in the creation of innovations. Each of the three stages has its own specific tasks. The role of investments in creating competitive advantages increases significantly on the last two. The presence of some excess factors may not strengthen, but, on the contrary, undermine the competitive position. If resources are plentiful or too cheap, they are likely to be inefficiently used.

Scarcity, on the other hand, often has a positive effect on the strategy of firms, prompting them to seek innovation to overcome the difficulties that have arisen. But in the presence of absolutely all circumstances of a negative nature, complete paralysis is not excluded. It is impossible to create and improve all factors in practice. The ideal situation is when there is a combination of favorable conditions in some areas and unfavorable ones in others.

When the reserves of production capacities are on the verge of depletion, a large-scale inflow of investments, both domestic and foreign, is required.

The task of increasing the investment activity of industrial enterprises cannot be solved only by direct influence of the state. It is necessary to create a favorable climate in the regions that attracts private investors, contributes to the growth of real savings and accelerates the transformation of savings into investments. In this case, it is very important to increase the investment potential of the Ukrainian regions based on the integration of their production activities.

The Ukrainian regions are important for the investor primarily as a source of qualified labor resources and the consumer market. The expert significance of the infrastructural institutional potential that ensures the functioning of the market economy has grown. This indicates a move towards a more civilized market based on the separation of functions for the production of goods and services. In modern conditions, with a tough fiscal policy of the state, regional authorities, as effective measures of budgetary regulation of the activities of investors, use the following forms of support for the latter: full or partial repayment from the regional budget of the interest rate on loans attracted for the implementation of investment projects and a decrease in land rent rates [3].

It is advisable to create a favorable investment climate at a separate industrial enterprise in conjunction with the following measures:

- the reform of an industrial enterprise, which provides for the assessment of fixed assets in accordance with their real market value, a significant improvement in corporate management, a strict separation of the rights and obligations of the industrial enterprise manager, on the one hand, and the rights and obligations of the owner, on the other;
- development of property insurance;
- development of infrastructure, forms and methods of attracting savings of the population to the investment sphere;
- the formation of a regional system of housing mortgage lending, the formation of a secondary market for mortgage loans to attract long-term, extra-budgetary financial resources to the sphere of bank lending.

Stimulating the efficient use of investment resources using all instruments available to the state encourages capital to move to the regions. Naturally, it is in such cases that the Ukrainian government can count on the maximum increase in its income and opportunities to replenish the

state budget. At the same time, the growing differences in the levels of economic development of regions, however, determine the need for additional state support for the latter, the volume of investments in which is extremely small. Consequently, the net effects of the state's investment policy are less than the amount of profit from investments in the regions, which are priority from the point of view of economic efficiency.

In the medium term, the opportunities for broad investment maneuver for industrial enterprises are limited and even largely predetermined. This is influenced by the level of investment activity and regional investment potential that has developed in the regions, the comparative attractiveness of this territory for domestic and foreign investors and the state's predicted investment policy in relation to the latter.

Summarizing the above, we can say that the set of measures envisaged for the future to further improve the investment climate and create favorable conditions for domestic and foreign investors is aimed, firstly, at improving the macroeconomic environment, namely, reducing inflationary processes, as well as strengthening the financial position of industrial enterprises. ... Secondly, to expand the export potential in the region, the deployment of import-substituting industries. Thirdly, to promote competitive goods and technologies to the domestic and foreign markets. And finally, fourthly, on the development of a system of state and regional support for the investment sphere, which implies the provision of guarantees, ensuring the rights of investors and protecting their property.

REFERENCES

1. Chernyshova, L. O., and Sazanova, V. V. Features attracting and encouraging foreign investment in Ukraine. *Biznes Inform*, no. 2 (2013): 87-90.
2. Rating economies Doing Business. [Electronic resource] – Access: <http://www.doingbusiness.org/rankings>
3. Investments of foreign economic activity of Ukraine. [Electronic resource] – Access: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Бедлевич М.О.

Науковий керівник: Коваль Ю.А.

Вінницький кооперативний інститут

ДІЯЛЬНІСЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Однією з функцій держави є соціальний захист і соціальне забезпечення населення, спрямоване на забезпечення матеріальних умов життя людей у старшому віці, у разі передчасної втрати чи значного обмеження працездатності внаслідок хвороби, каліцтва, поранення, а також втрати годувальника. Важливою формою соціального захисту населення виступає державне соціальне страхування.

В Україні існують наступні види державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування від тимчасової втрати працездатності;
- медичне страхування;
- страхування на випадок безробіття;
- страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання.

В Україні існує «солідарна система» загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на «солідарності поколінь», тобто забезпеченні заробленого громадянином рівня життєвих благ шляхом перерозподілу коштів у часі і просторі. Така система має гарантувати мінімальний прожитковий рівень у майбутньому. Станом на

01.01.2020 року на одного працюючого українця припадає один пенсіонер. Аналітики прогнозують, що через десять років Пенсійний фонд буде нездатний забезпечувати потреби зростаючої кількості пенсіонерів. Саме тому розвиток недержавного пенсійного страхування набуває величезного значення.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням доходності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Жителі західних країн давно перейшли на приватне забезпечення себе пенсією, відкладаючи з молодих років частину зарплати в недержавні пенсійні фонди, вкладають отримані від їх учасників гроші в цінні папери, щоб отримувати від цього прибуток. Недержавні пенсійні фонди вважаються найбільшими світовими інвесторами, де обертаються трильйони доларів.

В Україні недержавні пенсійні фонди працюють вже понад 15 років. У країні налічується 62 НПФ, 20 з яких – з активами понад 10 млн грн. Згідно з офіційною статистикою, на початок 2020 року їхніми учасниками були 855 тис осіб із загальним обсяг коштів понад 2,7 млрд грн.

Фонд робить пенсійні виплати його учасникам в порядку, зазначеному в законі. Вони бувають відкриті, корпоративні та професійні. У відкритий фонд можуть робити внески всі охочі, в корпоративний – співробітники конкретних роботодавців, а професійний фонд призначений для профспілок.

Учасниками недержавного пенсійного фонду можуть бути українці, іноземці та особи без громадянства. Внески можна робити в кілька фондів одночасно. Робити внески в недержавний пенсійний фонд на користь конкретної людини також може компанія, де вона працює, або профспілка. Є можливість укладення публічного або "цифрового" контракту. У такому випадку учасник недержавного пенсійного фонду отримує лише повідомлення з реквізитами пенсійного рахунку і логін з паролем для входу у свій кабінет на сайті фонду.

У квітні 2019 року Приватбанк і АЦПО, адміністратор недержавних пенсійних фондів, створили можливість укладення і подальшого обслуговування пенсійних контрактів через систему "Приват24".

Наразі така можливість доступна тільки в десктоп-версії системи і тільки для Приватфонду і фондів "ОТП пенсія" та "Династія", але число недержавних пенсійних фондів постійно збільшується. Щоб скористатися сервісом, у "Приват24" для фізичних осіб потрібно вибрати вкладку "Мої рахунки" і натиснути кнопку "Друга пенсія" (ліве вертикальне меню). Пенсійний контракт можна укласти і в офісі недержавного пенсійного фонду.

У контракті необхідно вказати обрану учасником пенсійну схему, період дії контракту, умови його зміни та розірвання, порядок розрахунків між недержавним пенсійним фондом і його учасником у разі дострокового розірвання контракту або ліквідації фонду, права та обов'язки сторін, розмір пенсійних внесків з умовами їх зміни.

До копії контракту учаснику надаються пам'ятка з роз'ясненнями основних положень пенсійного контракту і копія зазначеної в контракті пенсійної схеми. Також вкладник може попросити надати йому копію статуту недержавного пенсійного фонду.

Пенсійні схеми встановлюють умови пенсійного забезпечення. Схем є декілька. Учасник може вибирати і змінювати їх раз на півроку. Недержавні пенсійні фонди можуть виплачувати пенсію протягом певного періоду або видати учаснику всю суму відразу. Розмір виплат залежатиме від того, скільки коштів є на індивідуальному пенсійному рахунку вкладника недержавного пенсійного фонду, а також від тривалості виплат і формули

розрахунку розміру пенсії на конкретний строк згідно з методикою, затвердженою Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

Недержавну пенсію учасник буде отримувати в разі досягнення пенсійного віку, визнання його інвалідом, підтвердженого критичного стану здоров'я, виїзду на ПМЖ в іншу країну або смерті.

Пенсійний вік вказується в контракті або за заявою вкладника недержавного пенсійного фонду, але в такому випадку він не може бути нижчим за пенсійний вік, встановлений законодавством, більш ніж на десять років.

Пенсійні активи є спільним майном чоловіка і дружини, якщо вони накопичувалися під час шлюбу. У разі розлучення пенсійні кошти можуть бути розділені між колишнім подружжям.

За даними поданої звітності, станом на 31.03.2020 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 79,6 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 13,1% (9,2 тис. шт.) порівняно зі станом на 31.03.2019.

Структура пенсійних контрактів станом на 31.03.2020:

- з вкладниками – фізичними особами – 72,7 тис. шт.;
- з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;
- з вкладниками – юридичними особами – 6,8 тис. шт.

Збільшення кількості пенсійних контрактів у I кварталі 2020 року у порівнянні з I кварталом 2018-2019 років пов'язане в першу чергу зі збільшенням або зменшенням пенсійних контрактів з фізичними особами. Так:

- порівняно зі станом на 31.03.2019 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.03.2020 становило 14,5 % (9,2 тис. шт.).

- порівняно зі станом на 31.03.2018 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.03.2020 становило 34,6% (18,7 тис. шт.) та зменшення з юридичними — 1,4% (0,1 тис. шт.).

Пенсійні контракти станом на 31.03.2020 укладено з 83,3 тисячі вкладників, з яких: - юридичні особи – 2,1 тисячі, або 2,5% від загальної кількості вкладників, - фізичні особи – 81,2 тисячі, або 97,5%.

Кількість вкладників станом на 31.03.2020 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2019 року на 28,4% (18,4 тис. вкладників) та станом на 31.03.2019 порівняно з аналогічним періодом 2018 року кількість вкладників збільшилася на 18,6% (10,2 тис. вкладників).

Отже, враховуючи скорочення працездатного населення та зростання кількості пенсіонерів в Україні, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, а саме сприяння діяльності недержавних пенсійних фондів на сьогоднішній день є стратегічним напрямком діяльності для нашої країни, що потребує вдосконалення законодавчої бази та елементів практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: закон України від 09.07.2003 №1057-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
2. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Світовий досвід пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/165860>.
4. Шевченко Н. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів: проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення / Н. Шевченко, В. Даценко // Україна: аспекти праці. – 2019. - №1. – с. 3-7.

ПІДТРИМКА МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що існування та взаємодія підприємств як великих і середніх, так і малих, їх оптимальне співвідношення є найважливішою характеристикою ринкової економіки.

Основними характерними рисами функціонування малих і середніх підприємств традиційно вважають існування на локальному ринку, спеціалізацію на певному ринку товарів і послуг, швидке реагування на ринкові зміни та ринкову кон'юнктуру, безпосередній зв'язок зі споживачем. Малі підприємства сприяють пропорційному розвитку економіки шляхом зростання конкуренції, створенню додаткових робочих місць, швидкому насиченню ринку товарами і послугами [4].

Малий і середній бізнес в Україні приносить 55% валового внутрішнього продукту в економіку країни, зокрема частка малого бізнесу 16% ВВП.

Підприємцям, зайнятим у малому та середньому бізнесі, держава гарантує рівні права і створює однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб.

Функціонування та розвиток МСБ в умовах зтяжної світової економічної кризи та складностей, визваних пандемією COVID-19 неможливо без державної підтримки.

Державна підтримка бізнесу здійснюється на основі Закону України «Про державну підтримку і розвиток малих та середніх підприємств в Україні», в якому зазначається, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава повинна надати належну підтримку.

Підтримка МСП– невеликі підприємства підтримуються в Україні на основі спеціально розробленої Програми стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19: «Економічне оновлення».

Програма стимулювання економіки доповнює комплексну програму реформ в Україні та набуває особливої актуальності для вирішення проблем малого та середнього бізнесу. До ряду розроблених антикризових заходів відносять: доступ до фінансів; доступ до ринків; розумне регулювання та інфраструктуру підтримки.

Малі та середні підприємства стикаються з кризою ліквідності. Тому необхідними умовами, в першу чергу, є розробка заходів, спрямованих на збереження робочих місць, спрощення доступу до фінансів завдяки гарантуванню нових кредитів і запуску грантових програм, та зменшення витрат бізнесу/збереження коштів МСБ шляхом рефінансування кредитів та зменшення податкового навантаження.

Роздрібна торгівля непродовольчими товарами, готельно-ресторанний бізнес, сфера обслуговування найбільше страждають від введених обмежень щодо поширення вірусу. Частка готельно-ресторанного бізнесу в економіці є незначною, але в цьому секторі сконцентрована велика частка малих підприємств, які потребують підтримки.

У зв'язку з пандемією, чверть МСБ втрачає 40-60% своїх доходів порівняно з 2019-2020 роками, 52% підприємств не зможе зберегти рівень заробітних плат своїм працівникам, зберегти їх кількісний склад та 35% не може перепрофілюватися у зв'язку з особливостями бізнес-моделі.

До основних завдань, що були поставлені та потребують вирішення є:

- зберегти ділову активність та зайнятість в МСБ в умовах кризи;
- надати безумовну допомогу МСБ у вигляді зменшення податкового навантаження;

-дати МСБ доступ до ринків збуту за рахунок стимулювання експорту та державних закупівель;

-зеконотити час і кошти МСБ, а також дати можливість фокусуватися на розвиткові бізнесу;

-підвищити інституційну спроможність МСБ для роботи на ринках;

-цифровізувати діяльність МСБ для пришвидшення росту в майбутньому.

Верховна Рада України прийняла законопроекти № 4429 та № 4430, які передбачають надання соціальної та податкової підтримки бізнесу під час карантину.

Зокрема, підписано Закон №4429 «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» .

Законом передбачено: забезпечити можливість одержання державної підтримки суб'єктами малого і середнього бізнесу сфери громадського харчування; надання одноразової допомоги застрахованим особам, як найманим працівникам, так і ФОП, у розмірі 8000 грн; надання одноразової допомоги суб'єктам господарювання з метою збереження робочих місць; не застосовувати під час дії карантину та після його закінчення норму щодо призупинення дії та анулювання ліцензій на роздрібну торгівлю алкогольними напоями у разі несвоєчасної сплати ліцензіатами чергового платежу за ліцензією.

Виплата одноразової матеріальної допомоги здійснювалась на підставі заяв застрахованих осіб, поданих ними в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг. Виплата допомоги проводилась на банківський рахунок [2].

Законопроектom № 4430 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2» передбачено: списання податкового боргу у разі, якщо сукупний розмір боргу платника за усіма податками і зборами не перевищує 3060 грн та його не погашено станом на 01.11.2020 р.; відстрочення до 29.12.2021 р. погашення податкового боргу ФОП, у т. ч. самозайнятих осіб, що не перевищує 6800 гривень; збільшення порогу обсягу податкового боргу для застосування заходів щодо його стягнення до 3060 грн; неоподатковування ПДФО та податком на прибуток підприємств доходів (матеріальної допомоги, компенсації), отриманих відповідно до законопроекту № 4429; звільнення ФОП-єдинників 1 групи від сплати ЄСВ за грудень 2020 року та січень - травень 2021 року [3].

Малий та середній бізнес в Україні отримав можливість брати «дешеві гроші» для підтримки та розвитку власної справи. За програмою «Доступні кредити 5-7-9%, яка має фінансово стимулювати розвиток малого бізнесу, видано 10 тисяч доступних позик. Це майже 10 тисяч підприємств із різних галузей економіки та різних областей. Про це, 13 березня, повідомив прем'єр-міністр Денис Шмигаль на своїй сторінці у Facebook.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну підтримку і розвиток малих та середніх підприємств в Україні»:– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>]

2. Закон №4429 «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1071-20>

3. Законопроектom №4430 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню

на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2» Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70534

4. Деренько О.А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва / О.А. Деренько // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 95–97.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

**Антіпова А.А., Мрищук В.О.,
Науковий керівник: Шмагельська М.О., к.г.н.,
завідувач кафедри економічної теорії,
фундаментальних та соціально-
гуманітарних дисциплін
Вінницький кооперативний інститут**

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Економічний розвиток економіки України можна визначити як техногенний. Одним з проблемних у такому розвитку залишається питання швидкого використання невідновлюваних видів природних ресурсів і надмірне використання відновлюваних ресурсів зі швидкістю, яка перевищує можливості їхнього відновлення. У вирішенні цього питання провідну роль відіграє економічна політика держави, що є визначальною у виробничих відносинах, які складаються між суспільством та середовищем.

Екологічно збалансована економіка, збалансоване природокористування – це процес взаємодії суспільства з довкіллям, при якому досягається оптимальне співвідношення між господарською діяльністю, забезпеченням матеріальних і духовних потреб населення та підтриманням якісного стану природного середовища [1].

В основі будь-якого економічного розвитку закладено три фактори економічного росту: трудові ресурси, матеріальне виробництво, природні ресурси [2]. Сучасний економічний розвиток дедалі більше обмежується екологічним фактором. Його особливістю є направленість функціонування праці у напрямку охорони, відтворення, примноження і раціонального використання ресурсів навколишнього середовища для задоволення потреб людського суспільства.

Діалектика природокористування являє собою єдність і протиріччя двох сторін: екологоресурсної та економічної. Екологоресурсний аспект природокористування виражає ставлення людей до природи як до джерела життєвих благ і характеризується складом, речовинною структурою та особливостями природних продуктивних сил.

Економічний аспект природокористування підкоряється дії економічних законів та пов'язаний з відтворенням природних ресурсів [2]. Він включає:

1) відновлення природи, як незамінного джерела предметів, засобів праці (рекультивация ґрунту, лісництво, рибальство та ін.);

2) зберігання природи як джерела життя (натуральні продукти харчування, стан атмосфери, водоймища та ін.);

3) відновлення природи як просторового базису для розміщення населення та виробництва;

4) відтворення невідновних ресурсів за рахунок нових родовищ та джерел, більш повного виявлення корисних копалин, заміни одних природних ресурсів іншими;

5) скорочення відходів від експлуатації природних ресурсів (відновних та

невідновних) та переробки початкової природної сировини;

б) охорону і відновлення природних ресурсів екосистем заказників та заповідників.

Проблема охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів має яскраво виражений регіональний характер й відіграє особливу роль в інтенсифікації виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу. Незважаючи на те, що кількість розвіданих мінеральних ресурсів збільшується як загалом, так і в розрахунку на душу населення, існує загроза їх виснаження ще перед тим, як буде здійснений перехід на використання нових розвіданих ресурсів. Суспільство відчуває все більший дефіцит відновлюваних природних ресурсів [3].

Одне з центральних місць у регулюванні відносин з приводу охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів відводиться науково обґрунтованій державній економічній політиці, а також поєднанню територіального і галузевого управління природоохоронною роботою. Необхідність врахування інтересів багатьох міністерств, відомств і місцевих територіальних органів, які повинні доповнювати одне одного, утворюючи єдину систему управління. Наприклад, при відведенні земель під промислове, транспортне чи житлове будівництво слід виходити не лише з локальних інтересів відомчого характеру, а й враховувати, що відчуження земель, особливо орних, призводить до скорочення площі сільськогосподарських угідь, знижує родючість ґрунту, зменшує валову продукцію сільського господарства та ін. [4].

Розробка питань управління раціонального використання природних ресурсів означає послідовний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів на основі таких принципів як планомірність, пропорційність, оптимальність.

Планомірність стосовно використання природних ресурсів - економічна функція держави з управління і регулювання екологічних та економічних відносин і пропорцій. Така функція передбачає як розробку і виконання планової системи взаємопов'язаних показників, так і дійовий контроль за їх реалізацією. Перспективне і поточне планування раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища в кінцевому результаті виходить з темпів зростання сукупного суспільного продукту, національного доходу і підйому життєвого рівня населення.

Пропорційність означає погодженість у використанні природних ресурсів як за територією, так і за галузями народного господарства, виключення порушень природних взаємозв'язків у навколишньому природному середовищі.

Оптимальність у використанні природних ресурсів - це досягнення найкращого варіанта взаємовідносин суспільства з навколишнім середовищем.

Управлінські функції в галузі природоохоронної діяльності підприємства повинні сприяти вдосконаленню технології виробництва, ремонтно-експлуатаційних робіт, безаварійної роботи устаткування, виконання планово-попереджувального і поточного ремонту [1].

Для розвинутих країн екологічним аспектом державної економічної політики стали:

- переміщення у малорозвинуті країни галузей, які не потребують висококваліфікованої робочої сили та створюють велику кількість відходів на одиницю продукції;

- структурна перебудова економіки за рахунок прискорення розвитку високотехнологічних і маловідходних галузей;

- консервація власних природних ресурсів шляхом обмеження їх використання.

В Україні критерієм економічного розвитку вважається будь-який приріст виробництва. Такий розвиток веде до нераціонального використання природних ресурсів, їх виснаження і деградації природного середовища. Для нашої країни характерними є глибинні диспропорції загальнодержавних і регіональних економічних інтересів, невідповідність між розміщенням природно-ресурсного і соціально-економічного потенціалу, зростаюча науково-технічна і технологічна відсталість [3].

Найяскравіше в Україні виявився індустріальний тип природокористування -

радянський природоруйнівний тип управління природокористуванням, який зберігся дотепер. В умовах перехідної економіки такий тип природокористування призводить до того, що стан довкілля України погіршується, промисловість переходить на архаїчну стадію розвитку, а населення катастрофічно бідніше. Це є наслідком успадкованого від радянських часів індустріального способу виробництва, його технократичних стереотипів управління.

Україна володіє природними умовами і ресурсами, які, безумовно, можуть скласти фундамент забезпечення збалансованого розвитку. Проте практика господарювання останніх років сприяла збільшенню антропогенного і техногенного навантаження на природно-ресурсний потенціал, що призвело до деградації багатьох його складових. Державна система екологічного нормування, як спеціально організована нормативно-правова діяльність з розробки і впровадження екологічних норм, правил і регламентів господарської діяльності, не може набути належного розвитку. Більше того, на території країни відбувається інтенсивна деградація екосистем [2].

Врахування екологічного фактору є необхідним. Деградація навколишнього середовища шкодить здоров'ю людини та стримує економічний розвиток держави. Екологізація виробництва та споживання усієї економічної системи – обов'язкова умова успішного вирішення екологічних та економічних проблем. На сучасному етапі людина не може сподіватися на самовідновлення природи без природоохоронної діяльності та проведення пріоритетної економічної політики [3].

Удосконалення економічного механізму природокористування і природоохоронної діяльності передбачає:

- створення механізму економічного стимулювання збалансованого природокористування та природоохоронної діяльності;
- формування системи цільових екологічних фондів та цільове фінансування з них природоохоронних заходів;
- створення ефективного фінансово-кредитного механізму природокористування і природоохоронної діяльності, в тому числі екологічних банків;
- планування та прогнозування використання природних ресурсів і природоохоронної діяльності;
- забезпечення поступового переходу від регулювання окремих аспектів економічних відносин за допомогою відомчих актів до їх законодавчого регулювання;
- переоцінка існуючої мінерально-сировинної бази за ринково-економічними і екологічними критеріями, виключення з неї родовищ, розробка яких не є рентабельною або може викликати незворотні негативні зміни стану довкілля;
- технологічне переоснащення гірничодобувної і переробної галузей;
- орієнтація на переробку вторинної сировини;
- зменшення потреб в імпорті енергоносіїв за рахунок зниження енергоємності виробництва і енергозбереження [4].

Отже, досягнення екологічно збалансованої економіки, критерієм якої є потенціал економічного зростання в умовах збереження та покращення якісних показників навколишнього природного середовища, є основою сталого розвитку держави. Тому екологічний аспект є пріоритетним у реалізації економічної політики держави. Він забезпечить природо - та ресурсозберігаючі національні інтереси держави.

Список використаних джерел

1. Веклич О. Удосконалення економічних інструментів екологічного управління // Економіка України. – 2015 - № 9. – С. 32 – 48.
2. Дубас Р.Г. Економіка природокористування. Навч. посіб. – К.:КНТ, 2019. – 448с.
3. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. – Суми: ИТД «Університетська книга», 2017. – 213с.
4. Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні // Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку. Звіт. – Київ: ПРООН / ГЕФ, 2020. – 186 с.

Кирилюк А.Ю.
*Науковий керівник: Шмагельська М.О., к.г.н.,
завідувач кафедри економічної теорії,
фундаментальних та соціально-
гуманітарних дисциплін
Вінницький кооперативний інститут*

ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНА ЕКОНОМІКА - ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Пошук співвідношення між природокористуванням і соціально-економічним розвитком, яке забезпечувало раціональне і ефективне використання природних ресурсів, підтримувало екологічну безпеку суспільства і гарантувало необхідну якість життя і добробуту населення, спричинив перехід до сталого розвитку - глибокої, науково обґрунтованої раціоналізації природокористування. Поняття «сталий розвиток» отримало офіційний статус як ключова задача світового співтовариства і нова стратегія розвитку, необхідна для збереження біосфери Землі і виживання людства [1].

Термін «сталий розвиток» багато дослідників вважають невдалим, оскільки «сталість» і «розвиток» певною мірою виключають одне іншого. Проте, поняття «сталий розвиток» отримало загальне визнання. Сталість розуміють як економічний ріст, який може підтримуватись фізичним і соціальним середовищем в оглядному майбутньому. Сталість охоплює етичні норми, орієнтовані на виживання всього живого, право майбутніх поколінь і інституціональну відповідальність, що забезпечують повне урахування цих прав в політиці і практичній діяльності [2]. Задекларовані у Ріо-де-Жанейро у 1992 р. базові принципи: «людське життя - сенс сталого розвитку», паритетності розвитку і інтегральності соціо-еколого-економічного процесу розвитку лягли в основу всіх існуючих державних стратегій сталого розвитку.

Завдання екологічно збалансованої економіки - оптимізація регіональної політики, укрупнення низових ланок місцевого самоврядування з метою підвищення їхньої економічної достатності і, відповідно, самостійності, зберігаючи при цьому стабільність на більш високому рівні одиниць адміністративно-територіального устрою. За останні 10-15 років були розроблені численні концепції переходу людства до такого розвитку, який би дозволив перебороти негативні тенденції сучасної цивілізації і зберегти біосферу і цивілізацію. Найбільш розвинуті країни вже здійснили перехід до інтенсивної і високоефективної економіки, що дозволяє їм досить успішно вирішувати складні соціально-економічні і екологічні проблеми.

Стратегія сталого розвитку України ґрунтується на сучасних міжнародних принципах співіснування людства і довкілля. У ній визначається мета, завдання та пріоритетні напрями поступального розвитку українського суспільства на шляху забезпечення збалансованості економічних, соціальних та екологічних чинників. Сталий розвиток - гармонізований розвиток трьох структурних підсистем: де економіка й екологія, або енвайронментальна економіка є базисом сталого розвитку, а соціальна підсистема - його надбудовою. Таким чином, зростання функціональної ефективності кожної з підсистем в ідеалі відповідає засадам концепції сталого розвитку.

Сталим є розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності. Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності

людства в умовах безпечного природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами.

Одним з основних чинників сталого розвитку України є її природні умови і ресурси. Для істотного зменшення техногенного навантаження на довкілля, припинення процесів його деградації необхідно докорінно змінити існуючу практику господарювання шляхом відмови від «нульової» вартості природних ресурсів, що створить фінансові передумови для збалансованості соціально-економічного розвитку. Критерієм сталого розвитку повинен бути не приріст обсягів виробництва, а потенціал його зростання в умовах збереження та переходу до покращення якісних показників навколишнього природного середовища.

Державна політика щодо сталого розвитку базується на принципах: забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності населення; забезпечення еколого-економічної збалансованості розвитку окремих регіонів на фоні тісної міжрегіональної господарської взаємодії за умови узгодження із загальнонаціональними потребами та інтересами національної безпеки [2].

Відповідно до викладених вище принципів стратегічними завданнями сталого розвитку у сфері екологічно збалансованого розвитку економіки є:

- забезпечення переходу економіки на інноваційну модель розвитку;
- структурна перебудова економіки шляхом прискорення розвитку високотехнологічних галузей;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової моделі економіки;
- впровадження сталих економічних механізмів природокористування та імплементація екологічної складової в систему національних рахунків;
- підвищення ефективності інвестиційних процесів, у тому числі у сфері відновлення природного капіталу;
- стимулювання впровадження екологічно безпечних, енергетично ефективних та ресурсозберігаючих технологій;
- розвиток технологій замкнутого циклу і технологій очищення, переробки та утилізації промислових і побутових відходів;
- підтримка екологічно ефективного виробництва енергії, включаючи використання відтворювальних джерел енергії та вторинних енергетичних ресурсів;
- розвиток екологічно безпечних видів транспорту та транспортних комунікацій, створення альтернативних видів палива у тому числі не вуглеводневого [2].

Екологічно збалансована економіка – основа сталого розвитку держави, тому критерієм сталого розвитку повинен бути не приріст обсягів виробництва, а потенціал його зростання в умовах збереження та переходу до покращення якісних показників навколишнього природного середовища, його оптимізація.

Список використаних джерел

1. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. – Суми: ИТД «Університетська книга», 2017. – 213с.
2. Пріоритети національної стратегії збалансованого (сталого) розвитку України: погляд НУО // Г.Б. Марушевський, П.Г. Павличенко, Т.В. Тимочко. – Матеріали всеукраїнської конференції екологічної громадськості. - Київ, 2020р. – С.3-10.

СТРУКТУРА ВНУТРІШНІХ ДЖЕРЕЛ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Формування стратегії розбудови сучасної ринкової економіки в Україні зумовило суттєві зміни умов і принципів діяльності підприємств. На сьогоднішній день в умовах загострення суспільних протиріч відбувається реформування вітчизняної економіки, проте у діяльності вітчизняних підприємств спостерігається фінансово-економічна криза. Тому, підприємства відчувають дефіцит фінансових ресурсів, поширеним явищем є неефективний фінансовий менеджмент, наявність конфліктів між керівниками та власниками, низька фінансова стабільність, динамічне посилення конкуренції та невідповідність виробничих планів підприємств нашої країни їх фінансовому потенціалу. Зважаючи на це, потребує удосконалення процес фінансової санації в застосуванні нових підходів в управлінні підприємствами та забезпеченні їх продуктивного розвитку.

Проблеми розробки проекту фінансової санації підприємства були предметом дослідження таких вчених: Е. Альтман, Є. Андрущак, О. Андрєєва, Л. Бартон, О. Бондар, Д. Ванькович, З. Варналій, Ю. Великий, В. Вітлінський, О. Волович, В. Грачов, С. Євських, І. Зубрей, І. Карпунь, Т. Клебанова, А. Кондрашихін.

Процес залучення та використання фінансових ресурсів для забезпечення виживання підприємства в сучасних умовах кризи та їх ефективного розвитку на етапі економічного зростання являється не тільки вагомою складовою санації, а й забезпеченням його продуктивної діяльності. Виконання санаційних заходів на підприємстві, яке знаходиться в кризовому стані потребує залучення та застосування фінансових ресурсів. Фінансові ресурси повинні забезпечувати виконання процесів оздоровлення підприємства, що здійснюватиметься в необхідних обсягах та термінах проведення, а їх відображення у плані санації являється обов'язковим.

Підприємства в сучасних економічних умовах мають обмежені можливості з залучення кредитних ресурсів на впровадження санаційних заходів. Внутрішні джерела санації підприємства можуть бути мобілізовані у досить короткі терміни і не вимагають великих додаткових капітальних вкладень. Також, спрямованість підприємства на залучення внутрішніх джерел фінансування заходів спрямованих на покращення діяльності відображається в плані санації підприємства, що у свою чергу та сприяє зростанню довіри до боржника зі сторони кредиторів.

Найчастіше у практичній діяльності підприємств внутрішні фінансові джерела санації підприємства дають змогу отримати грошові кошти за рахунок внутрішніх невикористаних резервів.

Напрямки застосування внутрішніх фінансових джерел санації підприємства окреслюються відповідальними особами підприємства, які беруть безпосередню участь у санації, а також задіяні в процесі оцінки його фінансово-господарської діяльності. Застосування внутрішніх фінансових резервів надає можливості не тільки вагомо зменшити рівень загрози банкрутства, але й подальшому зменшити потребу підприємства у застосуванні у своїй господарській діяльності зовнішніх фінансових ресурсів. При неможливості мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів на підприємствах вдаються до залучення зовнішніх. Але, слід відмітити, що залучення зовнішніх фінансових ресурсів являється досить ризиковим, оскільки призводить до збільшення залежності підприємства від зовнішніх кредиторів.

До внутрішніх фінансових джерел санації підприємства відносяться:
- дохід від реалізації товарів (робіт, послуг);

- кошти що залишились у підприємства після зменшення витрат на заробітну плату;
- кошти одержані від збільшення інших операційних доходів підприємства;
- кошти одержані від збільшення інших доходів підприємства;
- кошти одержані від збільшення інших фінансових доходів підприємства;
- кошти одержані після зменшення загальновиборничих витрат підприємства;
- кошти одержані після зменшення адміністративних витрат підприємства;
- кошти одержані після зменшення фінансових витрат підприємства;
- кошти одержані після зменшення витрат на збут підприємства.

Також, основними важливими заходами, щодо мобілізації внутрішніх фінансових резервів підприємства являються:

- вихід на нові ринки збуту;
- використання нових взаємовигідних для клієнтів механізмів розрахунку за продукцію;
- збільшення асортименту продукції;
- реструктуризація дебіторської заборгованості;
- поліпшення якісних характеристик продукції;
- підвищення до і післяпродажного сервісного обслуговування;
- покращення якості обслуговування клієнтів;
- проведення активної політики з кредиторами щодо прийняття альтернативних рішень;
- зменшення частки невикористаних основних засобів;
- управління оборотними активами з метою зменшення витрат, пов'язаних з їх управлінням.

Отже, внутрішні джерела санації відіграють значну роль у процесі відновлення платоспроможності підприємства, оскільки окрім пошуку та використання фінансових резервів у теперішній час, вони дають змогу у майбутньому збільшувати прибутковість за рахунок економії на різного виду витратах.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В. Удосконалення обліку поставчань на основі побудови моделі партнерства. Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». 2015. Вип. 3. С. 816-820.
2. Гріщенко І.В. Методи розвитку технологічної бази інноваційно-орієнтованих підприємств. *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів*: зб. наук. праць. 2017. Вінниця. Т 1. С. 47-49.
3. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Економічна сутність грошових коштів підприємства. *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів*: зб. наук. праць. 2017. Вінниця. Т 1. С. 25-27.
4. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Система забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці*: зб. наук. праць. 2016. Вінниця. Т 1. С. 145 – 147.
5. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Методологічні аспекти контролю грошових активів та дебіторської заборгованості. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: зб. наук. праць. 2018. Вінниця. Т 1. С. 153-155
6. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Бондар І.М. Основні завдання аналізу та оцінки доходів підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 19 – 23.
7. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Васалатій О.М. Методика фінансового контролю запасів підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 23 – 26.

8. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Канівець С.В. Методика аналізу заборгованості підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 26 – 31.
9. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Кравець В.В. Фінансовий контроль в системі управління трудовими ресурсами підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 118 – 122.
10. Балахонова О.В. Обґрунтування соціально-економічних параметрів суспільного життя на регіональному рівні. Науковий журнал «*Економіка: реалії часу*». 2015. № 6 (22). С.24-31.
11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультивання: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.
12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. Матер. III міжнар. науково-практ. конф. «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.
13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С.54-58.
14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. Міжн. наук. вир. журнал «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

Шостак В.О., магістр
Науковий керівник: Балахонова О.В. д.е.н.
Вінницький інститут Університету «Україна»

МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНІХ ДЖЕРЕЛ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Військові дії на території України та карантинні обмеження в зв'язку з епідемією коронавірусу COVID-19 негативно позначились на діяльності більшості вітчизняних підприємств, які, втративши свою стійкість і платоспроможність, стали збитковими, відчули недостатність фінансових ресурсів та опинилися на межі банкрутства. Для запобігання виникнення кризових ситуацій на підприємствах важливе значення має вчасне діагностування ознак погіршення фінансового стану у майбутньому. Тому, керівнику та менеджерам підприємств надзвичайно важливо кваліфіковано вміти спрогнозувати причини і джерела виникнення кризових ситуацій і мати заздалегідь спроектований механізм їхнього запобігання та уникнення. Головне завдання такого підходу полягає у розробленні методів і засобів, що дають змогу передбачати й аналізувати потенційні кризові ситуації, спроектувати варіанти процедур їхнього розв'язання і відповідну інформаційно-економічну базу управління. Утім, найефективнішим способом запобігання банкрутству суб'єктів господарювання являється фінансова санація.

Застосування фінансової санації підприємств були предметом дослідження таких науковців: О. Копилук, С. Корецька, І. Косарева, В. Костецький, Л. Костирко, О. Крехівський, М. Крупка, М. Кульчицький, Л. Ліготенко, О. Майборода, І. Михасюк, О. Мозенков, Т. Пепа, О. Підхонний, В. Пономаренко, В. Прохорова, О. Раєвнева, О. Рудик, Г. Спрінггейт, С. Степурина, Г. Тельнова, О. Терещенко, В. Федорова, Д. Чессер, В. Шляхетко, А. Штангрет.

На сьогоднішній день зовнішні фінансові джерела санації відіграють вагомий роль у реалізації санаційних заходів, однак їх мобілізація не завжди являється можливою і передбачає витрачання додаткових ресурсів на залучення. Одним з основних методів

залучення зовнішніх джерел санації підприємства являється збільшення статутного капіталу. Але, даний метод тягне за собою додаткові витрати, пов'язанні із випуском та розміщенням акцій та облігацій. Збільшення статутного капіталу не завжди можливе, особливо коли підприємство являється збитковим, а також, коли не всі власники мають бажання вносити додаткові кошти.

Процес розміщення акцій серед інших осіб, які не являються теперішніми власниками підприємства, призведе до зміни часток акціонерного капіталу, що належить його учасникам. Залучення зовнішніх позик обумовить збільшення рівня залежності підприємства від кредиторів, що також являється негативним фактором у процесі санації. Також, підприємства в сучасних економічних умовах мають досить обмежені можливості щодо отримання кредитів на реалізацію санації.

Основним зовнішнім джерелом санації підприємства являється надання боржнику фінансової допомоги. Найчастіше застосовуються наступні види предоставлення допомоги підприємству, а саме:

- надання грошових коштів згідно з кредитним договором на умовах, що дають змогу виконати поточні вимоги боржника (при наданні фінансової допомоги кошти, як правило, надаються під незначні проценти, у такій формі допомога може бути надана засновниками та кредиторами боржника, власником майна підприємства);

- надання поручительства або банківських гарантій боржнику (така форма фінансової допомоги, як правило, дає змогу боржнику залучити відносно недорогі грошові ресурси, забезпечити укладання угод на умовах відстрочення або розстрочення платежів на вигідних умовах, гарантії та поручительства можуть бути видані засновниками боржника, власниками його майна, кредиторами та іншими особами);

- відтермінування або розтермінування платежів (під час відтермінування виконання грошового зобов'язання переноситься на більш пізній термін у порівнянні з договором, за розтермінування сплата боргу здійснюється, як правило, не в повному обсязі одночасно, а декількома платежами упродовж певного періоду часу, дана форма фінансової допомоги може бути надана кредиторами боржника);

- переведення боргу на інших юридичних осіб за згодою кредиторів (фактором фінансової допомоги в цьому випадку є надання кредиторами згоди на переведення боргу);

- повне або часткове звільнення кредитором боржника від обов'язків сплати боргу, якщо це звільнення не порушує прав інших осіб, що стосуються до кредитора;

- новація боргу, що передбачає заміну раніше існуючого зобов'язання боржника іншим;

- додаткові внески в статутний капітал підприємства.

Отже, формування механізму залучення та використання фінансових ресурсів для забезпечення виживання підприємства в умовах кризи та успішного розвитку на стадії економічного зростання є не лише важливою складовою санації суб'єктів господарювання, а й запорукою їх подальшої продуктивної діяльності.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В. Удосконалення обліку постачань на основі побудови моделі партнерства. Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». 2015. Вип. 3. С. 816-820.

2. Гріщенко І.В. Методи розвитку технологічної бази інноваційно-орієнтованих підприємств. *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів*: зб. наук. праць. 2017. Вінниця. Т 1. С. 47-49.

3. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Економічна сутність грошових коштів підприємства. *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів*: зб. наук. праць. 2017. Вінниця. Т 1. С. 25-27.

4. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Система забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці*: зб. наук. праць. 2016. Вінниця. Т 1. С. 145 – 147.
5. Гріщенко І.В., Балахонова О.В. Методологічні аспекти контролю грошових активів та дебіторської заборгованості. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: зб. наук. праць. 2018. Вінниця. Т 1. С. 153-155
6. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Бондар І.М. Основні завдання аналізу та оцінки доходів підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 19 – 23.
7. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Васалатій О.М. Методика фінансового контролю запасів підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 23 – 26.
8. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Канівець С.В. Методика аналізу заборгованості підприємств. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 26 – 31.
9. Гріщенко І.В., Балахонова О.В., Кравець В.В. Фінансовий контроль в системі управління трудовими ресурсами підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2017. № 4. С. 118 – 122.
10. Балахонова О.В. Обґрунтування соціально-економічних параметрів суспільного життя на регіональному рівні. *Науковий журнал «Економіка: реалії часу»*. 2015. № 6 (22). С.24-31.
11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.
12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. Матер. III міжнар. науково-практ. конф. «Фінансові та економічні аспекти підприємництва» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.
13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *«Економіка. Фінанси. Право»*. № 11/1. 2017. С.54-58.
14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал «Сталий розвиток економіки»*. № 2. 2017. С.83-89.

Бужанська Ю.С.
Науковий керівник: Мацера С.М., к.е.н.
Вінницький кооперативний інститут

МІСЦЕ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Більшість сфер господарської діяльності сучасної економіки стрімко розвиваються під впливом змін, які стали невід'ємною складовою повсякденного життя. Один з провідних світових експертів у сфері підвищення ефективності ведення бізнесу шляхом внесення кардинальних змін Іцхак Адізес стверджує, що успіху досягне той, хто швидше всіх пристосується до змін, що породжують проблеми і можливості (на думку вченого поняття тотожні) [1].

Проте той, хто усвідомлює необхідність організаційних змін і в числі перших запропонує стратегію нового бачення – отримує значні переваги. У сучасному світі немає жодної системи,

яка б не змінювалась би з плином часу. Усвідомлення необхідності змін у структурі організації приходить під впливом внутрішніх та зовнішніх обставин, коли підприємства змушені реагувати на виклики, оскільки їх ефективність може виявитись під загрозою.

Необхідність змін свідчить про актуальність розв'язуваних проблем організації, а також залежить від готовності до переродження, перевороту, перебудови, реформування, трансформації. Адже у широкому розумінні під готовністю суб'єкта підприємництва до змін слід розуміти його комплексну характеристику, а саме його поточний стан, тобто сукупність основних параметрів і характеристик підприємства в певний момент (або інтервал) часу перед здійсненням змін [3, с. 155].

Зміни – це необхідний інструмент розвитку суб'єктів господарювання, а саме управління змінами повинно забезпечувати конкурентоспроможність підприємств на засадах адаптації до умов зовнішнього середовища [4].

На нашу думку, зміни – це з одного боку - інструмент розвитку, з іншого їх варто сприймати, як процес руху, процес перетворення або перебудовування. У будь-якому випадку це принципово щось нове з багаточисельними комбінаціями.

Зміни – це різні типи нововведень, що можуть уміло поєднуватись у різних напрямках, а саме: зміна цілей організації, структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів тощо [5].

На думку засновника Центру розвитку менеджменту в Державному університеті Сан-Диего, доктора Дж.Беласко, – зміна дається важко, оскільки люди переоцінюють те, що вони мають, і недооцінюють те, що вони можуть отримати, відмовившись від того, що в них є.

Основними об'єктами змін можуть бути цілі та стратегія організації, принципи і методи ведення діяльності, організаційна структура, розподіл ролей і повноважень, технології, продукція, товари, кадри та культура організації.

На підприємстві управління змінами може розглядатися за такими напрямками: як складова стратегічного менеджменту підприємства; як управління діяльністю підприємства; як набір оперативних функцій; як складова соціального управління.

Аналізуючи наукові джерела, ми дійшли висновку, що є шість правил ефективного управління змінами [5]:

1. ретельно формуйте потребу в змінах;
2. не тільки вигадуйте зміни, але й продумуйте їх;
3. розпочинайте зміни з неформальних обговорень, щоб забезпечити зворотній зв'язок та участь;
4. заохочуйте учасників висловлювати свої заперечення;
5. будьте готові змінюватися особисто;
6. відслідковуйте результати змін та фіксуйте їх.

Запорукою успішних перетворень і змін є створення умов для їх проведення, демонстрація зацікавленості вищого керівництва у змінах, чітке визначення чинників, які сприятимуть або загрожуватимуть їх здійсненню.

За яких умов будуть відбуватися зміни і скільки часу необхідно буде для їх реалізації залежить від таких факторів [6]:

– рівень та вид очікуваного опору – чим більше рівень опору, тим повільніше буде проходити зміна;

– влада та повноваження ініціатора змін – якщо влада ініціатора є потужнішою у порівнянні з владою людей, які чинять опір зміні, то зміну можна пересунути до швидкого кінця континуума;

– об'єм інформації – чим більше інформації необхідно надавати людям та отримувати від інших людей, тим більше зміна буде просуватися до повільного кінця континуума;

– фактори ризику – чим більша загроза функціонуванню організації у випадку не проведення зміни, тим швидше її необхідно здійснити.

Перш ніж перейти до втілення в життя перетворень, пов'язаних зі змінами, необхідно продумати послідовність власних кроків та дій. Виокремлюють кілька етапів впровадження змін, а саме:

1. Створення атмосфери змін, виявлення реальних і потенційних слабких ланок роботи, обмірковування послідовності дій.
2. Формування авторитетної команди реформаторів.
3. Створення концепції майбутнього, розробка стратегій досягнення бачення; формулювання стратегії реалізації змін; пропаганда.
4. Створення умов для широкої участі співробітників у перетвореннях; усунення опору.
5. Планування і досягнення найближчих результатів.
6. Закріплення досягнень та розширення перетворень.
7. Оцінювання досягнутих результатів.

Поділяючи наукові погляди стосовно того, що управляти змінами означає рухатися від проблемного стану до стану вирішеної проблеми, можемо констатувати, що основними проблеми управління змінами, які постають перед вітчизняними підприємствами, є [3, 5]:

- опір через цілий ряд причин. Зміни несуть невідомість, що викликає підозрілість, нестійкість, відчуття небезпеки. Створені стереотипи руйнуються, втрачається впевненість;

- контроль. Зміна підриває існуючі системи організаційного контролю і може зробити їх непотрібними, що приведе до втрати контролю над організацією в процесі змін;

- влада. Зміни несуть зміну влади. Організація - це система, у якій різні люди і коаліції борються за владу, і у якій боротьба за владу повинна сприйматися як природна (очікувана) властивість організації;

- втрата темпу. Зміни мають носити поступальний характер, зупинка на проміжних етапах викликає супротив;

- конфлікти між співробітниками. Зміни сприймаються по-різному, шанси на успіх, на лідерство ведуть до конфронтації;

- «вентильовання». Зміни – це звільнення працівників, незважаючи на їх інтелект, знання і досвід, керівників вищої ланки, не здатних через різні причини інтегруватися в нове життя організації;

- «паніка», тривога. Зміни для багатьох - це постійна тривога, невизначеність. Люди можуть почати здійснювати зайві захисні дії і чинити нерозумний опір будь-яким запропонованим змінам, що може викликати дисфункціональні наслідки;

- фінансові «дірки». Зміни спричиняють значні фінансові витрати, подекуди непередбачувані, а тому мають відповідати внутрішнім фінансовим можливостям підприємства.

Висновок: процес застосування та управління змінами в сучасних умовах розвитку підприємств є досить складним і затратним. Управління змінами у вітчизняних організаціях має розпочинатися з визнання їх необхідності та своєчасності. Ініціювання процесу управління змінами пояснюється необхідністю збереження стабільності розвитку організації, бажанням відповідати потребам ринку, прагненням утримувати конкурентні переваги та підтримувати збалансоване економічне зростання і безперервність розвитку.

Список використаних джерел:

1. Адизес И. К. Управляя изменениями [Текст] / И. К. Адизес; пер. с англ. В. Кузин. – СПб.: Питер, 2010. – 223 с.[20]
2. Гайдей О.О. Управління змінами на підприємстві / О.О. Гайдей // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, 2012. – № 3 (19) С. 71–75.
3. Гвініашвілі Т.З. Механізм управління змінами на підприємстві в умовах його інноваційного розвитку: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Ек. та упр. підпр-ми» (за видами ек. діяльності). Дніпропетровськ. 2017. – 340 с.

4. Гринько Т.В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку / Т.В. Гринько [електронний ресурс]. – режим доступу : www.business-inform.net

5. Пью Д. Стратегія управління складними змінами. Курс професійного диплома по менеджменту «управление развитием и изменением». книга 10 / Д. Пью, К. Мэйби ; откритый университет великобритании ; пер. с англ. – М. : Линк, 1995.

6. Стеців С.Р. Сутність та етапи управління змінами на підприємстві / С.Р. Стеців // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – № 714. С. 155 –161.

Козаченко І.В.; Чернілевська О.Г.
Науковий керівник: Вечірко О.Г., викладач
Вінницький кооперативний інститут

ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Ринкова економіка являє собою розвиток підприємств різних організаційно-правових форм, що засновані на різних видах приватної власності, поява нових власників - як окремих громадян, так й трудових колективів підприємств.

Суть фінансової діяльності підприємства полягає у виникненні грошових відносин, пов'язаних з неперервним кругообігом коштів у формах витрачання ресурсів, одержання доходів, їх використання, а також із приводу відносин з постачальниками, покупцями продукції, працівниками підприємств, державними органами та ін.

Головний зміст фінансової діяльності підприємства (організації) полягає в належному забезпеченні фінансування.[1]

Основні завдання фінансової діяльності такі як: вибір оптимальних форм фінансування, структури капіталу підприємства і напрямків його використання з метою забезпечення стабільно високої прибутковості; збалансування за часом надходжень і видатків платіжних засобів; підтримання належної ліквідності та своєчасність розрахунків. Інструментом виконання цих завдань є розробка перспективних і поточних фінансових планів підприємства, в яких узагальнюються його доходи і видатки за певний період. Залежно від джерел коштів фінансування поділяється на внутрішнє і зовнішнє.[2]

Залежно від цілей фінансування виокремлюють такі його форми:

- фінансування при заснуванні підприємства;
- на розширення діяльності;
- рефінансування;

санаційне фінансування. [3]

За джерелами мобілізації фінансових ресурсів розрізняють зовнішнє та внутрішнє фінансування; за правовим статусом інвесторів – власний капітал і позичковий капітал. Власний капітал може бути сформований за рахунок внесків власників підприємства або шляхом реінвестування прибутку. Позичковий капітал, як і власний, може бути мобілізований із зовнішніх та внутрішніх джерел. [4]

Проблема визначеності публічної фінансової діяльності (дуже часто до неї застосовують в якості синоніму фінансову діяльність держави) є однією із принципових засад з'ясування природи фінансово-правового регулювання взагалі. Треба мати на увазі, що це не питання сучасного етапу розвитку науки фінансового права, хоча воно залишається актуальним і сьогодні.

Список використаних джерел:

1. <https://xreferat.com/113/2372-1-zm-st-formi-f-nansovo-d-yal-nost-p-dpri-mstva.html>
2. https://databasefed.ucoz.ua/Kurs4/fdsg_tereshhenko.pdf

3. <https://works.doklad.ru/view/zcmuX6slbd0.html>

4. <https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8476/1/31.pdf>

Воронка О.З.

к.е.н., викладач кафедри менеджменту

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЇЇ КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ

Економічна безпека України в умовах погашення державної заборгованості набуває особливого значення у зв'язку з високими темпами науково-технічного прогресу, появою нових небезпек і загроз: явищем глобалізації ринку, виснаженням традиційних джерел мінерально-сировинних і енергетичних ресурсів, наростанням проблеми виживання земної цивілізації, а також необхідністю активної протидії міжнародному тероризму.

Проблема забезпечення і реалізації системи економічної безпеки є важливою для економічного розвитку держави, але особливо актуальною вона стає в умовах погашення державної заборгованості, загострення зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці. Ринкові трансформації в Україні, що відбуваються в соціально-економічній сфері, вимагають формування адекватної системи національної економічної безпеки.

Економічна безпека як ключовий напрям розвитку безпеки підприємства розглядається відносно недавно. Питання щодо формування та зміцнення економічної безпеки держави, регіону, підприємства стали предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, із-поміж яких: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, О. Барановський, В. Геєць, Р. Дацків, З. Живко, О. Захаров, С. Кавун, О. Кириченко, Г. Козаченко, М. Копитко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, С. Мельник, Т. Момот, В. Мунтіян, В. Пономарьов, Я. Рєвак, М. Флейчук, В. Франчук, О. Черняк, С. Шкарлет та інші.

Економічна безпека як категорія сучасної економічної теорії має свій предмет та специфічні методи дослідження. Проте, незважаючи на свою самостійність, вона тісно пов'язана з такими поняттями, як стабільність соціально-економічної системи та економічне зростання. Економіка держави не може бути стабільною без економічного зростання, динамічного розвитку, що відповідає рівню розвитку інших держав. Якщо економіка держави не розвивається та не має стабільного зростання, тоді немає адекватної реакції на внутрішні та зовнішні загрози. Тобто, відсутня готовність до виживання економіки у складних непередбачуваних ситуаціях.

На сьогодні в Україні надзвичайно важливо знайти оптимальний баланс між захистом національних інтересів та відкритістю економіки, що дасть змогу забезпечити необхідний рівень економічної безпеки.

У широкому розумінні економічна безпека складається з двох частин.

По-перше, економічна безпека як категорія сучасної економічної теорії, має свій предмет і специфічні методи дослідження. Проте, незважаючи на її самостійність, вона тісно пов'язана з такими поняттями, як «стабільність соціально-економічної системи» та «економічне зростання». Економіка України не може бути стабільною без динамічного розвитку та економічного зростання, яке відповідає рівню розвинених країн.

Для України економічний розвиток та економічна безпека набувають особливого значення ще й через те, що її економічна безпека не є закритою, вона змінюється. Економічна безпека та економічний розвиток вимагають розрізнення динамічного та статичного підходів.

Економічна безпека повинна розглядатися, виходячи з динамічної теорії, де фактор часу впливає на її динамічні параметри.

По-друге, економічна безпека є одним із ключових компонентів при побудові антикризового управління економікою. Економічні кризи різної тривалості та поглибленості є наслідком будь-якої змішаної економіки. Кризи виявляються в зростаючому розриві між попитом і пропозицією, зростанні рівня вартості життя, безробітті, знеціненні грошей, тобто в погіршенні макроекономічних показників [1, с. 135].

Економічна безпека має складну внутрішню структуру, яка включає три важливих елементи:

– економічна незалежність не має абсолютного характеру, оскільки розподіл праці робить національні економіки взаємозалежними. У цих умовах економічна незалежність означає можливість здійснення контролю за національними ресурсами, досягненням такого рівня виробництва, якості та ефективності продукції, який забезпечував би її конкурентоздатність і давав би змогу на відповідному рівні брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями;

– стабільність національної економіки, що передбачає захист власності в усіх її формах, створення надійних гарантій для підприємницької діяльності, стримування факторів, що здатні дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення суттєвих розривів у розподіленні доходів, які можуть спричинити серйозні соціальні потрясіння тощо);

– здатність до прогресу та саморозвитку, що є досить важливим у сучасному світі. Створення сприятливого клімату для інновацій та інвестицій, постійна модернізація виробництва, підвищення загальноосвітнього, професійного та загальнокультурного рівня робітників є необхідною та достатньою умовою самозбереження національної економіки [2, с. 78].

Таким чином, економічна безпека держави є сукупністю умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стійкість і здатність до постійного оновлення та самовдосконалення.

Економічна безпека держави повинна забезпечуватися, насамперед, ефективністю самої економіки. Поряд із заходами захисту, які здійснює держава, вона повинна захищати сама себе, спираючись на високу продуктивність праці та відповідну якість продукції [4, с. 6-8].

Забезпечення економічної безпеки держави не є прерогативою якогось одного окремого відомства, вона повинна підтримуватися всією системою державних органів, усіма структурними елементами економіки.

Зміст економічної безпеки розкривається через її ключові поняття, які пов'язані з категоріями загроз, критеріями та показниками економічної безпеки.

Система показників, які отримали кількісне вираження, дає можливість заздалегідь сигналізувати про економічну небезпеку та вживати заходів, спрямованих на її попередження. Наприклад, зниження темпу інфляції до граничного рівня не повинно призводити до підвищення рівня безробіття над граничним рівнем або зниження дефіциту бюджету – до падіння виробництва та повного замороження капіталовкладень тощо.

Пропонується виділити таку групу загальних показників економічної безпеки: економічне зростання; дефіцит бюджету; темп інфляції; якість і рівень життя; рівень безробіття; рівень взаємозв'язку зі світовою економікою; рівень тінізації економіки; податкова система; структура власності; рівень розвитку ринкових структур; зовнішній борг; внутрішній борг [3].

Така класифікація показників відображає особливості економічної безпеки:

- її багаторівневу складну структуру;
- різноманітність соціально-економічних факторів, що впливають на неї;
- різноманітність існуючих підходів до формування системи показників її оцінки.

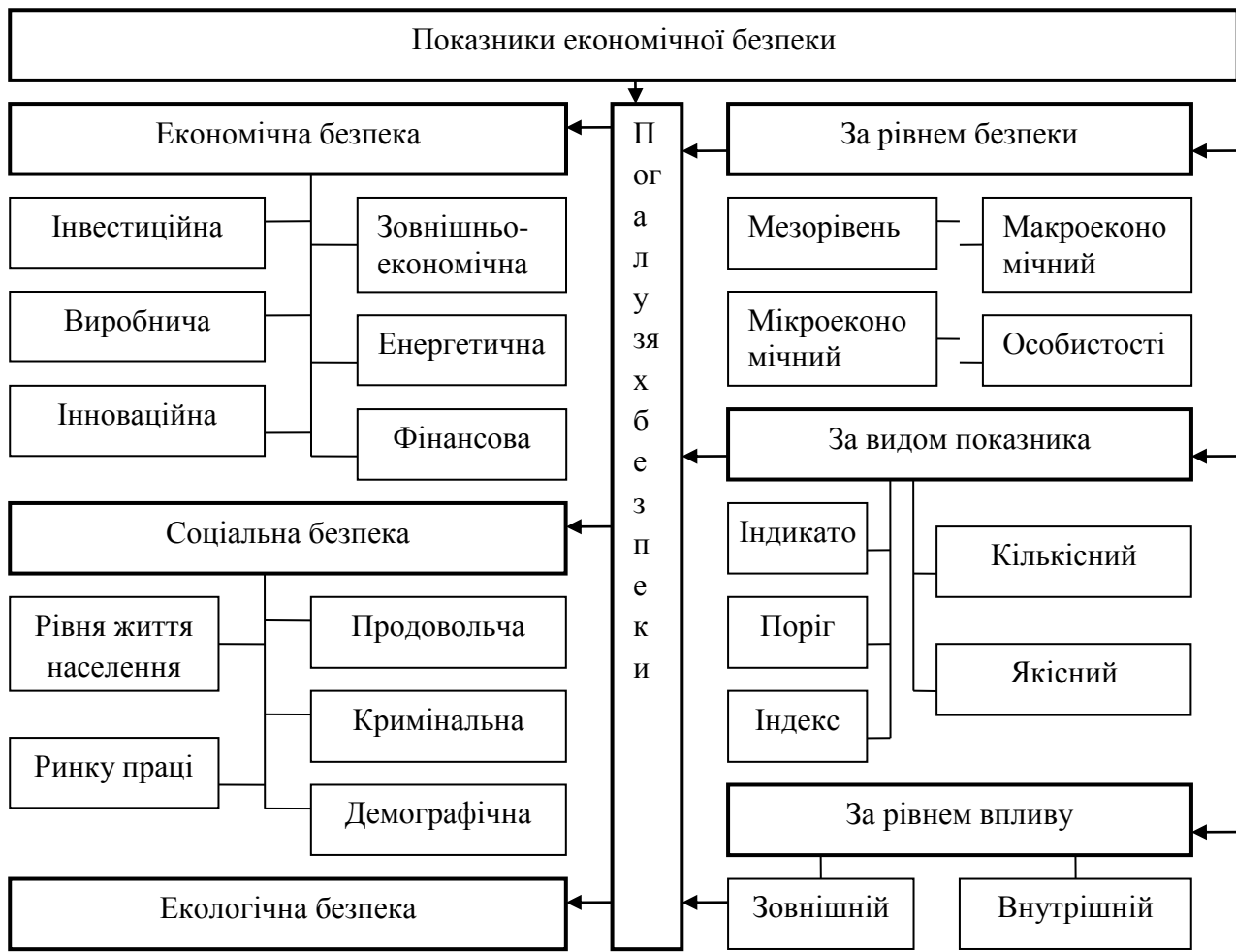

Рис. 1.1. Показники економічної безпеки [4].

Система макроекономічних показників дає можливість визначити ступінь економічної безпеки держави. Крім того, за допомогою макроекономічних показників, таких як чистий економічний добробут, стає можливим визначити рівень добробуту громадян. Значимість макроекономічних показників є очевидною, оскільки вони відіграють важливу роль в економіці держави.

Система забезпечення економічної безпеки орієнтована на вирішення наступних завдань: діагностика та прогнозування загроз економічній безпеці держави, розроблення та реалізація заходів з підвищення рівня національної економічної безпеки, оцінювання результатів їх втілення.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков М. Основи економічної безпеки. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
2. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. К. : Знання, 2009. 647 с
3. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.
4. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка та держава. 2010. № 1. С. 6–8.

ЧИННИКИ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Вступ. *Продуктивність праці* - найважливіший показник в господарській діяльності підприємства в сучасній ринковій економіці. Постійне зростання продуктивності праці на підприємстві – невід’ємна умова підвищення конкурентоспроможності підприємства. Зростання продуктивності праці має бути порівняне із зростанням заробітної плати. У економіці України за останні роки склалася зворотна тенденція. У 2019 році зростання заробітної плати склало 17,6% при зростанні продуктивності праці - 8%, тоді як в ефективній економіці вона повинна випереджати зростання заробітної плати на 0,5 процентних пункту. Це являється серйозною проблемою для економіки країни, оскільки ця ситуація призводить до збільшення собівартості одиниці продукції і відповідно до зниження її конкурентоспроможності. Тому як ніколи важлива розробка заходів по вдосконаленню виробництва, зниженню витрат виробництва і підвищенню продуктивності праці.

Мета і завдання дослідження. Виявити суть поняття продуктивності праці.

Розглянути це поняття на прикладі сучасного стану економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна криза змусила багато керівників приймати жорсткі рішення, ґрунтовані у більшості своїй на радикальному зниженні витрат на усіх рівнях організації. Але не можна забувати про те, що витрати можна понизити до певної межі, в зв'язку, з чим варто замислитися про підвищення продуктивності праці. Адже це ключовий чинник, що впливає на ефективність будь-якого бізнесу, визначає основні економічні показники і, передусім, ринкову конкурентоспроможність.

Способи підвищення продуктивності. Згідно з результатами дослідження, проведеного компанією Nau Group, в ході якого були опитані фінансові директори і контролери з 128 компаній Європи, 70,0 % з них вважають, що підвищення продуктивності критичне важливо для збільшення прибутку і підвищення якості роботи з найменшими капіталовкладеннями. Респонденти відмічають, що найбільш цінними способами підвищення продуктивності є:

- підвищення залученості і мотивації співробітників (80, % респондентів);
- поліпшення робочих практик і організації праці (77,0 %);
- поліпшення поточних процесів (65,0 %);
- звільнення співробітників, що не досягають поставлених перед ними цілей (64,0 %).

Найменш корисними респонденти вважають:

- збільшення кількості робочих годин(близько 30,0 %);
- поліпшення процесів тільки в області управління людьми(менше 40,0 %).

Відповідно, розглядаючи продуктивність як досягнення більш високих результатів з найменшою витратою ресурсів, треба сфокусуватися на нових способах досягнення цілей. Сьогодні кожен власник, акціонер, генеральний директор ставлять питання: які втрати несе бізнес унаслідок низької продуктивності праці і залученості співробітників?

Зростання продуктивності праці на будь-якому підприємстві залежить від багатьох чинників – як зовнішніх, так і внутрішніх. Всі чинники збільшення продуктивності праці можна об'єднати у чотири основних групи:

1. Техніко-технологічні чинники визначаються рівнем розвитку засобів виробництва із впровадженням нових технологій, використанням якісної сировини. Важливим чинником є індустріалізація, яка полягає у створенні прогресивної виробничо-технологічної бази. Це 23 комплексний процес, в якому лежить застосування сучасних нових виробничих технологій, упровадження нових комп'ютерних розробок, перехід до механізованого складання різноманітних виробів тощо.

2. Організаційні чинники спрямовані на створення такої організації виробничого процесу, яка ліквідує втрати робочого часу і забезпечує оптимальне завантаження як усім членам трудового колективу, так і основним виробничим фондам підприємства.

3. Соціально-економічні чинники можна умовно поділити на фактори морального і матеріального стимулювання. До них належать зростання заробітної плати, премії та доплати, можливість самовираження і творча заінтересованість, кар'єра, підвищення кваліфікації тощо.

4. Природні умови та географічне розміщення виділяють і аналізують передусім на підприємстві добувної та деяких переробних галузей промисловості, а саме впливають на вид діяльності підприємства і його зв'язки з постачальниками і споживачами [1, с. 3]. За рахунок вдалого поєднання в практиці управління продуктивністю даних чинників

Чинники впливу на організацію праці. Можна виділити ряд взаємозв'язаних чинників, що впливають на ефективність організації :

- мотивація працівників;
- система преміювання і визнання;
- компетенції працівників;
- лідерські і управлінські компетенції керівників на усіх рівнях;
- чіткий розподіл ролей і відповідальності;
- чіткі ключові показники ефективності, цілі і очікування на усіх рівнях організації;
- правильна комунікація, зворотний зв'язок, обмін інформацією;
- прозора і проста організаційна структура;
- здатність, мотивація і бажання вирішувати проблеми на усіх рівнях організації;
- безпечне, чисте, впорядковане робоче місце;
- ефективна командна робота;
- правильні міжособистісні стосунки.

Перераховані чинники є основою існування будь-якої компанії. Їх розвиток дозволяє підприємствам правильно функціонувати і адаптуватися до умов, що змінюються. Створення необхідних комплексних систем і забезпечення їх розвитку на користь підприємства для кожного з цих чинників призводять до значної зміни трудового середовища, нині керованого і контрольованого зверху «вниз».

Від зміни моделі - до високих результатів. Останнім часом все більше організацій прагнуть до підвищення продуктивності, вкладаючи великі суми в купівлю дорогого устаткування або впроваджуючи складні системи автоматизації виробництва. Модернізація останнього, безумовно, впливає на продуктивність праці, але в сьогоденних економічних умовах і рамках залишається відкритим ключове питання: чи можна значно підвищити продуктивність праці на існуючому устаткуванні?

Далеко не завжди переконливі інвестиції забезпечують очікувані результати. У більшості випадків це обумовлено тим, що організація — це працюючі в ній люди, чий підхід, відношення до устаткування, роботи, стосунки між різними рівнями ієрархії, тип мислення залишаються колишніми. Досвід роботи компанії Нау Group з виробничими компаніями України, а також Близького зарубіжжя показує, що, змінивши відношення і мислення людей, продуктивність дійсно можна підвищити на 10-30,0 % без значних інвестицій, працюючи на існуючому устаткуванні.

Часто ми просто не бачимо колосальні внутрішні резерви підприємств, які у багато разів перевершують їх поточний прибуток. Уявіть, що в компанії усі співробітники - від менеджерського рівня до робітника, досконало зможуть:

- самостійно діагностувати «вузькі місця», що обмежують збільшення прибутку;
- визначати і удосконалювати процеси, що збільшують доход;
- аналізувати і покращувати процеси упущених вигод;
- обґрунтовано розробляти заходи по підвищенню продуктивності і ефективності підприємства.

У класичній моделі управління зверху «вниз», використовуваної на більшості підприємств України, підвищення продуктивності праці співробітників і їх ефективності припускає беззаперечне підпорядкування і чітке виконання інструкцій

інакше застосовується метод «батога». Типова культура «наказ дав – наказ виконав» дає короткочасні і нестабільні результати.

Висновки. Що ж все-таки міняти? Алгоритм впровадження кожної з цих і інших практик є комплексом заходів, готових до застосування на підприємствах. Зasadничі принципи Виробництва Світового Класу є досить гнучкими і дають можливість, як поетапного впровадження, так і використання окремих елементів, в яких компанія відчуває максимальну потребу. Попри те, що кожна практика концепції ПМК здатна створювати додану цінність, реальні доходи можна отримати, розглядаючи усі ці практики як єдиний процес.

Філософія Виробництва Світового Класу припускає, що кожна працююча в організації людина впливає на досягнення результатів і отримання переваг від впровадження ПМК, оскільки: усі співробітники докладають великих зусиль, приймають зміни і готові наслідувати нові способи роботи, мислення і поведінку, спрямовані на безперервний пошук шляхів вдосконалення на своєму робочому місці.

Тому варто замислитися над тим, що ж все-таки треба міняти: устаткування або відношення до нього.

Список використаних джерел

1. Богиня Д., Шевченко А. Ефективність праці в ринковій економіці // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 4. – С. 3–6.
2. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Підручник. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2007. - 559 с.
3. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник. - Львів: "Новий Світ-2000", 2008. - 248 с
4. Семикіна М. В. Продуктивність праці: методологія вимірювання, передумови зростання / М. В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 457–463.
5. Шацька З.Я., Пилипенко О.В. Вдосконалення системи управління персоналом підприємства на засадах програм випереджаючого навчання [Електронний ресурс]/ З.Я. Шацька, О.В. Пилипенко. – Приазовський економічний вісник. Електронний науковий журнал. - №5(05). – 2017. – 11 с. – Режим доступу до журналу: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5>

Добровольська М.В.

**Науковий керівник: Петренко М.І., д.е.н., проф.
Вінницький кооперативний інститут**

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Будь-яке сучасне підприємство, що виробляє продукцію, торгующе або що надає послуги – складна система, що включає основні фонди, сировину, матеріали, фінансові і трудові ресурси. Ці складові виробничої системи повинні використовуватися з максимальною ефективністю і забезпечує її ефективне функціонування апарат управління. Вивчення і вдосконалення системи управління, як у рамках окремої організації, государства і суспільства в цілому, сприяє швидкому досягненню поставлених цілей і завдань.

Актуальність теми обумовлена тим, що в сучасних умовах тільки при правильному підході до формування системи управління підприємством можлива його ефективна діяльність.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз системи управління підприємством і шляхи її вдосконалення. Для вирішення поставлених завдань були використані загальнонаукові і спеціалізовані методи.

Результати дослідження. У праці «Загальне і промислове управління», Анри Файоль відмічає, що: «Управляти – означає передбачати, організувати, розпоряджатися, координувати і контролювати; передбачати, тобто враховувати прийдешнє і виробляти програму дії; організувати, тобто будувати подвійною – матеріальний і соціальний – організм підприємства; розпоряджатися, тобто примушувати персонал належно працювати; координувати, тобто зв'язувати, об'єднувати, гармонізувати усі дії і усі зусилля; контролювати, тобто піклуватися про те, щоб все здійснювалося згідно зі встановленими правилами і відданими розпорядженнями».

Ф. Тейлор уперше відокремив процес планування праці від самої праці, виділивши, таким чином, одну з основних управлінських функцій. Основні положення системи наукового управління по Тейлору він відобразив у своїй праці "Принципи наукового управління", а саме:

створення наукового фундаменту, замінюючого собою традиційні, практично такі, що склалися методи роботи;

відбір і навчання співробітників на основі наукових критеріїв;

взаємодія між адміністрацією і виконавцями сцелью практичного впровадження науково розробленої системи організації праці;

рівномірний розподіл праці і відповідальності між адміністрацією і виконавцями.

Також управління підприємством можна розглядати, спираючись на принципи продуктивності праці, управління, що відносяться до ланки, організацією, сформульовані Г. Емірсоном :

виразно поставлені цілі;

здоровий глузд;

компетентна консультація;

дисципліна;

справедливе відношення до персоналу;

швидкий, надійний, повний, точний, постійний облік;

диспетчирование;

нормування операцій;

ефективне планування;

нормалізація умов праці;

стандартні письмові інструкції;

винагорода за продуктивність.

Виходячи з цих принципів і визначень можна формулювати завдання, які мають бути вирішені системою управління підприємством.

Як стверджує И.Галушка, ефективність функціонування будь-якого економічного об'єкту, внаслідок зростаючої складності, комплексності і посилення взаємозв'язків все більшою мірою залежить від якості системи управління.

Підвищення якості системи управління підприємства може бути досягнуте при проведенні дослідження усіх сторін діяльності, включаючи дослідження, як керованої системи, так і підсистем, що управляють, а саме: дослідження і розгляд сильних і слабких сторін підприємства, процесу виробництва і збуту, фінансового стану, персоналу і маркетингу.

Враховуючи цю головну мету, варто зазначити, що система управління ефективністю діяльності підприємства покликана вирішувати наступні завдання [2]:

1. Забезпечення максимізації розміру ефекту при відповідному ресурсному потенціалі підприємства і ринковій кон'юнктурі.

2. Забезпечення оптимального співвідношення між рівнем ефекту і допустимим рівнем

ризик. Між цими двома показниками існує прямо пропорційний зв'язок.

3. Забезпечення високої якості ефекту. У процесі формування ефекту діяльності підприємства повинні бути насамперед реалізовані резерви його зростання за рахунок операційної діяльності, що забезпечує основу перспективного розвитку підприємства.

4. Забезпечення виплати необхідного рівня доходу на інвестований капітал власникам підприємства. Цей рівень за умови успішної діяльності повинен бути не нижче середньої норми прибутковості на ринку капіталу, при необхідності відшкодовувати підвищений підприємницький ризик, пов'язаний зі специфікою діяльності підприємства, а також інфляційні втрати.

5. Забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів за рахунок прибутку відповідно до завдань розвитку підприємства у майбутньому періоді.

6. Забезпечення постійного зростання ринкової вартості підприємства. Це завдання покликане забезпечувати максимізацію добробуту власників у перспективі.

7. Забезпечення ефективності програм участі персоналу в прибутках. Програми участі персоналу в прибутках мають гармонізувати інтереси власників підприємства та його найманих працівників, а також, з одного боку, ефективно стимулювати трудовий внесок цих працівників у формування прибутку, а з іншого – забезпечувати досить прийнятний рівень їх соціального захисту, який держава в сучасних умовах повністю забезпечити не в змозі.

А.В. Куценко [4, с. 21] також пропонує схему процесу управління ефективністю, що враховує взаємозв'язок між складовими елементами (рис. 1).

Втім, на думку Т. Говорушко та Т. Кузнецова [6], крім визначених вище елементів, у процесі управління ефективністю доцільно:

- визначати місію підприємства;
- оцінювати результативність господарювання в ретроспективі;
- оцінювати результативність господарювання в ретроспективі;
- враховувати різнобічні аспекти управління та формулювати очікуваний результат діяльності

Вищезазначені основні завдання управління ефективністю тісно взаємопов'язані, хоча окремі з них характеризуються різною направленістю. Тому в процесі управління ефективністю діяльності підприємства окремі завдання повинні бути оптимізовані.

Як приклад оцінки ефективності управління може служити показник рівня прибутку – визначати можна по тенденції збільшення або зниження цього показника. Тобто, якщо оцінити відповідність результатів діяльності фірми діям менеджменту, то отриманий показник буде критерієм економічної ефективності управління.

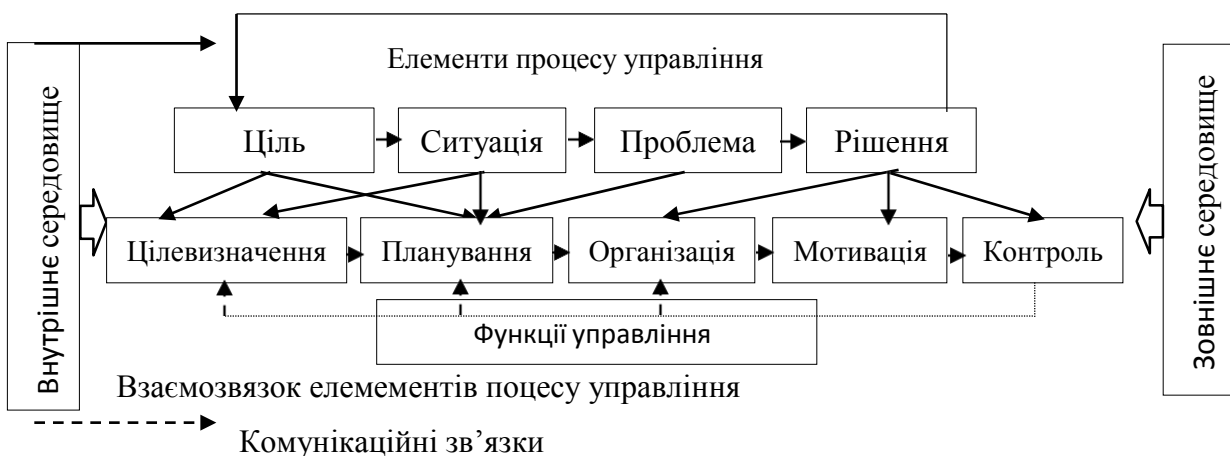

Рис. 1 - Взаємозв'язок елементів процесу управління ефективністю діяльності підприємства [5, с. 21]

Ще одним економічним критерієм ефективності, підпорядкованим критерію прибутковості, є продуктивність, яка характеризується показниками індивідуальної і групової производительности праці, об'ємом продукції, що випускається, якістю продукції.

Ефективність управління може бути виражена і оцінена не лише за кінцевими економічними результатами роботи усієї фірми, але і за такими параметрами, як швидкість ухвалення рішення і здійснення конкретних кроків, віддача від здійснення рішення, вимірювана в вартісних показниках. Ефективність системи внутріфірмового управління визначається в цьому випадку як економічний ефект від ухвалення управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Левчук Т.М., Кривов'язюк І.В. Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємства та їх вирішення в сучасних концепціях господарювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 23. Частина 2. С. 50-53.
2. Лизунова О. М., Пуханов О. О. Забезпечення ефективності діяльності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 12. Частина 1. С. 187-190.
3. Лазарева Н.О. Про розуміння управління ефективністю діяльності підприємства. Економічний вісник Донбасу. 2015. № 2(40). С. 105-109.
4. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
5. Говорушко Т.А., Климаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: монографія. Київ: Логос, 2013. 204 с.
6. Кузнецова Т.В. Комплексний підхід до вдосконалення системи управління персоналом на експортноорієнтованих підприємствах України. Бізнес Інформ. 2013. № 1. С. 308-313.
7. Квятковська Л.А., Воробйова Л.Д. Комплексний підхід до оцінки ефективності управління підприємством. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 50(1023). С. 67-75.
8. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. Київ: МАУП, 2010. 172 с.

Васильченко І. Р.

Науковий керівник: Петренко М. І., д.е.н., проф.

Вінницький кооперативний інститут

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ ЛЮДИНИ І СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. Від ефективно організації системи мотивації праці персоналу на підприємства залежать як підвищення ефективності виробництва, так і рост благосостояння людей, сприятливий соціально-психологічний клімат у суспільстві, тому сучасне наукове співтовариство, а також господарюючі суб'єкти прагнуть до розробки ефективних умов для підвищення продуктивності і зацікавленості працівників в праці. Разом з цим, при організації системи мотивації праці персоналу на підприємстві спостерігається тенденція скорочення долі відрядної системи оплати праці при зростанні долі почасової. У складі заробітної плати, одного з найважливіших інструментів стимулювання трудової діяльності, усе більш переважають надбавки і премії, не залежні безпосередньо від результатів праці, що негативно впливає на збільшення продуктивності праці і вимагає розробки нормативов керованості, обслуговування, часу виконання робіт і ін. і встановленні відрядних розцінок по тих видах робіт, де раніше використовувалася почасова система оплати праці. Таким чином,

при організації системи мотивації персоналу на підприємстві необхідно збалансувати інтереси працівника і цілі підприємства, які об'єднує мотив до праці.

Мета і завдання досліджень. Виявлення взаємозв'язку між мотивом працівника до праці і системою мотивації персоналу підприємства є метою роботи і вимагає виявлення суті категорії мотив, систематизації теорій мотивації персоналу підприємства, зіставлення цілей працівника і підприємства, виявлення чинників, що впливають на мотив до праці.

Результати досліджень, їх короткий аналіз. Проблема мотивації персоналу широко розглядається в науковій і публіцистичній літературі, проте спроби застосувати класичні теорії мотивації до сучасності, багато в чому не система-тизовані, що утрудняє практичне використання технологій і методів мотивації. Тому автором були проаналізовані підходи Е.П. Ільїна, С.Ф. Покропівного Т.В. Яркіной, А.А. Елифанова, З.П. Румянцева, Н.А. Соломатина, В.А. Верхоглазенко, М.Х. Мескона, Л.П. Владимірова та ін. до визначення поняття «мотивація» і запропоновано під мотивацією розуміти процес стимулювання особи на діяльність, спрямовану на досягнення індивідуальних і загальних цілей підприємства, за допомогою спонукання в ній певних мотивів. Узагальнюючи підходи до визначення мотивації, відмітимо, що вони розглядаються або з позиції підприємства, або з позиції індивідуума, проте при визначенні суті мотивації важливо враховувати міру задоволення підприємства працівником і працівника підприємством.

Зважаючи на необхідність одночасного обліку цілей підприємства і його працівників, система мотивації персоналу на підприємстві повинна складатися з двох взаємозв'язаних підсистем: підсистема цілей індивідуума і підсистема цілей підприємства. При цьому сполучною ланкою цих підсистем є мотив до праці (мал. 1), яка формується підприємством з використанням матеріальних і нематеріальних методів стимулювання персоналу. Кількісними характеристиками мотиву до праці є розмір основної і додаткової заробітної плати, заохочувальних і компенсаційних виплат, а якісними характеристиками – участь в управлінні підприємством, заохочувальні заходи, похвала, підвищення посади і ін.

Матеріальна мотивація включає:

- заробітну платню;
- регулярні грошові премії з нагоди певних подій (ювілей служби, різноманітні державні та релігійні свята);
- нерегулярні грошові премії з нагоди певних подій у житті працівника (ювілей, народження дитини, певні досягнення у роботі);
- інші грошові виплати (відсотки від підписаних контрактів, гонорари), рис. 1.

Як правило, підприємство повинно мати структурний відділ – профком, який займається нерегулярними грошовими виплатами, відповідно до Колективного договору.

Не менш важливою є нематеріальна (не фінансова) або непрямая мотивація.

До видів нематеріальної мотивації належать:

- подарунки;
- соціальний пакет;
- навчання;
- корпоративні святкування;
- відкритість і постійний діалог керівництва з персоналом; інші види мотивації.

Працівники підприємств повинні мати соціальний пакет, а підприємство здійснює базове підвищення кваліфікації працівників. Проте не виділяється достатньо коштів для навчання персоналу.

Інший вид мотивації – це соціальні вигоди:

- безкоштовні медичні огляди;
- безкоштовний відпочинок під час відпустки;
- можливості для оздоровлення і заняття спортом.

Рисунок 1 - Завдання системи мотивації персоналу підприємства

Мотив до праці, що виступає сполучною ланкою системи мотивації людини і підприємства, виникає під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього стимулювання. Чинники внутрішнього стимулювання формуються підприємством і спрямовані на досягнення цілей його функціонування, тоді як чинники зовнішнього стимулювання спрямовані на задоволення потреб людини. При використанні виключно внутрішніх чинників стимулювання працівник не матиме мотиву до праці, яка сприяє досягненню поставлених підприємством цілей. У тому випадку, коли зовнішнє стимулювання має здатність задовольнити потребу усвідомлену працівником, виникає мотив до праці. Тому доцільно розглядати не окремо підсистему мотивації персоналу і людини, а в сукупності, для досягнення оптимального функціонування механізму мотивації.

Висновки. Дослідження теоретичних основ мотиваційних процесів на підприємстві дозволили встановити, що процес мотивації персоналу спрямований на удовлетворення цілей як самих працівників, так і підприємства, яке виступає працедавцем. Проте цілі працівника і підприємства істотно розрізняються, оскільки працівник прагне до максимальної оплати праці, а підприємство - до економії витрат на оплату праці. Тому система мотивації персоналу на підприємстві повинна враховувати кваліфікаційні характеристики персоналу, існуючі методи мотивації праці, а також оцінку задоволення потреб працівників і цілей підприємства.

Список використаних джерел:

1. Никифорова В.Г. Управління персоналом: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Одеса: Атлант, 2013 р. – 275 с.
2. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник / А. М. Колот. – К.: КНЕУ, 2005. – 337с.
3. Корольова К. Взаємозв'язок мотивації і рівня професійних досягнень / К. Корольова // Персонал. – 2008. – №2. – С.50 – 55.

4. Лещенко Л. О. Мотивація праці як фактор підвищення прибутковості виробництва / Л. О. Лещенко // Ефективна економіка. – 2016. – №4. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

5. Васюта В.Б. Сучасна система трудових показників на підприємстві / В.Б.Васюта, Т.В. Чечіль // Ефективна економіка. – 2014. – №12. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

6. Шафранська Т.Ю., Основні види мотивації працівників / Т.Ю. Шафранська, О.В. Коломієць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_DN_2013/Economics/10_133226.doc.htm

Матяш О.Ю.,
Науковий керівник Швед В.В., к.е.н., доцент
Вінницький соціально-економічний
інститут Університету «Україна»

ПРОБЛЕМИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Серед невідкладних завдань, що стоять перед вітчизняною системою охорони здоров'я, на перший план виступає вдосконалення кадрової політики. Кадровий потенціал є найвагомішою складовою ресурсного забезпечення системи охорони здоров'я. Наявність кадрів, їх кваліфікація та розподіл, умови діяльності, оплата праці, соціальний добробут, матеріально-технічне та технологічне забезпечення трудового процесу обумовлюють належний рівень надання медичної допомоги населенню. Кадрова політика покликана забезпечити ефективну діяльність медичної галузі.

Питання формування кадрової політики досліджувалися багатьма вченими-економістами. До таких вчених можна віднести: А. В. Амоша, Л. М. Баценко, М. О. Беседін, В. А. Бланк, Д. П. Богиня, В. Р. Веснін, В. К. Горкавий, М. В. Грачова, О. А. Грішнова, М. І. Долішнього, П. Друкера, А. П. Єгоршин, В. С. Єфремов, А. Я. Кібанов, А. Р. Лизунець, К. І., А. Маслоу, Е. Мейо, В. О. Онікієнко, Р. В. Щокіна, Т. Пітерсона, Ф. Тейлора, Р. Уотермана, М. Фрідмена.

Одним із потужних інструментів реформування галузі охорони здоров'я є ефективна кадрова політика. Вироблення національної кадрової політики у сфері охорони здоров'я є нагальною потребою та умовою успішного запровадження реформ державного управління у цій сфері. Від наявності кадрів, їхньої фаховості насамперед залежать якість і своєчасність надання медичної допомоги [1].

Якість і доступність надання медичної допомоги населенню країни залежать від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та їхнього професійного рівня. Реалізація ефективної кадрової політики в системі охорони здоров'я є важливим інструментом реформування медичної сфери. Складовими успіху розвитку медицини в будь-якій країні є професійна освіта, профільна наука і практична діяльність.

Однією з основних проблем розбудови ефективної кадрової політики в Україні є відсутність єдиної стратегії кадрової політики у сфері охорони здоров'я. Суттєвими недоліками кадрового забезпечення галузі на сьогодні є:

- недостатнє забезпечення медичними кадрами та низька ефективність використання наявного потенціалу [2];
- значне старіння медичних працівників;
- регіональна та галузева диспропорція кадрового забезпечення;
- зниження рівня кваліфікації медичних кадрів [3];

– слабкість механізмів державного регулювання кадрової політики у сфері охорони здоров'я (відсутність державної концепції кадрової політики в галузі; недосконалі програми контролю за працевлаштуванням молодих спеціалістів [3];

– недосконалість механізмів добору до медичних вишів [4];

– недосконала система планування кадрового складу сфери охорони здоров'я; відсутність мотивації та зацікавленості в поліпшенні результатів діяльності медичних працівників; невідповідність якості підготовки медичних кадрів сучасним вимогам і потребам медичної галузі та завданням реформування медичної сфери [3].

Таким чином, для практичної реалізації кадрової політики у сфері охорони здоров'я потрібно:

1) розробити регіональні програми підготовки медичних працівників для закладів охорони здоров'я, ширше використовувати при цьому систему цільового направлення на підготовку кадрів (особливо серед сільської молоді, а також молоді «проблемних» регіонів). Для цього передбачити відповідні кошти в місцевих бюджетах;

2) внести зміни до системи вузької спеціалізації в інтернатурі після того, як випускники відпрацюють сімейними лікарями три роки в регіонах, де найбільш гостро відчувається в них потреба;

3) запровадити диференціацію розміру оплати праці медичних працівників залежно від рівня їхньої кваліфікації, обсягів, якості, складності, ефективності та умов виконуваної роботи, а також неперервності стажу роботи [5].

Список використаних джерел:

1. Білинська М. М. Розвиток інтелектуального та кадрового менеджменту в державному управлінні охороною здоров'я / М. М. Білинська, Т. П. Попченко // Державне управління: теорія та практика. – 2006. – № 1. – Режим доступу до журн. : <http://nbuv.gov.ua/e%2Djournals/DUTP/2006%2D1>.

2. Міністерство охорони здоров'я: заходи щодо розв'язання проблеми кадрового дефіциту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua/?p=228>

3. Слабкий Г.О. Кадрова політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uiph.kiev.ua/index.asp?p=information&s=2>.

4. Банчук М. В. Проблеми вдосконалення державного управління освітою керівників галузі охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / М.В. Банчук, В.П. Марценюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_3/files/DU310_02.pdf. – Назва з екрана.

5. Кадрова політика реформування сфери охорони здоров'я: аналіт. доп. / Т.П. Авраменко. – К.: НІСД, 2012.

Повар В.В.

Науковий керівник к.е.н., доцент Швед В.В.

*Вінницький соціально-економічний
інститут Університету «Україна»*

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Актуальність досліджень, розуміння та оновлення методів та інструментів стратегічного менеджменту не зменшується з часом та є особливо значущою в сучасних ринкових умовах. Місія та бачення успішних підприємств, їх стратегічні плани стосуються не тільки виробничої діяльності, і розвитку власного бренду, позиціонуванні підприємства у

суспільстві, серед роботодавців тощо. Найбільш успішні підприємства розглядають стратегію розвитку як головний документ та дорожню карту діяльності, яку публікують на сайтах, обговорюють зі споживачами.

Серед низки досліджень щодо розвитку стратегічного менеджменту на підприємстві можна виділити наукові праці таких вчених як І. Ансофф, М. Портер, Г. Мінцберг, М.П. Бутко, І.А. Ігнатєва та інші. Але питання формування комплексної ефективної системи стратегічного менеджменту базуються на розумінні його сутності та оцінювання його ролі в діяльності підприємства для подальшого розвитку і реалізації за допомогою методів та інструментів тактичного і операційного управління.

Мета дослідження - аналіз сутності стратегічного менеджменту.

Стратегічний менеджмент є обов'язковим елементом загальної системи управління підприємством. Сучасні менеджери повинні володіти методами стратегічного мислення, формувати місію, бачення, стратегічні плани та програми їх реалізації. Ринкові конкурентні умови, динамічні зміни в зовнішньому середовищі обумовлюють розвиток системи, яка має довгострокові цілі і можливості для гнучкого регулювання та внесення своєчасних змін. Таке протиріччя між довго строковістю та динамічністю може бути збалансоване за допомогою сучасних методів управління.

Місія підприємства, бачення його розвитку повинні бути втілені в індикаторах звітності, які свідчать про те, що діяльність підприємства здійснюється відповідно до стратегічних цілей [1]. Закладена гнучкість в стратегічних планах, сценарний підхід до їх реалізації дозволить успішно здійснювати коригування відповідно до конфліктного, мінливого зовнішнього середовища [2].

Досвід роботи сучасних підприємств свідчить про те, що найбільш успішними є підприємства, в яких сформований прийняття й реалізація стратегічних рішень, належним чином систематизований та організований відповідно до структури підприємства, а фахівці й керівники озброєні методологією й технологією управління.

Основне призначення системи стратегічного менеджменту – вчасно формувати мету розвитку, ставити проблеми й завдання, знаходити способи й організувати досягнення цілей [3].

Термін стратегія набув широкого значення в теорії та практиці менеджменту і найчастіше трактується як «узагальнююча модель дій, які потрібно здійснити для реалізації місії організації, досягнення певних цілей шляхом координації та розподілу ресурсів». Одним з визначень стратегічного менеджменту є розуміння його як управлінської діяльності з опрацювання й реалізації рішень, направлених на повне та ефективне використання наявних ресурсів, спрямованих на виконання завдань, поставлених перед організацією на перспективу [4].

В таблиці 1 представлені різні підходи до розуміння сутності стратегічного менеджменту.

Таблиця 1. Підходи до вивчення категорії «стратегічний менеджмент»

№	Автор	Підходи до розуміння сутності стратегічного менеджменту
1	2	3
1	І. Ансофф [5]	Уперше запропонував стратегічний аналіз та описав стратегічні «розриви» (різниця між уявленням майбутнього і тим, у якому стані підприємство перебуває).
2	М. Портер [6]	Теорія родових стратегій, ідея «ланцюга цінностей».
3	Г. Мінцберг [7]	Принцип поведінки або слідування певній моделі поведінки.
4	Д. Шендел, К. Дж. Хаттен [8]	Процес визначення взаємодії організації з її оточенням виражається через використання обраних цілей і досягнення бажаного результату шляхом розподілу ресурсів організації відповідно до ефективному плану дій.

1	2	3
5	М. Хатген, А. Гапоненко [8]	Стратегічний менеджмент – це процес формування цілей організації і управління для їх досягнення.
6	Ж. Пірса, Р. Робертсон, Стороженко В.В. [9]	Набір рішень і дій по формулюванню і виконання стратегій, розроблених для того, щоб досягнути цілей підприємства.
7	П. Лоуренса, Дж. Лорша, С.В. Філіппова [3]	Погляди втілились у модель підприємства (модель Лоуренса-Лорша) як сукупності стратегічних підсистем, які ставлять за мету розвиток особливих властивостей підприємства за рахунок вдалого підбору ресурсів та якості комунікацій між ними.

Таким чином, аналіз відомих тверджень дозволяє сформулювати власне бачення формування системи стратегічного менеджменту на підприємстві, яку можна представити як комплексну систему визначених цільових напрямів діяльності на основі місії та бачення розвитку підприємства, а також поточних рішень з майбутніми результатами і прогнозуванням наслідків діяльності з орієнтацією на пошук альтернативних варіантів досягнення цілей, деталізованих сценаріїв реалізації стратегічних планів.

Список використаних джерел

1. Ігнат'єва, І. А. Корпоративне управління [Електронний ресурс] : підручник / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова. — Електронні дані. — К. : Центр учбової літератури, 2013. — Систем. вимоги: Acrobat Reader. — Режим доступу: http://10.0.2.150/docs/CUL/Korpor_upr_Ignatieva
2. Стратегічний менеджмент [Електронний ресурс] : навч. посібник / М. П. Бутко, М. Ю. Дітковська, С. М. Задорожна та ін. ; за заг. ред. М. П. Бутка. — Електронні дані. — Київ : Центр учбової літератури, 2016. — Систем. вимоги: Acrobat Reader. — Режим доступу: http://10.0.2.150/docs/CUL/Strateg_menedgment_Budko_2016.pdf.
3. Механізми та інструменти менеджменту діяльності сучасного підприємства [Електронний ресурс] : монографія / С. В. Філіппова, С. К. Харічков, М. О. Акулюшина та ін. ; за ред. С. В. Філіппової, С. К. Харічкова. — Електронні дані. — Київ : Центр учбової літератури, 2017. — Систем. вимоги: Acrobat Reader. — Режим доступу: http://10.0.2.150/docs/CUL/Mehanizmy_Filipova.pdf.
4. Назарчук, Т. В. Менеджмент організацій [Електронний ресурс] : навч. посібник / Т.В. Косіюк О.М. Назарчук. — Електронні дані. — Київ : Центр учбової літератури, 2018. — Систем. вимоги: Acrobat Reader. — Режим доступу: http://10.0.2.150/docs/CUL/Management_organizazij_Nazarchuk_2018.pdf.
5. Ансофф И. Стратегический менеджмент – Питер, 2016. – 245 с.
6. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. Альпина Паблшер, 2011
7. Минцберг Г., Альстред Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий. – Питер, 2016. – 245 с.
8. Shendel D.E., Hatten K.J. Business Policy or Strategic Management: A Broader View for an Emerging Discipline // Academy of Management Proceedings. 1972. August. P. 99–102.
9. Стороженко, В.В. Современный подход к стратегическому управлению промышленным предприятием, использующий модульное моделирование // Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. - 2016. - № 26. - С. 185 - 188.

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах особливо важливе значення має раціональне використання людських ресурсів в організації всіх форм власності. Уроки господарської діяльності показали, що рішення важливих проблем інноваційного економічного і соціального розвитку країни неможливе без організації принципово нових ринкових відносин між партнерами, удосконалення методів керівництва, зміни стилю господарювання, психології і мислення керівників, розширення та поглиблення демократії, подальшого поліпшення дисципліни, підвищення відповідальності персоналу всіх ланок виробництва та управління.

Змінюється і ставлення до персоналу організацій, а соціальна спрямованість економічної політики держави повертає її обличчям до людини як фактора активізації економічного зростання.

Управління персоналом є однією із найважливіших сфер діяльності організації, яка може багаторазово підвищити ефективність будь-якого виробництва. Люди вирішують, процвітати підприємству чи бути банкрутом. Виникла необхідність використання ринкових форм, методів і технологій кадрової роботи, опанування високоефективним стилем управління персоналом.

Питання оцінки персоналу знаходять своє відображення в зарубіжній літературі та вітчизняній науці. Серед вітчизняних вчених, що мають різні підходи до оцінки результатів діяльності підприємства слід віднести: В. Близнюк, М. Виноградський, В. Домбровський, О. Ситнік, О. Ковальчук, О. Ядранська, Б. Яценко та багато інших. Слід зазначити, що важливий внесок у розробку проблем оцінювання персоналу внесли зарубіжні вчені, а саме: А. Алодерфер, В. Врум, А. Маслод, М. Магура, М. Курбатова, М. Потер, Ф. Тейлор, Є. Щеканський. Проте, зважаючи на мінливість економічного середовища та безперервний розвиток науки управління – дані питання потребують подальшого дослідження.

Отже, персонал – це основний, постійний штатний склад кваліфікованих працівників, який формується і змінюється під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Згідно з характером функцій, що виконуються, персонал підприємства поділяється здебільшого на чотири категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники. За рівнем кваліфікації робітників поділяють на чотири групи: висококваліфіковані, кваліфіковані, малокваліфіковані й некваліфіковані. Вони виконують різні за складністю роботи і мають неоднакову професійну підготовку.

Критерії ефективності використання персоналу поділяються на такі види: часткові або локальні (найменші затрати – найвища рентабельність); узагальнюючі (високі темпи продуктивності праці та найвищі показники ефективності використання основних фондів); якісні (найкращі умови для персоналу – випуск продукції з оптимальною собівартістю).

До основних показників за допомогою яких проводять оцінку результативності діяльності підприємства слід віднести продуктивність праці, рівень використання фонду робочого часу, стан трудової дисципліни та плинність кадрів, кількість та питома вага працівників по різних видах економічної діяльності, кваліфікація персоналу.

Список використаних джерел

1. Диніна К. Стратегія формування конкурентних переваг // Персонал. – 2019. - №1. – С. 78 – 82.
2. Дмитренко Г., Чернишова Є. Організаційно-технологічний аспект формування механізму цілеорієнтованої мотивації персоналу // Вища школа. – 2019. - №12. – С. 19-28.

СЕКЦІЯ 25. Юридичні науки.

Літневська А.Р.

Науковий керівник: Яковець О.В.

Вінницький кооперативний інститут

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

В усі часи у суспільному розвитку людства трудова міграція відігравала важливу роль як одна з форм міжнародних економічних відносин, а в умовах сучасної глобалізації вона поширюється все більше. Цей процес позитивно впливає на створення єдиної світової системи господарства, але створює багато небезпек як для урядів країн, так і для самих трудових мігрантів, тому потребує жорсткого контролю з боку країн, що беруть активну участь у ньому.

Україна є державою в якій завдяки отриманій за часів незалежності свободі пересування постійно відбувається активізація міграції робочої сили. В умовах непростих економічних обставин, низьких заробітних плат, девальвації національної валюти та зростання цін робота за кордоном стала для багатьох українців стратегією виживання та підвищення добробуту своїх сімей, тому сьогодні Україна виступає експортером робочої сили на міжнародному ринку праці і входить в десятку країн-донорів мігрантів у світі.

З 2013 по 2018 роки кількість економічно активного населення скоротилася з майже 21 млн. до 18 млн. осіб. Згідно з статистичними даними Центру економічної стратегії близько 16% працездатного населення України є трудовими мігрантами.

Слід відзначити, що збільшується кількість довгострокових мігрантів, тобто людей, які вирішили не повертатися до України, серед яких кількість молодих людей віком від 18 до 29 років вдвічі більша, ніж людей віком від 45 до 65 років. Причинами такої тенденції є збільшення чисельності громадян, які виїжджають за кордон задля навчання і залишаються там працювати. Так, з 2010 по 2015 рік кількість студентів-українців у Європі збільшилася у чотири рази, переважна більшість яких навчається у Польщі.

Причиною міграції з освітньою метою в першу чергу є прагнення отримати роботу та можливості для подальшого проживання. Так, дослідження Національного банку Польщі виявило лише 2,4% українських студентів, які планують повернутись додому після завершення навчання [1].

Основною причиною трудової міграції є низька заробітна плата працівників в Україні. Додатковою причиною є зростання внутрішніх цін. Цей процес, що набрав значних масштабів у 2014 році і призвів до помітного зниження рівня життя в Україні. У доларовому еквіваленті доходи більшості українців знизилися в 2–3 рази. В той час як середній заробіток українського мігранта в 2017 р. становив 722 дол. США, середня заробітна плата в Україні була втричі меншою.

Суттєвою причиною трудової міграції українців є також високі ставки кредитів для відкриття бізнесу та й загалом – для влаштування або покращення свого побутового стану. В Україні вкрай несприятливий інвестиційний клімат, що позначається на розвитку економіки [2].

На стрімке зростання трудової міграції українців до Європейського союзу вплинула останніми роками лояльна політика урядів європейських держав щодо українців, так, значно збільшилась кількість виданих дозволів на роботу. Така політика зумовлена гострою нестачею як кваліфікованої, так і некваліфікованої робочої сили в Європі. Тому Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина і навіть Німеччина конкурують за українських трудових мігрантів. Із відкриттям для українців глобальних трудових ринків, вітчизняна економіка просто не може витримувати конкуренцію із іншими державами.

Серед країн, в які спрямовані потоки трудової міграції з України, слід назвати Польщу (36%), Росію (25%), Чехію (6%), Німеччину (5%), Італію (3%), а останнім часом – Португалію, Іспанію, Грецію, Кіпр та інші розвинені країни Західної Європи. Потік трудової міграції у цьому напрямку обумовлений перш за все близькістю кордонів та певною лояльністю місцевих законів до працівників-емігрантів [3, С.18].

Слід відзначити, що за останні роки змінилась структура і географія української трудової міграції. Якщо раніше головною метою українців, що їхали на заробітки, була Росія, то тепер як видно з відсоткового співвідношення такою країною стала Польща. Там, за даними самого польського уряду, перебуває близько півтора мільйона українських мігрантів [2]. До 2013 року до Польщі їхали переважно жінки (67 відсотків) і люди старше 36 років (71 відсоток). Починаючи від 2014 року, стало більше чоловіків (58 відсотків) і молодих людей віком від 18 до 35 років (65 відсотків).

Основними сферами, де зайняті працівники-мігранти, є будівництво, сільське господарство, домашнє господарство, сфера торгівлі та сервісу (зокрема, готельний бізнес). Однак виїжджають за кордон також вчені, викладачі, спеціалісти в галузі медицини та вищих технологій, програмісти.

Основною моделлю міграційної поведінки українців нині залишається тимчасова, циркулярна, тобто періодично повторювана, трудова міграція. Майже половину мігрантів (48,5%) становили короткотермінові (до року) трудові мігранти. Тривалість більшості (57%) виїздів за кордон не перевищувала трьох місяців. Довготривалими мігрантами (понад 12 місяців) були лише 8,3% працівників-мігрантів. Варто також підкреслити, що 46,1% мігрантів здійснювали по кілька поїздок на рік, 5,9% виїжджали декілька разів на місяць, а 4,4% – щотижнево. Переважання короткотермінових поїздок за кордон говорить про те, що центр життєвих інтересів мігрантів залишається в Україні. Цей фактор є позитивним моментом трудової міграції, адже впливає на покращення матеріального благополуччя українців на теренах своєї держави, що є важливим плюсом для економіки [3, С.18].

Трудова міграція сприяє притоку грошових переказів в Україну. Згідно з уточненими даними Нацбанку у 2017 році грошові перекази в Україну з-за кордону склали приблизно 9,3 млрд. доларів. Ця сума більш ніж у п'ять разів перевищує прямі іноземні інвестиції за той же рік. У 2018 році українці, що працюють за кордоном, відправили додому - у перерахунку - 10,9 мільярда доларів, що складає 8,3 відсотка українського ВВП. У 2019-му ця сума збільшилася майже на 2 мільярда. При цьому з Польщі грошовий потік з кожним роком збільшується (1,3 мільярда у 2015-му, два - у 2016-му, 3,1 - у 2017-му), а з Росії став майже втричі меншим, ніж із Польщі (1,8 мільярда у 2015-му, 1,4 - у 2016-му, 1,3 - у 2017-му) [4, С. 177].

Останнім часом зростає чисельність українців, які порушують міграційне законодавство і працюють за кордоном без належних дозволів. Так, за даними обстеження Держстату 2017 року 17,9% виявлених мігрантів не мали жодного правового статусу за кордоном, а 5,5% працювали, маючи лише туристичну візу. Така робота може нести для працівника безпосередню загрозу трудового рабства, адже він нічим не захищений і не має ніяких правових гарантій безпеки. Окрім цього, змальована поведінка мігрантів шкодить іміджу України та піддає ризику існування безвізового режиму з ЄС, адже процедура призупинення безвізу, може бути запущена в разі різкого зростання кількості порушників.

Міграція робочої сили для України нині є складним та масштабним явищем, яке має як негативні, так і позитивні наслідки. Позитивною трудова міграція є, якщо молодь виїжджає за кордон, отримує там хорошу європейську освіту, досвід життя та досвід роботи, а потім повертається в Україну. Ці люди привозять у нашу країну справді потрібний європейський досвід та освіту, що працює на користь нашої держави. Негативні наслідки настають тоді, коли наша молодь не повертається з-за кордону. Тобто наші люди отримують освіту в інших країнах, а потім будь-яким способом намагаються влаштуватися там на роботу та залишаються жити. Отже, відбувається вимивання освіченої, мобільної та активної

молоді. Тобто з країни їдуть справді прогресивні люди, які в майбутньому розраховують лише на себе [2].

Масовий відтік українців на роботу в сусідні країни сприяє зростанню економіки й добробуту цих країн, але при цьому погіршується економічна, демографічна та соціальна ситуації в Україні. Легальні трудові мігранти платять податки в тих країнах, де працюють, відповідно, загострюється проблема з виплатами пенсій, оскільки в Україні досі працює солідарна система пенсійного забезпечення.

Отже, трудова міграція є потужним соціальним амортизатором, чинником зменшення бідності, напруги на ринку праці, джерелом значних валютних надходжень, але, водночас, несе ризики втрати частини необхідного для розвитку країни трудового та інтелектуального потенціалу. Для зменшення темпів трудової міграції, збільшення кількості працевлаштованого населення потрібно створити сприятливі умови для розвитку малого й середнього бізнесу, поліпшити підприємницький клімат, легалізувати тіньову зайнятість, збільшити попит на робочу силу як з боку приватного, так і з боку державного секторів економіки, підняти заробітні плати працівникам та забезпечити їх ефективно функціонуючими та технічно оснащеними робочими місцями, створити нормальні макроекономічні умови, такі як стабільний курс національної валюти, низькі відсоткові ставки на кредити, прийнятні темпи економічного зростання. Поки ці проблеми не будуть вирішені, наша країна продовжить залишатись експортером трудових ресурсів, а відтік робочих рук та мізків триватиме.

Список використаних джерел

1. Радчук О. Повернення трудових мігрантів: що не так робить держава. Слово і діло. 2019. 18 жовтня URL: <https://www.slovoidilo.ua/> (дата звернення 12.03.2021)
2. Жолквер М. Які наслідки має масова трудова еміграція українців? URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення 12.03.2021)
3. Пікулик О.І. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. Економіка та суспільство. 2020. Випуск 21. С. 16-20
4. Демьяненко К.О., Кримова М.О. Наслідки та причини активізації трудової міграції в Україні. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2018. №10. С. 175-179.

Ковальчук І.В.

Науковий керівник: Петренко В.І., к.і.н.

Вінницький кооперативний інститут

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДЕЙ

Бурхливий розвиток інформаційних технологій, що розпочався в середині 20 століття, заклав основи для формування нової спільноти людства – інформаційного суспільства. Найголовніша роль у цьому належить засобам масової інформації (далі – ЗМІ), вони займають у соціумі особливе місце. Їхній вплив на людину розпочинається в самому ранньому віці і триває впродовж всього життя. Взагалі, в сучасному світі ЗМІ взяли на себе вагомі та важливі функції: формування свідомості людей та ціннісних орієнтацій, напрямків діяльності, смаків, поглядів, звичок, вподобань та ін. Людина, яка раніше сама не зіштовхувалася з тією чи іншою проблемою, завдяки можливостям ЗМІ, змогла ознайомитися із найрізноманітнішими проявами суспільного життя, скласти про них певне уявлення та сформувати до них певне відношення [1].

На нашу думку, засоби масової інформації мають величезний вплив на особистість та (дуже часто) формують суспільну думку, що є незаперечним фактом. Проте ми щодня отримуємо із ЗМІ інформацію, яка, найчастіше, не підлягає перевірці. Ми не завжди можемо

сказати собі: «Так, я там був, це правдива інформація» і тому змушені приймати новини на віру, формуючи свою думку з побаченого, почутого, що, на жаль, не завжди буває правдою.

Підростаюче покоління формує свої погляди та смаки практично на сто відсотків завдяки ЗМІ, розважальному телебаченню та Інтернету. І дорослі люди, які читають газети, переглядають (щоденно) телевізійні новини, систематично діляться інформацією в розмовах із сім'єю, друзями, колегами – поступово починають вважати її як власну думку, як правдивий фактор. Отже, можна зробити висновок, що ЗМІ, безперечно, впливають на світогляд людей та формують особистісну та суспільну думку.

Особливо значний вплив ЗМІ здатні чинити на формування особистості підростаючого покоління. Молодь – це саме та соціальна група, яка максимально використовує ЗМІ та жадібно черпає інформацію різного змісту. Молоді люди дуже допитливі і хочуть бути в курсі всіх подій, що відбуваються не тільки в їхньому місті, але і в усьому світі. Про ставлення молоді до ЗМІ свідчать такі статистичні дані:

- 58% опитаних осіб зазначили, що з-поміж усіх ЗМІ надають перевагу Інтернету, 38% студентів – телебаченню та 4% респондентів – пресі (жоден з опитуваних не виділив радіо в якості джерела інформації). Варто наголосити, що телебачення та електронні ЗМІ забезпечують можливість наочно-образного сприйняття, а отже сильного емоційного впливу на індивіда;

- на запитання «Чи довіряєте ви засобам масової інформації?», 52 % опитуваних дали позитивну відповідь, 48% студентів – негативну. Діяльність ЗМІ незадовільно оцінили 67% респондентів, а 21% осіб виявились задоволеними роботою мас-медіа;

- 23% респондентів, відповідаючи на запитання «Як би ви оцінили вплив ЗМІ на особистість?», зазначили, що вплив мас-медіа на людину є нейтральним (тобто виключно інформативним, не має ніякого впливу), 46% осіб наголосили на негативному впливі, а 31% – на позитивному;

- відповідаючи на запитання «Чи могли б ви уявити своє життя без ЗМІ?», лише 17% студентів дали стверджувальну відповідь, в той час як 83% засвідчили, що без ЗМІ вони не уявляють свого існування [2].

Щодо позитивного впливу ЗМІ на молодь: тримає в курсі подій, що відбуваються, нівелюючи «інформаційний голод»; підвищує загальну, зокрема, політичну культуру; служить взаємозв'язком з владою, знімаючи соціальну напругу; ЗМІ створюють характерні для сучасної масової культури ідеальні особистісні зразки та норми поведінки, які спрямовані на молодіжну субкультуру.

У зв'язку з цим, особливий інтерес викликає аналіз як позитивних, так і негативних моделей соціальної поведінки, які поширюються через канали ЗМІ, це має пряме відношення до розуміння змістовного контексту та механізмів соціалізації підлітків. На нашу думку, з однієї сторони, ЗМІ декларує прагнення до особистої незалежності, добрим та стабільним міжособистісним стосункам, створення сім'ї та отримання відповідної роботи; з іншої сторони – не завжди об'єктивна інформація, створює проблеми не лише для особистості, але й для соціуму.

Сьогодні поряд з відеоіграми (популярним проведенням часу), діє потужна комп'ютерна мережа Інтернет. Досвід розвитку світових відкритих мереж, особливо Інтернету, дозволяють стверджувати про початок нової ери розвитку засобів та систем переосмислення інформації. В таких мережах користувач сприймає себе та сприймається іншими як невід'ємний компонент єдиного інформаційного суспільства [3, с. 71-77].

Таким чином, сучасна ситуація породжує неоднозначність в оцінці діяльності засобів масової інформації. Вони настільки міцно влились в людську повсякденність, що більшість із нас вже не може уявити свого буття без них. З впевненістю можна сказати, що вплив ЗМІ на особистість починається із самого раннього віку та відбувається постійно. Під впливом мас-медіа формуються не лише ціннісні орієнтації, світогляд людини, але й громадська думка та суспільні настрої. Тому, дійсно актуальним стає вислів У. Черчіля, що, той, хто володіє інформацією – володіє світом. В даний час можна також стверджувати, що той, хто

контролює ЗМІ, здатний активно впливати на погляди людей, їхню поведінку, на свідомість мас. Оскільки від інформаційних потоків неможливо самоізолюватися, залишитись осторонь, процес їхнього впливу відбувається незалежно від бажань індивіда. Тому наскільки вдасться направити цей процес в конструктивне русло, залежить психологічне здоров'я нації та розвиток державності на шляху до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Тузиков А. Р. Теории идеологии в западной социологии: от критики «ложного сознания» к анализу дискурсивных масс-медиа: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра соціол. наук : спец 22.00.06. «Социология культуры, духовной жизни» / А. Р. Тузиков. – М.: 2003. – 21 с.
2. Вплив засобів масової комунікації на особистість студентів. <https://www.inforum.in.ua/conferences/18/41/285>.
3. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого «Я». // Фрейд З. «Я» и «Оно». Труды разных лет. Книга 1. – Тбилиси: Мерани, 1991. – 138 с.

Поліщук А.В.

Науковий керівник: Горєлова Н. М., викладач

Вінницький кооперативний інститут

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ ТА ДОСВІД ЄС

*Право і справедливість
полягають у тому,
щоб кожний мав і робив своє так,
аби ніхто не мав чужого
і не позбавлявся свого.
— Конфуцій*

Центральне місце в головному законодавчому акті України, посідають права та свободи людини та громадянина. Це серцевина конституційного ладу.[1]

Першочерговим, і одним із найважливіших завдань міжнародної політики держав, є питання захисту прав і свобод людини. Критерій за яким ми можемо оцінити ступінь демократичності будь-якої держави та соціуму в цілому, є правове забезпечення в області прав та свобод людини, і їх реалізація на практиці. Поглянемо на ситуацію в Україні.

10 грудня, ми святкуємо Міжнародний день прав людини та громадянина, з цієї нагоди в Києві пройшла презентація другого міжнародного соціологічного опитування з назвою "Що українці знають та думають про свої права, оцінка змін за два роки" (2016vs2018) за даними опитування 55% наших співгромадян, які пройшли опитування, визнають, що стикалися з порушенням своїх прав, але ніколи не намагалися ці права захищати. Рівень такої пасивності українців, за оцінками соціологів, залишається незмінним з 2016 року. Найгіршою ситуація є в південних регіонах країни, там понад три чверті опитаних визнали, що ніколи не захищали свої права, вони просто не знають повний перелік своїх немайнових прав, і як наслідок просто не усвідомлюють коли ці права порушуються. [2]

XXI століття, ера цифрових технологій, важко уявити своє життя без Instagram, Twitter, Telegram та Facebook кожна із перелічених соціальних мереж використовує персональні дані, вони мають ще одну неофіційну назву «золота жила століття». Персональні дані – це сукупність інформації за допомогою якої можна розпізнати людину. Це не лише її зображення, домашня чи IP-адреса, телефон, біометричні дані, а й етнічна приналежність, релігійні або навіть філософські переконання.

Оскільки Україна бере приклад з Європи, тому докладніше потрібно розглянути розвиток системи в країнах Європейського Союзу. Компанії усього світу перебувають в

погоні за будь-якою інформацією, яку надають користувачі. Це робиться за для того, аби зібрати, обробити, зберегти й, при можливості, продати персоніфіковані дані. Згодом користувачі онлайн-послуг потрапляють у сіті аферистів, і змушені постійно й без суперечок надавати інформацію про себе. Через це у Європі ініціювали прийняття нового закону, який буде регулювати роботу з персональними даними. Ним став Загальний регламент про захист даних (GDPR), прийнятий 25.05 2018 року. Особливістю GDPR є його екстериторіальність. Це означає, що його дія не обмежена тільки Європою. А тому враховувати принципи. Регламенту зобов'язані фактично всі компанії, що надають онлайн-послуги та збирають персональні дані своїх користувачів. Адже в будь-який момент їх клієнтом може стати громадянин однієї з 28 країн Євросоюзу.[6] Європейське законодавство більш ніж два десятиліття працює у напрямку покращення системи захисту персональних даних. Основним документом, що регулює право громадян країн ЄС на захист особистих даних, є згаданий вище, Загальний регламент захисту особистих даних (GDPR). Стаття 5 цього документа зображати головні принципи, якими керуються країни Європейського Союзу в проведенні політики відповідального зберігання особистих даних громадян.

Одним пунктів документу є "право на видалення та забуття". Це означає, що соціальні мережі, такі як Facebook, Google, Twitter та інші зобов'язані видалити обліковий запис і всі особисті дані користувача, які вони отримали за весь час, коли він цього забажає.

Компанії не можуть передавати та продавати персональні дані користувачів в країни, де рівень безпеки й захисту нижче, ніж в країнах Європейського Союзу. Підтвердити дозвіл на обробку особистих даних тепер дозволяється не з 13 років, як раніше, а з 16 років. На компанії, що мають європейське представництво накладається ряд обмежень.

Їм заборонено передавати персональну інформацію владі США та інших країн.

Кожна людина може звернутися зі скаргою в відомство в одній з 28 країн ЄС. Всі вони підконтрольні Європейського комітету із захисту персональних даних.

Порушення в цій галузі караються залежно від серйозності. У тому числі й штрафом до 4% річного обороту. [4]

На жаль, розвиваються не лише технології, злочинці теж не стоять на місці. Інтернет зайняв практично більшу частину повсякденного життя людей, що стало стимулом для шахраїв шукати його слабкі сторони та користуватися ними. Як і більшість правопорушників, кіберзлочинці в першу чергу наживаються на лінії, неуважності та безграмотності користувачів. Одними із таких шахраїв є продавці персональних даних. Щоб наші дані не потрапили до них, ми маємо забезпечити їм інформаційний захист. Інформаційний захист даних – це система, яка може попередити, якщо хтось захоче використати зі злим умислом інформацію про вас. На сьогодні, бізнес з продажу персональних даних є дуже прибутковим. У "darknet" (тіньовий інтернет, з анонімними IP-адресами) є спеціалізовані веб-ринки: Dream, Point і Wall Street Market. Основним товаром тут є інформація про облікові записи. До прикладу: авторизація на PayPal буде коштувати близько 250 доларів. Дослідження проведені експертами з інформаційної безпеки Metric Labs, показали що персональні дані середньостатистичного американця можна купити за 1170 доларів.

Закони – це в першу чергу формальний захист. Вони спрямовані проти компаній, які діють в «тіньовій області». Закоренілого шахрая жоден нормативний акт не зупинить, хоча судити його будуть саме за законом. Тому важливу роль відіграє технічний захист персональних

Не так давно, і в Україні було порушено таємницю персональних даних, 12.05.2020 року, з'явилася інформація про те, що Telegram-бот почав передавати шахраям і поширювати персональні дані та паролі українців в інтернеті.

Служба Безпеки України розпочали слідчі дії. Про це повідомив віце-прем'єр-міністр – міністр цифрової трансформації Михайло Федоров на своїй сторінці у facebook.

Він написав що у телеграмі запрацював бот, головним завданням якого є використання великих обсягів особистих даних користувачів. Після його викриття, у мережі почали

поширювати неправдиву інформацію про те, що особисті дані використовує і поширює застосунок Дія, однак цю теорію було спростовано.

Пресслужба Міністерства внутрішніх справ проінформувала про те, що національною поліцією було зареєстровано кримінальне провадження за фактом витоку інформації про особисті дані громадян з анонімних Telegram-каналів. Попереднім аналізом було встановлено, що до протиправного оприлюднення і поширення персональних даних різних баз даних державних відомств і недержавних організацій за різні періоди минулих років не мають жодного взаємозв'язку з початком роботи державного мобільного застосунку "Дія".

Також у відомство повідомило, що вони припинили роботу інтернет-ресурсу, який протиправно розповсюджував особисті дані населення, і зазначили, що було порушено справу за ч. 2 ст. 361 ККУ (Несанкціоноване втручання у роботу електронно-обчислювальних машин) за фактом поширення персональної інформації громадян на анонімному Telegram-каналі.[5]

Отже, персональні дані особи завжди були, є і будуть ключовим об'єктом особистих немайнових прав фізичної особи, а тому належне правове регулювання правовідносин щодо їх збереження, використання та розповсюдження має вирішальне значення для їх належного правового захисту. Однак не менш важливим є формування відповідної судової практики у питаннях захисту персональних даних та відшкодування шкоди внаслідок їх порушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України. {Положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, визнано такими, що є чинними на території України Постановою Верховної Ради України № 750-VII від 22.02.2014} // стаття 3. (Серія видань «Офіційний документ»)

2. Наукова публікація «Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін» протягом 2016-2018 рр. на основі загальнонаціонального соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у співпраці із громадською організацією «Центр інформації про права людини» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні.

3. Публікація на офіційній сторінці проекту «Perenio» з назвою «Як самостійно захистити свої персональні дані». Інтернет-ресурс: <https://perenio.ua/ru/blog/how-to-protect-personal-data>

4. Загальний регламент про захист даних (GDPR), прийнятий 25 травня 2018 року. (Серія видань «офіційний документ»)

5. Публікація на Мультимедійній платформі іномовлення України «Укрінформ». Автор Мирослав Ліскович м.Київ. Інтернет-ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3024539-so-vidomo-pro-zliv-telegrambotom-personalnih-danih-ukrainciv.html>

Публікація на офіційній сторінці проекту «Perenio» з назвою «Як GDPR захищатиме права користувачів. Розбираємося в тонкощах регламенту». Інтернет ресурс: <https://perenio.ua/blog/kak-gdpr-budet-zashishat-prava-polzovatelej-razbiraemsysya-v-tonkostyah-reglamenta>

Горячкіна Н.В., Горєлова Н.М
Вінницький кооперативний інститут

ВАКЦИНУВАННЯ ВІД COVID-19 – ПРАВО ВИБОРУ ЧИ ОBOB'ЯЗОК

Наприкінці 2019 р. весь світ сколихнула хвороба, спричинена вірусом Covid-19. На жаль, Україна не стала виключенням, тому станом на березень 1 416 438 захворілих на коронавірус. Відповідно, держава не могла залишитись осторонь і вже 28 лютого 2021 року в Україну була завезена перша партія вакцин від британсько-шведської компанії AstraZeneca (CoviShield). Звичайно, завдання будь-якої держави – забезпечувати безпеку нації, в тому

числі реагувати на будь-яку інформацію, яка містить відомості про загрозу національній безпеці.

Оголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемії стало підставою для ухвалення низки правових актів, які направлені на врегулювання різних сфер життя суспільства. За таких обставин обмежуються права та свободи громадян та проводяться заходи з недопущення поширення нових форм COVID-19. Мільйони людей у світі сподіваються на можливість найближчим часом зробити щеплення від вірусу, та стільки ж не хочуть його робити.

Одні країни лібералізують законодавство у сфері вакцинації та скасовують обов'язкові щеплення, інші навпаки – посилюють вимоги та відповідальність за відмову від профілактичних щеплень. Право на медичні профілактичні заходи закріплено в Європейській хартії прав пацієнтів, де зазначено, що «кожна людина має право на належне медичне обслуговування, спрямоване на запобігання захворювань». У 2018 році в рамках Європейського тижня імунізації було визначено, що вакцинація – це одночасно право кожної людини та колективний обов'язок.

Стаття 49 Конституції України закріплює право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Водночас стаття 10 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» зобов'язує громадян України:

а) піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;

б) у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди та робити щеплення.

Положення статті 5 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» визначають, що громадяни зобов'язані: піклуватися про своє здоров'я та здоров'я і гігієнічне виховання своїх дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян; брати участь у проведенні санітарних і протиепідемічних заходів; проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення у передбачених законодавством випадках, тощо. Аналізуючи статтю 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», зазначимо наступне: «працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням. У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт». Закон визначає, що у разі загрози виникненню особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах можуть проводитися обов'язкові профілактичні щеплення проти цієї інфекційної хвороби за епідемічними показаннями.

Однак варто пам'ятати про постанову Верховного Суду про те, що особи, які не досягли п'ятнадцятирічного віку або визнані в установленому законом порядку недієздатними, профілактичні щеплення проводяться тільки за згодою їхніх об'єктивно поінформованих батьків або інших законних представників. Якщо ж особа та (або) її законні представники відмовляються від обов'язкових профілактичних щеплень, лікар має право взяти в них тільки відповідне письмове підтвердження, а в разі відмови — засвідчити це актом у присутності свідків (ч. 6 ст. 12 закону «Про захист населення від інфекційних хвороб»).

Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 284 Цивільного кодексу, повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. Статті 42 і 43 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначають, що медичне втручання допускається лише в тому разі, коли воно не може завдати шкоди здоров'ю пацієнта.

Якщо звернутись до європейської судової практики, то у пунктах 62 і 63 Постанови ЄСПЛ у справі «Претті проти Сполученого Королівства» (справа № 2346/02) було

зазначено, що під час надання медичної допомоги, навіть тоді, коли відмова від конкретного методу лікування може призвести до летального результату, примусове медичне лікування без згоди дієздатного, повнолітнього пацієнта є втручанням в його або її право на фізичну недоторканність і посяганням на права, гарантовані статтею 8 Європейської конвенції. Висновки ЄСПЛ досить однозначні – право особи на відмову від лікування закінчується там, де починаються інтереси держави щодо забезпечення безпеки здоров'я всього населення. Людина має право розпоряджатися особистим життям, відмовившись від лікування або профілактики, якими б абсурдними не були її мотиви. Але держава має право нав'язати громадянину свою волю, якщо виникають ситуації, пов'язані з необхідністю усунути загрозу заподіяння шкоди здоров'ю населення країни.

Те, що щеплення не право, а саме обов'язок, можна підтвердити також тим, що закон встановив певні санкції для осіб, які відмовилися від щеплення. Дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування дитячих закладів не дозволяється (ч. 2 ст. 15 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб»). Працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. У разі відмові або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт (ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб»).

У деяких країнах розглядають вакцинацію як найважливіший та незамінний захід, спрямований на ліквідацію інфекційних хвороб і попередження їх поширення. Щеплення проти найбільш соціально значущих інфекцій законодавчо визначені як обов'язкові. Вакцинація у Франції, Латвії від Covid-19 буде добровільною. Першими доступ до вакцини отримають найвразливіші групи населення. Добровільний характер носить вакцинація й у Німеччині, а вимоги щодо інформованої згоди є найбільш ліберальними. Фахівці наголошують, що тут не можна керуватися виключно медичними міркуваннями. Не менш важливі такі принципи, як справедливість і солідарність, не кажучи вже про дотримання правових, зокрема, конституційних норм. До них відносять принцип самовизначення, що означає добровільність вакцинації. У Євросоюзі мають намір затвердити єдиний сертифікат вакцинації від коронавірусу. Спершу це буде виключно медичний документ. Запровадити єдиний для всього ЄС сертифікат вакцинації запропонував прем'єр-міністр Греції Кіріакос Міцотакіс. У багатьох країнах ЄС переконані, що вакцинацію слід залишити добровільною.

Отже, робимо висновок про те, що оскільки будь-яке, зокрема і профілактичне, втручання вимагає інформованої добровільної усвідомленої згоди та при цьому особа має право на відмову від профілактичного щеплення, то щеплення — це лише право, а не обов'язок. Однак такий підхід до тлумачення норм законодавства має недоліки. Тому в питанні про щеплення тісно переплітаються як інтереси однієї людини, зокрема її право на відмову від нього, так і інтереси суспільства, підкріплені правом держави на примус.

Список використаних джерел

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19. 11. 1992 р. – № 2801-ХІІ.
2. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06. 04. 2000 р. – № 1645-ІІІ.
3. Наказ МОЗ України «про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів» від 16.09.2011р. – № 595.
4. Конституція України від 28. 06. 1996 р. // Відомості Верховної ради України. - № 30.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-ІV.
6. Вакцинація від Covid-19: добровільно чи обов'язково? Режим доступу: <https://uplan.org.ua/analytics/vaktsynatsiia-vid-covid-19-dobrovilno-chy-obov-iazkovo/>

Марисей Н.І.
викладач юридичних дисциплін,
спеціаліст I категорії
Чернівецький кооперативний
економіко-правовий коледж,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Інститут громадянства має достатньо тривалу історію та широку й різноманітну міжнародну практику. Можна впевнено сказати, що в його застосуванні немає однозначності у підходах чи оцінках.

Проблема подвійного громадянства на сьогодні набула особливої гостроти, адже для нас не є секретом що з кожним днем збільшується кількість осіб, які отримують громадянство іноземних держав.

Питання подвійного громадянства для нашої держави є дуже актуальним, так як в Україні проживають представники багатьох національностей.

Громадянство України – це правовий зв'язок між громадянином і державою, за яким виникають взаємні права та обов'язки [1].

Громадянство для людини має принципове значення, оскільки визначає її політичний і соціальний статуси, матеріальне й духовне благополуччя. Завдяки громадянству для людини розширюється суверенітет держави і особливо її можливість користуватися державними гарантіями своїх прав і законних інтересів як всередині країни, так і поза її межами.

Громадянство – це не що інше, як встановлені державою політико-правові умови належності особи до тієї частини населення країни, на яку поширюються державні гарантії виконання визначених законом прав людини. Воно може виникати за фактом народження або в результаті отримання громадянства іншої держави.

Інакше кажучи, громадянство – це правова категорія, котра тісно пов'язана з поняттям «населення держави», але відрізняється від нього.

Поняття громадянства стосується специфічних відносин між приватною особою та державою, котрі визнаються цією державою. За громадянином в силу таких відносин закріплені певні права (такі як: право обирати та бути обраним на державну службу), громадянин має низку обов'язків (бути законослухняним, платити податки, виконувати військовий обов'язок) і нести відповідальність у випадку невиконання своїх обов'язків. Держава відповідальна перед громадянином, а громадянин – перед державою. Права та обов'язки держави і громадянина взаємні. Кожна особа має право на громадянство: ніхто не може бути довільно позбавлений громадянства чи права змінити його [2].

У світі відомо понад сто країн, які не визнають подвійного громадянства, а саме Єгипет, Індія, Індонезія, Китай, Монголія, Узбекистан та ін. Україна також відноситься до цих країн. Вчені та дослідники біпатризму переконують, що саме подвійне громадянство гальмує процес формування спільних цінностей, пріоритетів розвитку нації, єдності народу; втрачається зв'язок громадянина з державою.

В Україні існує єдине громадянство, так зазначено у статті 4 Конституції України, що являється вагомим аргументом для осіб, які стверджують, що громадяни України не мають права бути громадянином іншої держави [2].

Принцип єдиного громадянства затверджується і Законом України «Про громадянство України». Згідно з ним, в Україні діє єдине громадянство, а за умови, що українець отримав ще одне – українське громадянство втрачається [1].

Законодавство України не передбачає для її громадян подвійного громадянства. Закон України «Про громадянство України» зазначає: «Якщо громадянин України набув

громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України» [1].

Проблема подвійного громадянства на сьогодні набула особливої гостроти, адже для нас не є секретом що з кожним днем збільшується кількість осіб, які отримують громадянство іноземних держав.

Сьогодні це є одним із найбільш суперечливих і дискусійних питань в законодавстві України.

Серед основних причин поширення випадків подвійного громадянства експерти називають прогалини та недоліки українського законодавства в цій сфері.

В Законі необхідно прямо передбачити норму, відповідно до якої неподання документів про припинення іноземного громадянства є підставою для втрати громадянства. Це необхідно: по-перше, для самих правників, адже закон повинен бути чітким; по-друге, враховуючи, що втрата громадянства є серйозною санкцією за невиконання цієї вимоги, особи, які були прийняті до громадянства, повинні чітко усвідомлювати, що неподання документа про припинення іноземного громадянства є підставою для втрати громадянства.

Подвійне громадянство, як правило, створює не переваги, а незручності для відповідної особи та держав. Така особа не може користуватися в державах її громадянства правами в повному обсязі, але сповна нести обов'язки (служба в армії, сплата податків та ін.) вона зобов'язана. Такі особи не можуть скористатися з дипломатичного захисту своїх держав і часто підпадають під кримінальну відповідальність за невиконання певних обов'язків щодо держави чи виконання обов'язків, але в іншій державі. Саме тому національні правові системи і міжнародне право прагнуть до скорочення випадків подвійного громадянства.

Деякі фахівці вважають, що на сьогодні отримання подвійного громадянства становить пряму небезпеку для Української держави і загрожує національній безпеці нашої країни. Однак попри те, що згідно з Конституцією подвійне громадянство в Україні заборонене, українці де-факто дедалі частіше отримують таке громадянство з Румунією, Угорщиною та Росією, а також і з низкою інших країн.

При цьому законів, які хоч якось карають за подвійне громадянство, не існує – Україна просто не визнає факт подвійного громадянства.

Багато наших політиків в свій час незаконно отримали подвійне громадянство, працюючи на високих державних посадах було вчинено багато розкрадань коштів, а зараз ухиляючись від відповідальності в Україні в них є можливість переховуватись в тих країнах, де вони є законними громадянами, тобто явище біпатризму є своєрідним способом ухилення від відповідальності.

Якщо в країні дозволене подвійне громадянство, то це послаблює єдність нації та патріотизм, адже, у випадку настання в країні кризових ситуацій чи військового стану, більшість населення не захоче працювати на благо цієї держави, а просто виїде до країни, громадянином якої вона є.

Наразі, подвійне громадянство для України є величезним викликом, тому що економічна, психологічна, геополітична ситуації дуже напружені, що призводить до масової міграції працездатного, «розумного» населення.

В Україні масовий відтік робочої сили. Багато людей їдуть за кордон на навчання і там залишаються. Держава втрачає найважливіший ресурс – людей. Тут громадянам некомфортно, тому обирають інший паспорт.

Запровадження подвійного громадянства в Україні підтримують самі заробітчани та ті українці, які емігрували до інших країн.

Неодноразово народними депутатами були зареєстровані законопроекти, які мали на меті легалізувати подвійне громадянство в Україні. У них пропонувалося дати громадянам України право на отримання іноземного громадянства з можливістю збереження українського паспорта.

Відповідні законопроекти було повернуто на доопрацювання, де вони залишаються і досі.

Отже, держава повинна підвищувати рівень життя свого населення, створювати належні умови для того, щоби громадяни пишалися і цінували громадянство своєї держави.

Особи з подвійним громадянством становлять загрозу українській державності тим, що для них її національні інтереси не в пріоритеті, і таким чином у них немає зацікавленості у процвітанні та розвитку України.

Ефективна реалізація законодавчих обмежень щодо множинного громадянства потребує встановлення чітких механізмів контролю з боку держави, а також має передбачати юридичну відповідальність за порушення таких обмежень. На жаль, переважна більшість законодавчих ініціатив щодо врегулювання питань громадянства не передбачає впровадження нових дієвих механізмів контролю з боку держави, а також не містить цілком логічних у такому випадку засобів юридичної відповідальності за порушення встановлених законодавством обмежень у цій сфері правовідносин.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 зі змінами та доповненнями // ВВР України №13. – 2001.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Вісник Верховної Ради України, 1996.
3. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. / О.В.Совгірія, Н.Г. Шукліна. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012.

Дерев'янюк О.В., Каретнік С.Р.
Науковий керівник: Вітенко З.Р., к.іст.н.
Зав. економіко-правового відділення
Вінницький кооперативний інститут
Коледж економіки і права

АРЕШТ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Проаналізувавши законодавство України та законодавство інших країн, щодо арештів, у цій статті викладено та проаналізовано загальне поняття арешту як виду кримінального покарання.

Чинне законодавство України а саме Кримінальний кодекс України містить розгалужену систему кримінальних покарань. Окремо можемо виділити покарання з ізоляцією особи від суспільства (арешт, позбавлення волі, довічне позбавлення волі). У цій групі кримінальних покарань арешт посідає окреме місце, адже йому притаманні певні ознаки які відрізняють його з-поміж інших [1, с. 256].

Законодавство нашої держави є недосконалим щодо сфери кримінального покарання. Протягом останніх років Україна діє у напрямі вдосконалення законодавства, зокрема щодо приведення його у відповідність із законодавством Європейського Союзу, що передбачає наближення українського суспільства до європейських стандартів життя. Беручи до уваги інтеграцію нашої держави до Європейського союзу необхідно переглянути та змінити систему органів та установ відбування покарань відповідно до міжнародних стандартів.

Тема арешту, як вид кримінального покарання є доволі актуальною, над її дослідженням працювали такі учені як Автухов К.А. «Виконання покарання у виді арешту», Овчаренко А.М. «Проблеми реалізації окремих положень закону України про очищення влади», та інші. Незважаючи на актуальність цієї теми, вона не є цілком дослідженою в нашій державі.

Метою статті є дослідження законодавства України, та його прогалин у актуальній для нас темі, проаналізувати поняття арешту та його основні ознаки, запропонувати вирішення проблеми функціонування арештних домів в Україні [2].

Згідно до чинного законодавства а саме Кримінальний кодекс України (далі – КК України), ст. 60 Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років [3, с. 504].

Більш загальним є поняття арешт – це різновид кримінального покарання, за якого суд може позбавити особу права вільно переміщуватись у просторі. Арешт має на меті встановити перебування засудженої особи в ізольованому приміщенні від зовнішнього світу, коли засуджений не може зашкодити собі та оточуючим своїми протиправними діями. Таке покарання, як арешт, не може перевищувати шести місяців, так само, як і бути меншим ніж один місяць. Водночас, такий вид покарання не може бути застосований до жінок, які перебувають в стані вагітності, та до дітей віком до шістнадцяти років, а також жінок з дітьми, вік яких не перевищує семи років. Окремо слід підкреслити, що порядок та підстави арешту військових визначаються і регулюються військовим законодавством, тому до такого виду арешту доцільніше вживати визначення «гауптвахта». Також слід вказати, що арешт може бути виключно основним видом покарання і не може застосовуватись як додатковий захід державного впливу на особу [6].

Стаття 50 ККУ нам говорить, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [4].

Таким чином, аналізуючи ці два поняття, можемо сказати, що широкому значенні арешт характеризується за ознаками, які властиві усім видам покарань, тобто: є заходом державного примусу; призначається: від імені держави і виключно вироком суду; тій особі, яка визнана винною у вчиненні злочину; за вчинення саме злочину; полягає у передбаченому ККУ обмеженні прав і свобод засудженого, тягне за собою судимість. В тім разі як покарання має на меті не тільки кару а й виправлення засуджених а й запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим так і іншим особам.

Арешт є покаранням із підвищеним рівнем суворості режиму та пов'язаним із фізичною ізоляцією засудженої особи від суспільства, тобто він є суворішим за обмеження волі.

Арешт від покарання у виді позбавлення волі вирізняється такими ознаками:

- Різне коло осіб, до яких повинні застосовуватися арешт та позбавлення волі;
- Арешт та позбавлення волі передбачений за вчинення злочинів різної тяжкості;
- Різні установи відбування означених покарань та різний режиму [5].

Отже, арешт як вид кримінального покарання в сучасних умовах перебуває на стадії свого становлення і закріплення у системі видів покарання. На даний період при виконанні арешту персонал Державної кримінально-виконавчої служби України стикається з багатьма проблемами як теоретичного, так і практичного характеру.

Список використаних джерел

1. Автухов К.А. Основні теоретичні та прикладні проблеми виконання покарання у виді арешту. / К.А. Автухов // Університетські наукові записки. – 2013. – С. 256-260.
2. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 18 травня 2000 р. №1745-III [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3465-17>.
3. Кримінальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – [8-те вид., перероб. та доповн.]. – Х. Одісей, 2012. – 904 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Огорокова А.І. Проблеми застосування інститутів амністії та помилування в кримінальному праві України. / А.І. Огорокова [Електронний ресурс]: <http://kpld.uvs.at.ua>
6. <https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/aresht>

Свята Д.Р.
Науковий керівник: Вітенко З.Р., к.іст.н.
Зав. економіко-правового відділення
Вінницький кооперативний інститут
Коледж економіки і права

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ. ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Сучасна українська держава розвивається на засадах верховенства права, законності та забезпечення повної реалізації прав і свобод людини. Не менш важливого значення набуває забезпечення реального захисту прав і свобод людини та інтересів суспільства й держави від протиправних посягань. Одним із найбільш дієвих засобів боротьби з правопорушеннями є адміністративна відповідальність, що виконує функцію як спеціальної, так і загальної превенції й полягає у застосуванні до правопорушника адміністративних стягнень [4, с.55-56].

Система адміністративних стягнень сьогодні закріплена широким рядом законодавчих актів, головне місце серед яких займає чинний КУпАП. Однак слід вказати і на наявність багатьох актів різної галузевої належності, що закріплюють різні види адміністративних стягнень, які є свідченням відсутності належного рівня систематизації адміністративно-деліктного законодавства [5, с.168].

Адміністративне стягнення являє собою каральні, «штрафні» санкції, які виявляються в позбавленні винного певних прав та привілеїв. У такий спосіб досягається мета – стягнення з правопорушника. За вчинений проступок він позбавляється якогось суб'єктивного права, обмежується його правосуб'єктність та на нього накладаються певні «штрафні» обов'язки. Крім втрат та обмежень, адміністративне стягнення тягне за собою ще й стан певної «адміністративної караності» (за аналогією з судимістю в кримінальному праві). Зазначена караність діє впродовж року з дня винесення покарання. Деякі вчені називають такий елемент «адміністративною преюдицією». Правове значення такого стану визначається тим, що вчинення до закінчення зазначеного терміну нового аналогічного правопорушення тягне за собою підвищену відповідальність, а іноді навіть воно визнається злочином.

Адміністративні стягнення є одним із видів адміністративного примусу і мають всі ознаки, притаманні адміністративному примусу. У цьому випадку спостерігається їх діалектичний взаємозв'язок як окремого та загального; загальне охоплює всі окремі предмети, а окреме неповно входить до загального [3, с. 134-135].

Через наявність окремих ознак, притаманних різним видам адміністративних стягнень, виникає необхідність їх класифікувати в окрему структуру. Згідно статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватися такі адміністративні стягнення: 1) попередження; 2) штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 3) конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортним засобом, права полювання); 6) громадські роботи; 7) виправні роботи; 8) адміністративний арешт. Однак законами України можуть

бути встановлені й інші, крім зазначених, види адміністративних стягнень. До спеціальних суб'єктів, наприклад, іноземців та осіб без громадянства, може застосовуватися такий вид адміністративного стягнення, як адміністративне видворення за межі України [2].

Аналізуючи систему адміністративних стягнень можна дійти висновку, що найбільш розповсюдженим видом адміністративного стягнення є штраф. Рідше застосовуються громадські, виправні роботи та адміністративний арешт.

Отже, підсумуючи все вище сказане можна зробити висновок, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення та слугує засобом запобігання вчиненню нових правопорушень, як самим правопорушником так і іншими особами.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення / База даних «Законодавство України» (БД «Законодавство України») / Верховна Рада України (ВР України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-X/> (дата звернення: 11.03.2021)
2. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.]. – Вид. третє. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 684 с.
3. Петренко О.С. адміністративні стягнення та санкції як категорії адміністративного права. / О.С. Петренко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справа. – 2011. – №3. – С.133 – 138.
4. Шкарупа К.В. Громадські роботи як вид адміністративного стягнення: проблеми становлення та перспективи розвитку. / К.В. Шкарупа // Вісник пенітенціарної асоціації України. – 2018. – №1(3). – С.55 – 64.
5. Шульга Є.В. Теоретико-правові підходи до поняття системи адміністративних стягнень. / Є.В. Шульга // Юридичний науковий журнал. – 2018 р. – №2. – С. 168 – 172.

www.vki.vin.ua

**НАВЧАННЯ
У НАС - ЦЕ
НЕОБМЕЖЕНІ
МОЖЛИВОСТІ**

**ВІННИЦЬКИЙ
КООПЕРАТИВНИЙ
ІНСТИТУТ**

УСІ СТУПЕНІ ОСВІТИ

Тут ви зможете пройти весь шлях вищої освіти:

- фаховий молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр

ПОДВІЙНІ ДИПЛОМИ

Навчаючись у нас ви зможете отримати одночасно два дипломи - українського та польського ВНЗ

СТУДЕНТСЬКІ ПРОГРАМИ

Робота на канікулах у Польщі, Німеччині, Туреччині, практика у всесвітньо відомих компаніях

Тримай зв'язок із нами!

📍 м.Вінниця,
вул. Академіка Янгеля, 59

☎ (0432) 61-65-63; (0432) 53-90-88
☎ (093) 858-53-81 ☆ (098) 518-42-44

ІНСТИТУТ

- Право ☞
- Фінанси, банківська справа ☞
- та страхування ☞
- Облік і оподаткування ☞
- Маркетинг ☞

КОЛЕДЖ

- Харчові технології ☞
- Право ☞
- Готельно-ресторанний бізнес ☞
- Фінанси, банківська справа ☞
- та страхування ☞
- Облік і оподаткування ☞
- Маркетинг ☞
- Підприємництво, торгівля ☞
- та біржова діяльність ☞